MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

LOLITA DULEVIČIENĖ
SOCIALINIO DARBO MAGISTRANTŪROS IŠTĘSTINĖS STUDIJOS

TĖVYSTĖS ĮGŪDŽIŲ UGDYMAS SOCIALINĘ RIZIKĄ PATIRIANČIŲ ŠEIMŲ TĖVAMS SOCIALINIO DARBO KONTEKSTE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: *doc. dr. Rita Raudeliūnaitė*

Vilnius, 2020

TURINYS

ĮVADAS 3

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS 7

1. TĖVYSTĖS ĮGŪDŽIŲ UGDYMO SOCIALINĘ RIZIKĄ PATIRIANČIŲ ŠEIMŲ TĖVAMS TEORINIS ASPEKTAS 8

1.1. Šeimos apibrėžtis teisiniuose dokumentuose ir moksliniuose šaltiniuose 8

1.2. Šeimos, patiriančios socialinę riziką, apibrėžtis 12

1.3. Tėvystės įgūdžių ugdymo aktualumas socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams 14

1.4. Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžių ugdymo patirtis užsienio šalyse ir Lietuvoje 19

1.5. Socialinio darbuotojo veiklos ypatumai ugdant socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžius 26

2. TĖVYSTĖS ĮGŪDŽIŲ UGDYMO SOCIALINĘ RIZIKĄ PATIRIANČIŲ ŠEIMŲ TĖVAMS PRAKTINIS ASPEKTAS 33

2.1. Tyrimo metodologija 33

2.2. Socialinių darbuotojų patirtis ugdant tėvystės įgūdžius socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams 38

2.3. Tėvų, dalyvavusių tėvystės įgūdžių ugdymo programose, patirties analizė 55

IŠVADOS 71

REKOMENDACIJOS 75

LITERATŪROS SĄRAŠAS 76

SANTRAUKA 87

SUMMARY 88

PRIEDAI 89

ĮVADAS

Temos aktualumas. Pastaruoju metu Lietuva vis didesnį dėmesį skiria vaikų saugumui šeimoje, šeimoms teikiančių viešųjų paslaugų kokybei ir nuolatiniam jos gerinimui. Tai lemia įvairios priežastys: smurtas šeimose, didėjantis šeimų, patiriančių socialinę riziką skaičius, vaikų nepriežiūra. Remiantis socialinės paramos šeimai informacinės sistemos (SPIS) statistiniais duomenimis, 2015–2017 m. pastebima socialinę riziką patiriančių šeimų skaičiaus didėjimo tendencija. Pagal Lietuvos Respublikos statistikos departamento pateikiamus duomenis, Lietuvoje 2018 metais buvo 9786 socialinę riziką patiriančios šeimos, kuriose augo net 18 415 vaikų (Lietuvos Respublikos statistikos departamentas, 2018). 2017 m. fiksuotos 9786 socialinę riziką patiriančios šeimos, kuriose augo 18415 vaikai. 2015 m. socialinę riziką patiriančių šeimų buvo 9757 (jose buvo 19043 vaikų), o 2016 m. – 8676 šeimos, auginančios 18756 vaikus (Lietuvos statistikos departamentas, 2018).

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos pateiktoje veiklos ataskaitoje (2018) akcentuojama, jog per 2015–2017 m. Lietuvoje dėl socialinių įgūdžių trūkumo, negebėjimo tinkamai rūpintis vaiku fiksuotos 4634 šeimos (47 proc.), o dėl piktnaudžiavimo alkoholiu ir psichotropinėmis medžiagomis – 3899 šeimos (40 proc.).

Remiantis 2020 m. pateikta Lietuvos Respublikos Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2019 metų veiklos ataskaita, 31 346 atvejais Vaiko teisių apsaugos tarnybos teritorinių skyrių specialistai 22 514 vaikų vertino grėsmės jiems lygį. 5 120 atvejų 4 133 vaikams reikėjo užtikrinti saugią aplinką, dėl vaiko atstovų (arba vienintelio turimo) laikino negalėjimo pasirūpinti vaiku, dėl abiejų atstovų arba vieno iš jų ligos, suėmimo ar kitų svarbių priežasčių (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM 2019 veiklos ataskaita). Be to, minėtoje ataskaitoje atkreipiamas dėmesys į tai, jog ypač padidėjo šeimų dėl vaikui nustatytos laikinosios globos, psichologinės, fizinės ar seksualinės prievartos prieš vaikus skaičius. Lyginant 2019 m. SPIS užfiksuotų atvejų, kai prieš vaikus galimai panaudotas fizinis, seksualinis, psichologinis smurtas bei nepriežiūra galimai patyrusių vaikų skaičius didėja, per 2019 m. siekė 5 122, 2018 m. – 4 448, o 2017 m. – 4 995 atvejai (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM 2019 veiklos ataskaita).

Paprastai socialinę riziką patiriančiose šeimose tėvams nepakanka tėvystės žinių ir įgūdžių, o kai trūksta žinių apie vaiko raidos ypatumus, „daromos klaidos, kurios gali paveikti tiek vaiką, tiek visos šeimos gerovę“ (Tėvystės gebėjimų ugdymo veiksmingumo didinimo perspektyvos, 2016). Norint sumažinti šeimų, patiriančių socialinę riziką skaičių, yra tobulinamos socialinės paslaugos, taikomi įvairūs socialiniai metodai bei būdai. Vienas iš jų –

tėvystės įgūdžių ugdymas. Autorių R. Mistry, A. Benner, J. Biesanz, C. Howes (2010) atlikto tyrimo metu nustatyta, jog pagrindinis dėmesys socialinę riziką patiriančiose šeimose turi būti skiriamas pozityviam tėvų auklėjimui, siekiant išsiaiškinti, kaip teigiamas auklėjimas susijęs su vaikų probleminio elgesio kaita. Autorių teigimu, šeimose, kuriose tėvų santykiai buvo artimi, pozityvūs, vaikų elgesys buvo kur kas geresnis.

Temos naujumas. Tėvystės įgūdžių ugdymas siejamas su vaiko saugumu, jo tinkamu auklėjimu šeimoje, kad jis užaugtų visaverte asmenybe. Pasak E. Karmazos (2009), „tėvystė – tai įgyti tėvų, globėjų įgūdžiai, padedantys jiems auklėti savo vaikus, rūpintis šeimos gerove“. Valstybė bei valstybės institucijos yra atsakingos už šeimos gerovės gerinimą. Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje (Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas..., 2008, 3 str. 1 d.) numatyta „vykdyti šeimos institutą palaikančią ir stiprinančią politiką, užtikrinančią bendrąsias sąlygas teikiant diferencijuotą valstybės ir visuomeninių institucijų pagalbą šeimose visose srityse tam, kad būtų sudarytos sąlygos šeimai tapti autonomišku, atsakingu, tvirtu ir savarankišku institutu, kuris gali visapusiškai atlikti savo funkcijas“.

Pozityvios tėvystės mokymai įgauna naują prasmę Lietuvoje vykstančios vaiko teisių apsaugos reformos kontekste. Vaikų teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996, galiojanti redakcija 2020-01-01) numatyta, kad „tėvų ir ugdymo, sveikatos priežiūros ar socialinę pagalbą teikiančių specialistų bendradarbiavimo pareiga vaiko teisių užtikrinimo srityje būtų abipusė“. Vadovaujantis šiuo įstatymu, atsiranda galimybė teikti kompleksinę pagalbą šeimai, vaikams, jų tėvams, todėl tėvystės programos yra orientuotos į pozityvių tėvų ir vaikų santykių kūrimą, elgesio ribų nustatymą, tinkamų auklėjimo metodų parinkimą, o pagrindinis tokių programų tikslas – trūkstamų tėvystės įgūdžių, reikalingų vaiko gerovės užtikrinimui, ugdymas. Norminių teisės aktų lygmeniu pradedama įgyvendinti socialinės rizikos veiksnių prevencija, prevencinių priemonių taikymą šeimoms, patiriančioms socialinę riziką. LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996, 2 str. 2d.) akcentuojama, kad vaikams, kurie patiria socialinių sunkumų, gali būti numatyta atvejo vadyba, kurios tikslas yra geriausias problemos sprendimo būdo suradimas, suteikiant pagalbą ir sąlygas šeimai pačiai siekti reikiamų pokyčių, užtikrinančių vaiko psichinį ir fizinį saugumą bei jo interesus. Kuriant „prevencinę ir kompleksinę pagalbą šeimai tėvystės įgūdžių formavimas bei ugdymas laikomas centrine ašimi teikiant socialines paslaugas šeimai, patiriančiai socialinę riziką“ (S. Račkauskienė, 2018). Nagrinėjama tema pasižymi naujumu dėl moksliniuose šaltiniuose pabrėžiamo tėvystės įgūdžių ugdymo daugiabriauniškumo. S. Burvytė, R. Trečiakauskienė (2013), J. Vyšniauskytė-Rimkienė, D. Matulevičiūtė (2016) tyrinėjo pozityvios tėvystės įgūdžių ugdymo programas, remiantis socialinių darbuotojų praktine patirtimi. R. Berns (2009) akcentavo, kad tėvystės ugdymui svarbus tinkamų auklėjimo metodų pasirinkimas. Kaip pastebi J. Jonynienė (2010, p. 119),

”tėvai susiduria su sunkumais, bendraudami su vaiku ir jį auklėdami, todėl jiems reikalingos tėvystės įgūdžių stiprinimo ir lavinimo programos“. Kita vertus, tėvystės įgūdžių ugdymo programų įgyvendinimas Lietuvoje pradėtas šiek tiek vėliau nei kitose Europos Sąjungos šalyse, todėl tyrimų, susijusių su tėvystės įgūdžių ugdymu, Lietuvoje dar stinga. Be to, akcentuotina ir tai, jog itin trūksta mokslinių tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjamos socialinių darbuotojų bei šeimų, patiriančių socialinę riziką, patirtys ugdant(is) tėvystės įgūdžius socialinio darbo kontekste.

Temos ištirtumas. Lietuvoje pirmieji tėvystės įgūdžius bei ugdymo vertybių sampratą šeimoje analizavo šeimotyrininkai V. Aramavičiūtė (2005), Z. Bajoriūnas (2004), J. V. Uzdila (2001), K. Miškinis (2003). I. Pilkoniene ir J. Jonyniene (2016), nagrinėjo tėvystės įgūdžių ugdymo programos STEP taikymo veiksmingumą programos dalyviams, apžvelgdamos tėvų sunkumus, dėl kurių tėvai įsijungia į tėvų grupes, ir jų kaitą dalyvavimo grupėse eigoje. J. Jonynienė (2010) apžvelgė svarbiausius veiksnius, darančius įtaką tėvystės įgūdžių lavinimo programų efektyvumui. Tėvystės įgūdžių lavinimo programos „Sėkminga tėvystė“ taikymas tėvų grupėse, remiantis grupės vedėjų (socialinių darbuotojų) praktine patirtimi nagrinėtas J. Vyšniauskytės-Rimkienės ir D. Matulevičiūtės moksliniame straipsnyje (2016). S. Račkauskienės (2018) atliktoje analizėje atskleidžiamos tėvų, patiriančių socialinę riziką, patirtys po pozityvios tėvystės mokymų. R. Augutavičius (2019), remdamasis klasikine grindžiamąja teorija, analizavo suaugusiųjų socialinės rizikos veiksnius patiriančių šeimos narių neformaliojo ugdymo proceso aspektus. S. Burvytė, K. Ralys, R. Ilgūnienė (2012) atliko šeimos tyrimų analizę, norėdami atskleisti vaikų ugdymo turinio įvairovę šiuolaikinėje šeimoje. T. N. Liobikienė (2013), S. Burvytė (2016a) atliko mokslinius tyrimus, ieškodamos atsakymų, kokiais principais, metodais ugdyti vaikus. Minėtos autorės aiškinosi, kas padeda tėvams mokytis ir išmokti; pateikė būdų, kaip teorines žinias pritaikyti praktiškai.

Tėvystės įgūdžių ugdymo temai nagrinėti daug dėmesio skyrė užsienio šalių mokslininkai. Nemaža jų dalis (B. Coste, 2009; J. Durran, 2012; A. Faber ir E. Mazlish, 2012; R. Dreikurs ir V. Soltz, 2012; J. A. Pickering, M. R. Sanders, 2013) savo tyrimuose aktualizavo pozityvios tėvystės įgūdžių ugdymo svarbą ir reikšmę tėvams, stokojantiems tėvystės įgūdžių, analizavo pozityviosios tėvystės programų veiksmingumą. J. Gippenreiter (2008) tyrė bendravimo su vaikais ypatumus, vaikų elgesio ugdymo sistemą, padedančią veiksmingiau auklėti vaikus. Švedijos tyrėjai J. Rahmqvist, M. B. Wells, A. Sarkadi (2014) atliko tyrimą apie tėvų motyvaciją, kuri skatina dalyvauti pozityvios „Trigubos P“ (angl. Triple Positive-Parenting-Program) tėvystės programoje bei šios programos pritaikymo galimybes, tėvams su proto negalia. E. A. Stormshak, L. L. McIntyre, S. A. Garbacz, (2019) nagrinėjo tėvystės įgūdžių naudą bei tėvystės ugdymo principus, kurie padeda tėvams XXI amžiuje auginti vaikus.

G. Lindsay, S. Strand, H. Davis (2011) lygino tėvystės įgūdžių ugdymo programų efektyvumą šeimose, kurios augina vaiką su specialiaisiais poreikiais, bei įprastose šeimose.

Mokslinė problema ir probleminiai klausimai. Neretai socialinę riziką patiriančių šeimų tėvai susiduria su tėvystės įgūdžių stoka, todėl labai svarbus socialinio darbuotojo vaidmuo, padedant tėvams ugdytis tėvystės įgūdžius. Darbo probleminiai klausimai: *kaip socialiniai darbuotojai padeda socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams ugdytis tėvystės įgūdžius? Kokia yra socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų patirtis, ugdantis pozityvios tėvystės įgūdžius?*

Tyrimo objektas. Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžių ugdymas.

Darbo tikslas. Pagrįsti teoriškai ir empiriškai socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžių ugdymą socialinio darbo kontekste.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžių ugdymo aktualumą.
2. Pateikti socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžių ugdymo patirtį užsienio šalyse ir Lietuvoje.
3. Atskleisti socialinio darbuotojo vaidmenį, ugdant socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžius.
4. Identifikuoti socialinių darbuotojų patirtis, ugdant tėvystės įgūdžius socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams.
5. Pateikti socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų, dalyvavusių tėvystės įgūdžių ugdymo programose, patirtis ugdantis tėvystės įgūdžius.

Tyrimo metodai:

1. Teoriniai: mokslinės literatūros ir dokumentų, susijusių su analizuojama tema, analizė, siekiant teoriškai pagrįsti tėvystės įgūdžių ugdymą socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams socialinio darbo kontekste.

2. Empiriniai:

- pusiau struktūruotas interviu su socialiniais darbuotojais, siekiant atskleisti jų patirtį, ugdant tėvystės įgūdžius socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams.

- pusiau struktūruotas interviu su socialinę riziką patiriančių šeimų tėvais, kurie yra dalyvavę tėvystės įgūdžių mokymuose, siekiant atskleisti jų patirtį ugdantis tėvystės įgūdžius.

Tyrimo duomenys apdoroti taikant turinio (content) analizę.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, du skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, priedai. Pateiktos 24 lentelės ir 7 paveikslai. Darbo apimtis – 73 puslapiai.

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

Šeima – pagrindinė institucija, kuri savo struktūra ir funkcionavimu gali geriausiai užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą (Kairienė, 2013).

Socialinė rizika – veiksniai ir aplinkybės, dėl kurių asmenys (šeimos) patiria ar yra pavojus jiems patirti socialinę atskirtį: suaugusių šeimos narių socialinių įgūdžių tinkamai prižiūrėti ir ugdyti nepilnamečius vaikus (įvaikius) stoka ar nebuvimas; nepilnamečių vaikų (įvaikių) visapusio fizinio, protinio, dvasinio, dorovinio vystymosi ir saugumo sąlygų šeimoje neužtikrinimas; psichologinė, fizinė ar seksualinė prievarta; smurtas; išnaudojimas prekybai žmonėmis; įsitraukimas ar polinkis įsitraukti į nusikalstamą veiklą; piktnaudžiavimas alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis; priklausomybė nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių medžiagų, azartinių lošimų; elgetavimas, valkatavimas, benamystė; motyvacijos dalyvauti darbo rinkoje stoka ar nebuvimas. (LR Socialinių paslaugų įstatymas, 2006).

Šeima, patirianti socialinę riziką – šeima, kurioje dėl tam tikrų rizikos veiksnių raiškos, kurie apima tėvystės ir socialinius gebėjimus, vertybines nuostatas, elgesio modelius ar žalingus įpročius, suaugusieji negali tinkamai pasirūpinti šiose šeimose augančiais vaikais. Dėl to vaikams kyla pavojus nepasiekti adekvačių fizinės, socialinės, psichologinės, moralinės ar dorovinės raidos standartų. Dėl tokių veiksnių raiškos šių vaikų sveikatai, gyvybei ar gerovei taip pat gali kilti grėsmė“ (Augutavičius, 2019, p. 17).

Socialinis darbas – profesinė veikla, kuri įgalina žmones, šeimas, bendruomenes ir visuomenę spręsti tarpusavio santykių ir socialines problemas, skatindama socialinę kaitą, gerindama gyvenimo kokybę ir stiprindama solidarumą bei socialinį teisingumą (LR Socialinių paslaugų įstatymas 2006, galiojanti suvestinė redakcija 2019-10-01 20 str. 1d.)

Tėvystės įgūdžiai – vaiko priežiūra, vaiko saugumas, emocinis palaikymas ir pozityvus auklėjimas (LR atvejo vadybos tvarkos aprašas, 2018).

Tėvystės įgūdžių ugdymas šeimoms, patiriančioms socialinę riziką – neformalaus ugdymo procesas, socialinių ugdomųjų strategijų, nukreiptų į rizikos veiksnių ir rizikingo elgesio mažinimą bei sociokultūrinių kompetencijų (įgūdžių, žinių, vertybių, gebėjimų) diegimą šiose šeimose, organizuotai ir koordinuotai įgyvendinant santykius tarp ugdytojo ir ugdytinio ar ugdytinių grupės (Augutavičius, 2019, p. 23).

1. TĖVYSTĖS ĮGŪDŽIŲ UGDYMO SOCIALINĘ RIZIKĄ PATIRIANČIŲ ŠEIMŲ TĖVAMS TEORINIS ASPEKTAS

Šiame skyriuje analizuojamos šeimos ir šeimos, patiriančios socialinę riziką, apibrėžtys, tėvystės įgūdžių svarba, tėvystės įgūdžių ugdymo galimybės Lietuvoje, socialinio darbuotojo veiklos ypatumai, ugdant socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžius.

1.1. Šeimos apibrėžtis teisiniuose dokumentuose ir moksliniuose šaltiniuose

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (1992) 38 str. teigiama, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Be to, valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (2000) 3.155 str. 2 d. yra numatyta, kad „tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje“. Tai yra tėvų prigimtinė pareiga.

LR šeimos stiprinimo įstatyme (2017, galiojanti suvestinė redakcija 2020-01-01) teigiama, jog šeimos pagrindas yra vyro ir moters laisvas apsisprendimas prisiimti šeimai būdingas pareigas.

Pasak D. Nasvytienės (2005, p. 42), šeima yra svarbiausia vaiko auklėjimo terpė, kur rūpinamasi vaiku, ir jis saugomas, mokomas suprasti kitus ir save, formuojamas ir kontroliuojamas jo elgesys.

I. Leliūgienė (2002) šeimą apibrėžia kaip „pagrindinį socializacijos veiksnį, kurio dėka vaikas įgyja socialinių žinių, susiformuoja įgūdžius bei gebėjimus, perima vertybes, taisykles ir normas, būtinas gyventi jį supančioje visuomenėje“ (Leliūgienė, 2002, p. 9).

K. Miškinis (2003, p. 8) šeimą apibūdina kaip „asmenų bendriją, susietą giminystės, tarpusavio priklausomybės, atsakomybės ir globos saitais. Šeima yra kur kas daugiau nei teisinis, visuomeninis bei ekonominis vienetas“. K. Miškinis pabrėžia, kad šeima yra meilės ir solidarumo bendruomenė, kuriai būdinga plėtoti kultūrines, etines, dvasines, religines bei visuomenines vertybes, būtinas šeimos narių ir visuomenės vystymuisi ir gerovei.

Z. Bajoriūnas (2004), K. Miškinis (2003) akcentavo, kad šeimoje yra ugdoma naujos visuomenės pamaina, išsaugojama tauta. Kad ši pamaina pateisintų ne tik tautos, tačiau ir visuomenės lūkesčius, šeima turi būti tvirta, ir tik tokioje šeimoje yra įmanomas naujos ir jaunos kartos ugdymas bei tautos pažanga.

Anot B. Kairienės (2013), šeima – pagrindinė institucija, kuri savo struktūra ir funkcionavimu gali geriausiai užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą. S. Burvytė, K. Ralys, R. Ilgūnienė (2012) teigia, kad „tėvystes ir motinystės pareigas lemia ypatinga šeimos institucijos reikšmė tiek asmenybės ugdymuisi, tiek visuomenės funkcionavimui“.

A. Giddenso (2005) teigimu, šeima yra grupė asmenų, kurie tiesiogiai yra susiję giminystės ryšiais, o suaugę šios grupės nariai prisiima visą atsakomybę už vaikų globą. 2020 m. redaguotame atvejo vadybos apraše (2018, 2 str. 5 d.) yra sąvoka „išplėstinė šeima“, kurią sudaro vaiko tėvai ar kiti jo atstovai pagal įstatymą, vaiko broliai bei seserys, kiti giminaičiai ar su vaiku nesusieti giminystės ryšiais asmenys, kurie daro įtaką vaiko ir jo šeimos gyvenimui. Tai gali būti seneliai, dėdės ir tetos, pusbroliai, pusseserės ir kt. (LR SADM ministro įsakymas dėl atvejo vadybos aprašo patvirtinimo pakeitimo, 2018).

I. Leliūgienės (2002) teigimu, šeima – tai pati „mažiausia visuomenės ląstelė, todėl visos socialinės institucijos turėtų jai padėti“. Šeima yra aplinka, kurioje auga žmogus, todėl šeima yra labai vertinama, mylima ir ja yra didžiuojamasi. Šeima yra didžiausia vertybė. Pasak A. Matulionio (2001), „šeima neatsiejama nuo visuomenės išsivystymo lygio, tačiau ir pati šeima vaidina didžiulį vaidmenį visuose visuomeniniuose santykiuose ir socializacijos procesuose, pavyzdžiui, vaikų socializacijoje, vartojime ir pan.“ (Matulionis, 2001, p. 30).

Nepaisant šeimos sampratų įvairovės ir interpretacijų L. Gvaldaitė, A. Atas, N. Giknienė ir A. Zbarauskaitė (2012, p. 7), teigė, „kad šeima socialiniuose moksluose traktuojama kaip pirminių santykių vieta, kaip institutas, atliekantis esmines funkcijas, kurių visuomenė ir valstybė negalėtų atlikti arba atliktų tik iš dalies, - gyvybės suteikimo, ugdomąją, asmenų globos, pagaliau ekonominę ir kt. Ypač pabrėžtina pirminė vaikų socializacijos, o kartu ir stabilumo, pusiausvyros užtikrinimo suaugusiųjų gyvenime funkcija“.

Darniam šeimos vystymuisi yra būtinos tinkamai suformuotos šeimos vertybės. Vertybės padeda orientuotis aplinkoje bei atsirinkti tai, kas svarbu šeimai ir jos nariams. „Vertybės, kaip svarbiausias žmogaus dvasinio gyvenimo klodas, atspindi tai, kas žmogui vertingiausia kultūros, psichologiniu, socialiniu, moraliniu ir grožio požiūriais. Žmogų valdo vertybės, jomis vadovaujamasi, dėl jų gyvenama“ (Vasiliauskas, 2005, p. 5). Todėl vertybės ir jų laikymasis yra vienas iš svarbiausių šeimos sėkmingo gyvavimo aspektų.

Z. Bajoriūnas (2004) akcentavo šias pagrindines šeimų vertybes:

1. Universaliosios vertybės: žmogus, jo teisės ir pareigos, solidarumas, darbas, gamta, grožis, tiesa, gėris, taika ir ramybė, pasaulėžiūra, sąžinė, gyvenimo prasmės ieškojimas, savęs realizavimas ir t. t.

2. Nacionalinės vertybės: tėvynė, gimtoji kalba, kultūra ir tradicijos, patriotiškumas, papročiai, tautiškumas ir kt.

3. Šeimos gyvensenos vertybės: šeima, pareiga, dora, meilė, pasiaukojimas šeimai, garbė ir orumas, pagarba, darnūs santykiai, teisingas vaikų auklėjimas, finansinė gerovė ir kt.

K. Miškinis (2003, p. 22) išskyrė šešias pagrindines šeimoje ugdomas vertybes:

- Požiūris į žmogų kaip didžiausią, absoliučią vertybę. Šeima privalo vaikams suformuoti teisingus pagrindus, kad asmuo užaugtų doras, sąžiningas, dvasingas, gerbiantis kitus žmones, jų teises ir laisves.
- Meilė Tėvynei ir tėviškei, kuri yra tarp žmogaus ir Tėvynės. Tėvų pareiga yra padaryti viską, kad vaikai gerbtų ir pažintų savo Tėvynės Lietuvos istoriją, papročius bei būtų patriotiški.
- Gimtoji kalba, kultūra, tradicijos. Vaikas ima kalbėti gimtąja – savo tėvų ir savo tautos kalba. Kalba yra svarbiausias tautiškumo požymis, tautiškumo ugdytoja ir palaikytoja.
- Tolerancija kitataučiams. Lietuvos šeimose tolerancijos pradžiamokslis turėtų prasidėti šeimose, kad vyrautų savitarpio parama, pagarba, gera kaimynystė.
- Požiūris į darbą kaip doriškai vertingą ateitį. Tinkamą požiūrį į darbą reikia ugdyti šeimoje, kad vaikai užaugtų darbščiais ir dorais žmonėmis.
- Požiūris į religiją. Religija daro įtaką kultūros formavimuisi.

L. Seliokienė (2004, p. 48) apibrėžė kitas šeimos vertybes, įtraukdama jausmų išraiškas (emocijas):

- Pati šeima kaip vertybė. Šeimos vertė priklauso nuo jos žmoniškumo, t. y. šeima yra verta tiek, kiek ji yra žmoniška.
- Meilė. Meilė turi būti veikli, padėti sutuoktiniams įveikti kliūtis, sunkumus. Gilios meilės šaknys slypi tėvų šeimoje.
- Pareiga. Pareigos jausmas turi kilti iš vidaus, tai lyg vidinis paliepimas sau pačiam. Tai laisvas savęs apribojimas, nes vykdydamas savo pareigą žmogus su meile žiūri į tai, kam jis pats save priverčia.
- Atsakomybė. Už savo poelgius turi atsakyti kiekvienas narys. Sutuoktiniai atsako už tai, ką laisva valia pasirinko. Atsakomybę už šeimą skatina ir pareiga, ir garbė, ir orumas, ir šeimos, ir visuomenės nuomonė.
- Ištikimybė. Ji siejasi su dorovinėmis savybėmis, kurios sąlygoja atsakomybę.
- Garbė ir orumas. Šeimos garbės supratimas artimai susijęs su orumu. Orumas priklauso nuo šeimos dvasinio turtingumo, nuo to, kaip šeimos nariai vertina save ir elgiasi su kitais žmonėmis. Visos šeimos garbė ir orumas – dvasingumo požymis. Taip ugdoma šeimos narių sąžinė, savigarba, sveikas išdidumas, savivertė.
- Žmoniškumas. Žmoniškumas šeimoje – tai gerumas, dorumas, užuojauta, gailestingumas, nuoširdumas, emocinė kultūra. Jis autorės įvardinamas kaip vienas iš

pačių bendriausių ir sudėtingiausių šeimos vertybių. Tai kasdieninio gyvenimo šeimoje šerdis. Jei tėvai neturės tokio jausmo, jiems bus sunku to paties tikėtis iš vaikų.

Visos vertybės tarpusavyje yra susijusios ir viena kitą papildo.

A. Mitrikas (2003) išskiria šias šeimos vertybes :

- Vaikai;
- Abipusė pagarba ir parama;
- Ištikimybė;
- Supratimas ir tolerancija;
- Bendri interesai;
- Buitinių rūpesčių pasidalijimas;
- Pakankamos pajamos;
- Lygi šeimos narių padėtis visuomenėje;
- Geros būsto sąlygos;
- Tapatūs religiniai įsitikinimai;
- Politinių pažiūrų šeimoje artumas (Mitrikas, 2003, p. 25).

Anot K. Ralio (2018), meilės ryšiai ir vaikų ugdymas dažnai susiejami ir išlieka didžiosios visuomenės dalies pripažįstamomis vertybėmis. Kita vertus, „neįmanoma rasti vienos visiems ugdytiniams ir jų tėvams priimtinos vertybių sistemos, be to vaikai laikomi vertybe, tačiau gimstamumas mažėja, gausėja sąmoningai pasirenkančių santuoką, kurioje nebus vaikų.“ (Ralys, 2018, p. 71).

Kiekviena šeima yra susikūrusi bei susiformavusi savo šeimos vertybes pagal prioritetus. Be abejo, šeimos vertybės yra neatsiejamos nuo šeimos funkcijų. Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje (2008, galiojanti suvestine redakcija 2011-09-30, 1 d. 9 p.) yra numatytos penkios pagrindinės šeimos funkcijos, kurios yra atliekamos asmens gyvenime: asmenų bendruomenės kūrimas, prokreacija, ugdymas ir socializacija, globa ir rekreacija, namų ūkio kūrimas.

Pasak A. B. Fedulovos (2007, p. 127), „šeimoje – kiekvienas šeimos narys turi savo teises ir funkcijas, nes šeima turi užtikrinti savo nariams ekonominį, socialinį, fizinį bei ekonominį saugumą, nepilnamečių vaikų priežiūrą bei socializaciją“.

Apibendrinant galima teigti, jog šeima yra tarsi vienybė, kuri sujungia visus narius į vieną visumą. Šeimos nariai yra sujungti emociniais, socialiniais, psichologiniais ryšiais. Šeimos narius sieja tos pačios vertybės: meilė, pasitikėjimas, vaikai, tinkamos gyvenimo sąlygos, ištikimybė ir kt. Teisės aktai numato, kad tėvai turi teisę ir pareigą tinkamai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus.

1.2. Šeimos, patiriančios socialinę riziką, apibrėžtis

Šeimos, kurios augina nepilnamečius vaikus ir netinkamai vykdo savo šeimos funkcijas bei netinkamai susidėlioja savo vertybių skalę, dažnai vadinamos „probleminėmis“ šeimomis. Reikia pripažinti, kad vaiko – kaip asmenybės – pagrindai susiformuoja pirmajame didžiausią įtaką jam darančiame institute – šeimoje. R. Augutavičius, Ž. Barkauskaitė Lukšienė, V. Gudžinskienė (2013, p.148) pabrėžia, kad pagrindinis vaidmuo auginant vaiką tenka šeimai, nes šeimoje yra įgyjami socialiniai vaidmenys, svarbios žinios ir įgūdžiai, reikalingi vaiko prisitaikymui ir integracijai visuomenėje.

Užsienio mokslininkai B. A. Corliss ir kt., (2008) ir D. Golze (2007) šeimą, kurioje vidiniai ryšiai yra sutrikę, taip pat pakitęs jos ryšys su aplinka, vadina socialinę riziką patiriančia šeima (angl. „families at Social Risk“). Šeimos, patiriančios socialinę riziką, terminas skatina mąstyti apie pagalbos poreikį ir socialinės pagalbos prieinamumą, todėl daugeliui šių šeimų, susidūrus su sunkumais, gali tekti bendradarbiauti su socialiniais darbuotojais.

Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje (2003, 3 str. 1 d. 4 p.) yra numatyta, kad „už pagalbą atliekant tėvystės ir motinystės pareigas atsakinga valstybė, pasitelkianti ir skatinanti visas kitas visuomenės institucijas: teisines, socialines, sveikatos apsaugos, švietimo, kultūros ir religines bendruomenes ar kitas nevyriausybines organizacijas“. Lietuvos teisės aktuose iki 2018 m. liepos 1 d. buvo vartojama sąvoka „socialinės rizikos šeima”. Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatyme (2006) (aktuali redakcija iki 2018 06 30) nurodoma, kad „socialinės rizikos šeima – šeima, kurioje auga vaikų iki 18 metų, ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams, ir todėl iškyla pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui. Socialinės rizikos šeimai priskiriama ir šeima, kurios vaikui įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji globa (rūpyba)” (Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas, 2006, 2 straipsnis). Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme „Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo“ (2003, negalioja) buvo teigiama, jog „**socialinės rizikos šeima** – tai šeima, kurioje narių bendradarbiavimas ir emocinis bendravimas yra sutrikę, ir kurios neigiama aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystymosi. Tokios šeimos nesugeba tenkinti vaiko emocinių ir fizinių reikmių, be to, bendravimo būdas tokiose šeimose žymiai apriboja vaiko galimybes išreikšti poreikius ir jausmus. Vaikai, augantys tokiose šeimose, turi labai žemą savęs vertinimą,

nesitiki, kad jų poreikiai yra svarbūs ir gali būti patenkinti, neturi tinkamų socialinių įgūdžių“ (2 dalis).

Pažymėtina, kad nuo 2018 m. liepos 1 d. Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymo naujoje redakcijoje (galiojanti suvestinė redakcija 2019-10-01), atsisakyta socialinės rizikos šeimos sąvokos ir pateikta socialinės rizikos apibrėžtis. „**Socialinė rizika** – veiksniai ir aplinkybės, dėl kurių asmenys (šeimos) patiria ar yra pavojus jiems patirti socialinę atskirtį: suaugusių šeimos narių socialinių įgūdžių tinkamai prižiūrėti ir ugdyti nepilnamečius vaikus (įvaikius) stoka ar nebuvimas; nepilnamečių vaikų (įvaikių) visapusio fizinio, protinio, dvasinio, dorovinio vystymosi ir saugumo sąlygų šeimoje neužtikrinimas; psichologinė, fizinė ar seksualinė prievarta; smurtas; išnaudojimas prekybai žmonėmis; įsitraukimas ar polinkis įsitraukti į nusikalstamą veiklą; piktnaudžiavimas alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis; priklausomybė nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių medžiagų, azartinių lošimų; elgetavimas, valkatavimas, benamystė; motyvacijos dalyvauti darbo rinkoje stoka ar nebuvimas.“ (LR Socialinių paslaugų įstatymo 2006, 7 str.). Socialinę riziką patiriančiose šeimose labai dažnu atveju yra pažeidžiamos vaiko teisės. Nėra patenkinami vaikų, augančių socialinę riziką patiriančiose šeimose poreikiai, pasireiškia apleistumas, nėra sudarytos tinkamos sąlygos jų fiziniam ir emociniam vystymuisi, apribotos galimybės vaikams ugdytis socialinius įgūdžius.

Atsižvelgiant į teisės aktuose įvardintą sąvoką įsitvirtina „socialinę riziką patiriančių šeimų“ ar „šeimų, patiriančių socialinę riziką“ terminai. R. Augutavičius (2019) laikosi nuostatos, kad šeima patiria ne socialinę riziką, o socialinės rizikos veiksnius.

Šiame darbe vartojama sąvoka – „šeima, patirianti socialinę riziką“, vadovaujantis Socialinių paslaugų įstatyme (2006, galiojanti suvestinė redakcija 2019-10-01) pateikta nuostata, kad socialinė rizika yra tam tikri rizikos veiksniai ir aplinkybės. Remiantis R. Augutavičiaus (2019) apibrėžtimi, laikomasi nuostatos, kad **šeima, patirianti socialinę riziką**, „yra tokia šeima, kurioje dėl tam tikrų rizikos veiksnių raiškos, kurie apima tėvystės ir socialinius gebėjimus, vertybines nuostatas, elgesio modelius ar žalingus įpročius, suaugusieji negali tinkamai pasirūpinti šiose šeimose augančiais vaikais. Dėl to vaikams kyla pavojus nepasiekti adekvačių fizinės, socialinės, psichologinės, moralinės ar dorovinės raidos standartų. Dėl tokių veiksnių raiškos šių vaikų sveikatai, gyvybei ar gerovei taip pat gali kilti grėsmė“ (Augutavičius, 2019, p. 17).

Apibendrinant galima teigti, kad socialinę riziką patiriančiomis šeimos yra šeimos, kurios patiria krizę, sietiną su šeimos narių piktnaudžiavimu psichoaktyviomis medžiagomis, priklausomybe nuo azartinių žaidimų, tėvystės įgūdžių stoka, tėvų negalėjimu ar negebėjimu

tinkamai pasirūpinti vaikais, tuomet į pagalbą yra pasitelkiamos specialios institucijos, bei specialistai, galintys padėti tokių šeimų tinkamu integravimu į visuomenę.

1.3. Tėvystės įgūdžių ugdymo aktualumas socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams

Vaiko asmenybės pagrindai susiformuoja šeimoje. Kai tėvams nepakanka žinių apie vaiko auklėjimą bei jo raidos ypatumus, daromos klaidos, kurios įtakoja tiek visos šeimos gerovei, tiek vaikui, tiek visuomenės gerovei (Drobelienė, 2016). Vaiko raida labai priklauso nuo jo aplinkos (tėvų, vyresniųjų brolių ar seserų, senelių, kaimynų, giminaičių, mokytojų, draugų ir t. t.). Šeimoje vaikas ugdosi požiūrį į save, tėvus, kitus žmones, šeimą, valstybę, mokosi socialinių įgūdžių ir pan.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnyje 6 dalyje konstatuojama, kad „tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti“. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (1996, galiojanti suvestinė redakcija 2020-01-01) 31 str. 2 dalyje nurodyta, jog „vaiko tėvai ar kiti vaiko atstovai pagal įstatymą privalo rūpintis vaiko auklėjimu, tinkamai jį prižiūrėti, materialiai išlaikyti ir sudaryti sąlygas vaikui augti, vystytis, tobulėti“. To paties straipsnio 3 d. pabrėžiama, kad vaiko tėvai ar kiti vaiko atstovai pagal įstatymą turi teisę ir pareigą rūpintis:

- kad būtų sudaryta saugi, vaiko visapusiškam ir harmoningam vystymuisi tinkama aplinka, taip pat vaiko sveikata, jo fiziniu, protiniu, emociniu, dvasiniu, doroviniu vystymusi, pažintinių ir socialinių gebėjimų ugdymu, mokyti vaiką nesmurtinio elgesio plėtojant tarpasmeninius santykius, suteikti jam informaciją, kaip apsisaugoti nuo bet kokio smurto ar kitų jo teisių pažeidimų, atsižvelgiant į jo amžių ir brandą;
- kad būtų sudarytos sąlygos vaikui iki 16 metų mokytis;
- kad vaikui būtų suteikta informacija apie jo teises ir pagrindines laisves, pareigas ir atsakomybę;
- vaiko pareigos ir atsakomybės ugdymu, vaiko parengimu savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje (LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo, 1996, 31 str. 3 d.).

Dabartinėje visuomenėje tėvams atsiranda dar daugiau alternatyvų ugdyti tėvystės įgūdžius. Kaip pažymi J. Jonynienė (2010), V. Gudžinskienė (2018) ir S. Burvytė (2016a), „tėvai, bendraudami su vaikais ir juos auklėdami, susiduria su sunkumais, kurių nesugeba pastebėti ir rasti tinkamų problemos sprendimų būdų, todėl jiems reikalingas mentorius, kuris

gebėtų teikti sumanią pagalbą ar atlikti atvejo vadybininko funkciją ir taip padėti tėvams įgyti pasitikėjimą savimi mokantis būti pozityviais tėvais savo vaikams ir gebančiais pozityviai valdyti problemines vaikų ugdymo situacijas“.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus tarnyba 2017 metais atliko tyrimą, kuriuo buvo siekiama įvertinti esamą vaiko teisių apsaugos sistemos padėtį, jos efektyvumą ir trūkumus. Nustatyti trūkumai, jog nepakankamai užtikrinamos vaikų su negalia teisės, mokymosi vietose vaikams nėra užtikrinama teisė turėti sveikatos ir higienos sąlygas, neišspręsta smurto ir patyčių prieš vaikus problema mokyklose. Tyrimo išvadose pažymėta, kad išlieka socialinių paslaugų tinklo ir teikiamų paslaugų plėtros (pasiūlos) problemos, nevienodai išvystyta socialinių paslaugų tinklo infrastruktūra tiek Lietuvos, tiek atskirų savivaldybių mastu, daranti neigiamą įtaką galimybei individualizuoti paslaugas pagal konkrečius vaiko ir jo šeimos poreikius. Teikiamų socialinių paslaugų kokybės efektyvumą neigiamai veikia ir vieningų bei objektyvių kokybės vertinimo kriterijų ir kontrolės mechanizmo nebuvimas (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2017 metų veiklos ataskaita).

Tėvystės įgūdžių sąvoka mokslinėje literatūroje vartojama greta pozityviosios tėvystės. LR atvejo vadybos tvarkos apraše (2018) *tėvystės įgūdžiai* reglamentuoti kaip „vaiko priežiūra, vaiko saugumas, emocinis palaikymas ir pozityvus auklėjimas“.

Pozityvi tėvystė suvokiama B. Coste’o (2009) apibrėžimu „vaikų auginimo filosofija, kuri koncentruojasi į vaiko galimybių, stiprybių ir gebėjimų ugdymą, kad užaugęs jis gebėtų visiškai save realizuoti“ (Burvytė, 2016a, p. 39). Pozityviosios tėvystės tikslas – „ugdyti gerąsias vaiko savybes, sutelkiant dėmesį į turimus gabumus ir gebėjimus, skatinant vaiką pasitikėti savimi, mokant būti savarankišką, atsakingą už savo veiksmus, priimti savo ir kitų jausmus, tinkamai juos reikšti“ (Drobelienė, 2016, p. 1). Anot H. Spanjaard (2011), pozityvi tėvystė apima tėvų ir vaikų draugišką tarpusavio bendravimą, abipusę pagarbą, nesmurtinį konfliktų sprendimą. Psichologijos specialistai mano, kad veiksmingiau yra susitarti su vaikais, nustatyti ribas, ką jie gali daryti, o ko ne, o ne nieko nepaaiškinus vaikus bausti. Taip pat nereiktų pamiršti paskatinimo už gerą elgesį, auklėjimo savo pavyzdžiu.

J. Gray (2001) teigimu, pozityvi tėvystė lemia, jog reikia pamiršti senąsias tradicijas, kuriose buvo nemažai baudžiamųjų vaikų auklėjimo priemonių. Labai svarbu pastebėti gerą vaiko elgesį, gebėti jį pagirti ir paskatinti tolimesnį tinkamą vaiko elgesį. Tėvų pareiga yra palaipsniui neigiamą vaikų elgesį paversti teigiamu, kad ir kaip sudėtingai tai atrodytų. Kur kas lengviau yra nuspręsti, kaip vaikas bus skatinamas, o ne kaip baudžiamas. Pozityvi aplinka šeimoje padeda vaikui įveikti nepilnavertiškumo jausmą, gali nukreipti konstruktyvumo ir kūrybiškumo linkme. Manytina, kad konstruktyvumo pagalba galima surasti ryšį su vaikais, tuo pačiu skleidžiant jiems gero elgesio taisykles nebarant ir nebaudžiant. Teigiamo auklėjimo

komponentai (meilė, reagavimas ir stimuliacija) daro įtaką vaiko raidai. Teigiama tėvystė apima veiklą, įtraukiančią vaikus į tarpasmenines sąveikas. Atvirumas, įsiklausymas ir emocinis artumas verčia vaikus jaustis vertinamais ir priimtais (Bornstein, Putnick, 2012).

Pozityvios tėvystės vaidmenys ir atsakomybės pateikti 1 pav.

1 pav. Pozityvios tėvystės vaidmenys ir atsakomybės

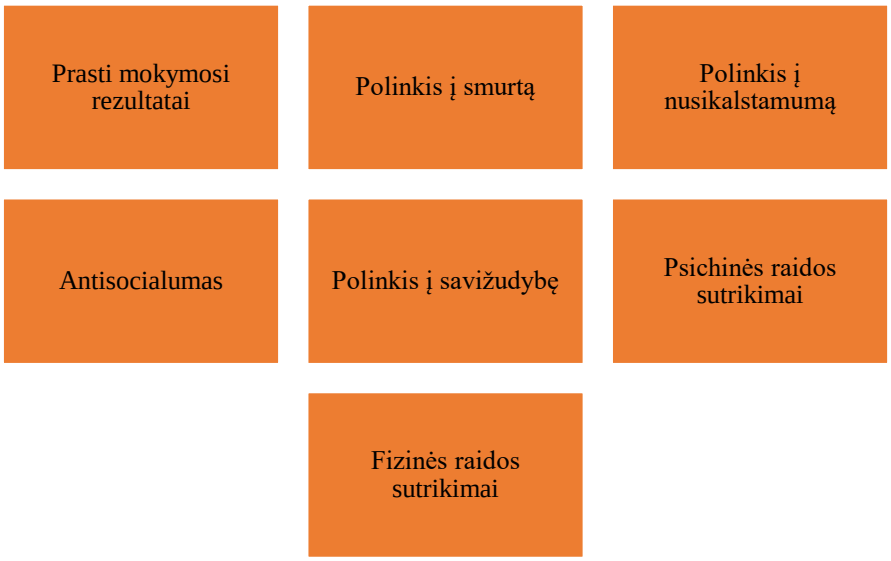
Šaltinis: Norkūnienė ir kt., 2017, p. 40

Remiantis 1 paveikslu, galima teigti, kad pozityvios tėvystės vaidmenys ir atsakomybės yra susijusios su tėvų gebėjimais atitikti vaiko poreikius, gerbti jausmus, būti geru pavyzdžiu savo vaikui, gebėti kurti ir užtikrinti saugią ir patrauklią aplinką, pripažinti savo klaidas, gebėti kontroliuoti vaiko elgesį ir kt. Matyti, kad paveiksle pavaizduoti vaidmenys ir atsakomybės yra susiję ne tik su vaikais, jų poreikiais, aplinkos, vystymosi užtikrinimu, bet ir pačiais tėvais, jų jausmais (pvz., mylėti save, pripažinti save, savo klaidas).

S. Račkauskienė (2018) ir J. Kasnauskienė (2010) nurodo, kad dažna riziką patiriančių šeimų problema yra socialinių bei tėvystės įgūdžių stoka. Tėvystės įgūdžių stoką tokiose šeimose dažnai nulemia nesupratimas apie vaikų auklėjimą. Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžių ugdymas yra aktualus, nes šiose šeimose susiduriama su įvairiomis socialinėmis problemomis, kurioms išspręsti reikia atitinkamų žinių ir įgūdžių. Kai kurie autoriai pabrėžia, kad svarbiausią vaidmenį ugdant vaiko asmenybę vaidina šeima, nes šeimoje įgyjami socialiniai vaidmenys, svarbios žinios ir įgūdžiai, reikalingi vaiko raidai ir integracijai

į visuomenę. Pasak mokslininkų, šeima atsakinga už vaiko savimonės, pasitikėjimo savimi vystymąsi ir yra nepaprastai svarbi ugdant kūrybinį potencialą ir socialinę veiklą. Deja, ne visos šeimos sugeba atlikti savo vaidmenį tinkamu lygiu, nors visuomenė yra nustačiusi socialines normas ir atsakomybę, taip pat atsakomybės ribas, apibrėžiančias šeimos sėkmę; be to, šios normos gali suteikti pagrindą ir pagrindus, leidžiančius įvertinti ir apibrėžti rizikas, dėl kurių šeimos tampa socialiai pažeidžiamos. Socialinę riziką patiriančiai šeimai yra būdingas netinkamas emocinis bendravimas, neigiama aplinka, kuri neskatina sveiko, produktyvaus asmeninio augimo ir tobulėjimo. Dėl neigiamo poveikio suaugusiųjų gerovei ir neigiamų elgesio įpročių yra tikėtina, jog nebus patenkinti emociniai ir fiziniai vaikų poreikiai. Kita vertus, bendravimo modeliai šiose šeimose labai riboja vaiko galimybes tinkamai išreikšti savo poreikius ir jausmus.

Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžių ugdymas yra aktualus ne tik dėl šiose šeimose esančių problemų, bet ir galimų šių įgūdžių trūkumo pasekmių ateityje (2 pav.).

2 pav. Galimos tėvystės gebėjimų trūkumo pasekmės

Šaltinis: sudaryta pagal Drobelienė, 2016

Iš antro paveikslo matyti, kad šios pasekmės susijusios tiek su vaikų polinkiu į smurtą, nusikalstamumą, antisocialumą, savižudybę, tiek su fizinės ir psichinės raidos sutrikimais, prastais mokymosi rezultatais. Pasak E. A. Stormshak ir kt. (2019), tėvams suteikiamos žinios ir įgyti auklėjimo įgūdžiai padeda užkirsti kelią nepageidaujamoms pasekmėms ateityje ir spręsti šeimoje kylančius konfliktus, skatina pozityvų vaikų auklėjimą, gerina šeimos klimatą ir skatina teigiamus pokyčius. Ypač tėvystės įgūdžių ugdymas reikšmingas šeimoms, patiriančioms riziką, nesugebančioms rasti išeičių iš krizinių situacijų.

Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžių ugdymas padeda kurti teigiamą tėvų ir vaikų bendravimą, sąveiką, tinkamai spręsti vaikų elgesio problemas, pagerinti vaikų vystymosi, ugdymosi sąlygas (Garcia ir kt., 2015).

Anot P. Enebrink ir kt. (2015), vykdant tėvystės įgūdžių programas kinta tėvų nuostatos vaikų auklėjimo, lavinimo aspektais, padidėja tėvų saviveiksmingumas, labiau siekiama vaiko gerovės. Tėvai gauna rekomendacijas ir didėja jų empatija, supratingumas, jie išmoksta taikyti ir laikytis gyvenimiškų taisyklių, užbrėžti ribas tarp to, kas priimtina, leidžiama, ir kas netoleruotina. Taip pat jie gauna daugiau žinių, socialinių įgūdžių, kuriuos gali pritaikyti praktikoje, siekdami vaiko gerovės.

Remiantis S. Bradshaw (2019) ir kt., jei socialinę riziką patiriančioje šeimoje auga vaikas, turintis elgesio ar emocinių sunkumų (sutrikimų), jis reikalauja dar daugiau tiek įvairių specialistų, tiek tėvų priežiūros nei kiti vaikai. Tėvams svarbu suteikti žinių, galinčių palengvinti jų bendravimą su vaikais, paskatinti pozityviai spręsti kylančius konfliktus, problemas (pvz., nepaklusnumas, mokyklos nelankymas ir kt.). Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžių ugdymas yra aktualus, nes per naujų žinių suteikimą galima tikėtis didesnio tėvų rūpinimosi savimi ir vaikais, aplinka, savireguliacijos, pasitenkinimo savimi, psichologinio lankstumo, atsparumo kylantiems sunkumams. Taip pat gali sumažėti neigiamos emocijos, nerimas, augti pasitikėjimas savimi, atsirasti noras keistis ir gerinti ryšius su vaikais, išmokti vaiko elgesio valdymo ir kt.

Kaip teigia A. K. Yousafzai ir kt. (2015), tėvystės įgūdžių ugdymo metu suteikiama informacija, palaikymas, padedantis vaikui visavertiškai gyventi, vystytis ir gerai jaustis, jei tėvai atsižvelgia į mokymų metu gautas konsultacijas, informaciją ir rekomendacijas. Ugdant tėvystės įgūdžius gali būti atkreipiamas dėmesys į vaikų auklėjimo sritis, palaikančias vaikų sveikatą, higieną ir mitybą, skatinimą, reagavimą, apsaugą ir socializaciją. Šeimose, patiriančiose socialinę riziką, gali būti blogesnis rūpinimasis vaikų sveikata, nevisavertė mityba, mažiau prieinama reikalinga mokymosi medžiaga, priemonės. Žinios apie atsakingą auklėjimą – tai galimybė:

- išmokti, kaip reikia pažinti vaiko poreikius;
- įsiklausyti į siunčiamus signalus, laiku ir tinkamai reaguoti;
- palaikyti vaikus, užtikrinti visavertį jų vystymąsi, auklėjimą, lavinimą (A. K. Yousafzai ir kt., 2015).

Remiantis Lietuvos Respublikos teisės aktų, reglamentuojančių socialinę apsaugą turinio apžvalga galime išskirti socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų elgsenos pasekmes tokiose šeimose gyvenantiems vaikams:

- neužtikrinamas vaikų fizinis, protinis, dvasinis, dorinis vystymasis ir saugumas;

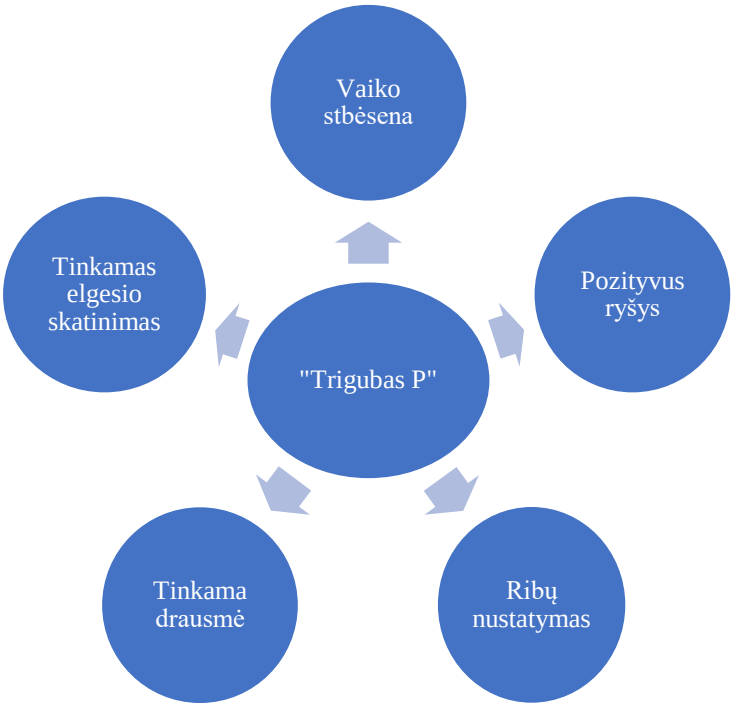
- sukuriama aplinka, neskatinanti sveiko ir produktyvaus vaiko augimo ir vystymosi;
- sutrikęs šeimos narių bendradarbiavimas ir emocinis bendravimas apriboja vaiko galimybes išreikšti poreikius ir jausmus;
- vaikai pasižymi žema saviverte;
- vaikai neturi tinkamų socialinių įgūdžių;
- neužtikrinamos pagrindinės vaikų teisės (priežiūra, ugdymas, laisvalaikis ir kt.);
- ribojamos vaikų galimybės ugdytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime (Yousafzai ir kt., 2015).

Pasak B. F. Andrade ir kt. (2015), socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžių ugdymas reikšmingas, jei vaikai turi žalingų įpročių, linkę į probleminį, nusikalstamą elgesį. Dažnai pasitaiko, kad į žalingus įpročius būna linkę tie vaikai, kurių tėvai nevengia vartoti alkoholio, narkotinių medžiagų. Tėvystės įgūdžių programų veiksmingumas šiuo atveju labai priklauso nuo to, ar patys tėvai gydosi nuo priklausomybių.

Apibendrinant gali teigti, kad pagrindinis vaidmuo vaiko asmenybės formavimui tenka šeimai, nes šeimoje yra įgyjami socialiniai vaidmenys, svarbios žinios ir įgūdžiai, reikalingi vaiko prisitaikymui ir integracijai visuomenėje. Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžių ugdymas yra aktualus ne tik dėl šiose šeimose esančių problemų (netinkamos aplinkos, informacijos trūkumo, netinkamo pačių tėvų elgesio modelio), bet ir galimų šių įgūdžių trūkumo pasekmių ateityje vaikams.

1.4. Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžių ugdymo patirtis užsienio šalyse ir Lietuvoje

Praktikoje vyrauja nemažai tėvystės įgūdžių ugdymo programų, kuriose vadovaujamasi skirtingais ugdymo modeliais, tikslais, trukme, filosofija, pritaikymo galimybėmis (Jonynienė, 2000). Užsienio šalyse yra sukurta daug įvairių sistemingų trumpalaikių ir ilgalaikių tėvystės įgūdžių ugdymo programų. Tėvystės įgūdžių ugdymas yra neatsiejamas nuo „Trigubo P“ (angl. positive parenting program) programos. „Trigubas P“ programos pagrindiniai tikslai yra didinti tėvų žinias, įgūdžius ir pasitikėjimą savimi bei sumažinti psichinės sveikatos, emocinių ir elgesio problemų paplitimą tarp vaikų ir paauglių. Iš pradžių programa buvo specialiai pritaikyta socialinę riziką patiriančių šeimų vaikams ir tėvams, tačiau dabar yra skirtingi „Trigubo P“ lygiai, kurie skirti visiems tėvams, ir aprėpia tiek kasdien tėvams kylančius, tiek specifinius klausimus. Ši programa yra pagrįsta bendruomenės psichologijos principais.

3 pav. „Trigubo P“ gebėjimai

Šaltinis: sudaryta pagal Sanders (2012), Spanjaard (2008)

M. R. Sanders (2012), H. Spanjaard (2008) išskyrė penkias „Trigubo P“ gebėjimų sritis (3 pav.):

- Gebėjimų skatinimas – mokyti vaikus naujų gebėjimų ir įtvirtinti senus;
- Ribų nustatymas, drausmė – naudotis taisyklėmis ir susitarimais, koreguoti neteisingą elgesį ir bausti už jį;
- Pozityvus įsitraukimas – tėvai skiria laiko savo vaikams ir planuoja veiksmus su jais;
- Stebėsena (priežiūra) – tėvai žino, kur ir su kuo vaikas yra ir ką jis veikia;
- Problemų sprendimas – sprendimų ieškojimas, derybos, susitarimai.

„Trigubas P“ yra tėvystės programų sistema tėvams, auginantiems vaikus nuo gimimo iki 16 metų. „Trigubo P“ sistema remiasi ne tik didele ir skirtinga tyrimų baze, apimančia socialinio mokymosi modelius, bet ir socialinės informacijos apdorojimo modeliais (pavyzdžiui, tais, kurie pabrėžia tėvų pozicijos vaidmenį), vaiko ir šeimos elgesio terapijos tyrimais ir taikoma elgesio analize (pavyzdžiui, elgesio pokyčių strategijos), kasdienių tėvų ir raidos psichopatologijos raidos tyrimais, identifikuojančiais specifinius rizikos veiksnius, susijusius su prastesniais vaiko rezultatais (Sanders, 2012).

Teigiamos tėvystės įgūdžių ugdymas yra taikomas įvairiose šalyse. Kuriamos pozityvios tėvystės strategijos, siekiant tėvams suteikti trūkstamų tėvystės žinių ir įgūdžių. Olandija, Prancūzija ir Švedija atsižvelgia į šią problemą valstybiniu lygmeniu (Drobelienė, 2016). Kaip teigia G. Drobelienė, šiose valstybėse „veikia plataus pobūdžio sistemos,

apimančios sveikatos priežiūros įstaigas, darželius, mokyklas, nevyriausybines organizacijas ir pan.“ (Drobelienė, 2016, 1 p.). Skandinavijos šalys jau seniai yra nustačiusios taisykles ir normas tėvams, kurių jie privalo laikytis, nepaisydami savo įsitikinimų ir nuostatų; kitu atveju gali susilaukti pasekmių. Pavyzdžiui, vaikams, lankantiems ugdymo įstaigas, nustatyta privaloma apranga ir avalynė. Taip pat aiškiai nurodoma, kokio amžiaus vaikas gali pabūti vienas, be tėvų namuose, lauke. Be to, jau dešimtmetį šiose šalyse yra netoleruojamos jokios smurto formos (fizinės ar psichologinės) prieš vaikus. (Lietuvoje toks sprendimas priimtas tik 2018 metais) Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (1996, galiojanti suvestinė redakcija 2020-01-01) 20 straipsnyje įtvirtinta, jog vaikas turi teisę būti apsaugotas nuo smurto. Tėvai ar kiti vaiko atstovai pagal įstatymą, valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos turi užtikrinti vaiko apsaugą nuo smurto. Draudžiamas visų formų smurtas prieš vaiką. Vaikas, nukentėjęs nuo bet kokios formos smurto, turi teisę į jo poreikius ir geriausius interesus atitinkančią pagalbą. „Valstybė ir savivaldybės imasi visų reikiamų švietimo, socialinių, administracinių, teisinių ir kitų būtinų priemonių, kad apsaugotų vaiką nuo bet kokios formos smurto prieš vaiką ir suteiktų pagalbą nuo smurto nukentėjusiam vaikui, jo atstovams pagal įstatymą“ (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996, 20 str.).

Kai kurių ES šalių patirtis, ugdant tėvystės įgūdžius. 2009 m. ***Ispanijoje*** buvo priimta prevencinė šeimos paramos programa, įkvėpta Europos Tarybos pozityviosios sistemos. Šiai iniciatyvai skatinti sukurta partnerystė, vienijanti Ispanijos sveikatos, socialinių paslaugų ir lygybės ministeriją, Valstybinę miestų ir visuomenės federaciją (FEMP – ispanų kalba) ir šešių Ispanijos universitetų konsorciumą. Remiantis M. J. Rodrigo, M. L. Máiquez ir J. C. Martín (2011), pagrindiniai pozityvios tėvystės partnerystės tikslai yra tokie:

- Supažindinti su tėvystės ugdymo principais specialistus, dirbančius ir teikiančius paslaugas vaikams ir šeimai, taip pat įtraukti socialinę, švietimo, sveikatos bendruomenę.
- Tobulinti novatoriškus ir kokybės užtikrinimo procesus teikiant šeimoms paslaugas, keičiant esamą organizacinę kultūrą ir profesinę praktiką (šiuo tikslu buvo parengtas „Geriausių pozityvios tėvystės metodų vadovas“).

Ispanijoje už tėvų įgūdžių ugdymo politikos plėtrą yra atsakinga Vyriausybė (Rodrigo, 2016).

„Mokymosi kartu“ programa („Programa Aprender Juntos y Creceren Familia) yra skirta tėvams ir vaikams nuo 6 iki 11 metų, prevenciškai sutelkiant dėmesį į pozityvius tėvų ir vaikų santykius. Programa yra plačiai įgyvendinama daugelyje šalies vietų (remiama ir finansuojama „laCaixa“, socialinės integracijos fondo).

Internetinė programa „Teigiamas tėvas“ yra pagrįsta naujuoju e. tėvystės metodu ir siūlo internetinę pagalbą, kuri padės tėvams tobulinti tėvystės įgūdžius ir sužinoti daugiau apie vaikų auginimo ir šeimos problemas. Programa yra įdiegta į internetinę bazę, skirtą tėvams „Educaren Positivo“ (http://educarenpositivo.es), ja gali laisvai naudotis visi tėvai, norintys gauti pagalbą auklėjant vaikus.

Airijoje tėvams skirtą tėvystės ugdymo paramą teikia daug skirtingų organizacijų: valstybinės („Tusla“, Vaikų ir jaunimo reikalų departamentas, Sveikatos priežiūros tarnyba ir kt.), nevyriausybinės (savanoriškos) ir regioninės (vietos lygiu paslaugų teikimas skiriasi atsižvelgiant į regioną), kurios teikia paslaugas įvairioms gyventojų grupėms. Parama tėvams yra įvairi: nuo patarimų tėvams ir palaikymo, individualios paramos, grupės palaikymo ir tėvų skatinimo dalyvauti švietimo grupėse, programose ir mokymuose. Parama tėvams yra finansuojama įvairiais būdais. Finansavimas apima platų spektrą socialinių paslaugų, skirtų tėvystės įgūdžių ugdymui, teikiamų vyriausybiniu ir vietos lygmeniu. Be to, paslaugos gali būti finansuojamos labdaros organizacijų arba privačiai (Connoly, Devaney, Crose, 2017).

2010 metų tėvų paramos strategijoje įvardytas P. Hardiker, K. Exton ir M. Barker (1991) modelis, kuris remiasi paslaugų teikimu tėvams, ypatingas dėmesys skiriamas tėvystės palaikymo paslaugoms, nustatant poreikio lygius. Programoje nustatomi šie lygiai:

1. Bendras auklėjimas, kai teikiama alternatyvi priežiūra vaikams ir jauniems žmonėms. Tėvų paramos poreikis šiuo metu yra pats didžiausias.

3. Prižiūrimas auklėjimas, kai valstybinės įstaigos vykdo savo įstatymų numatytą funkciją atstovaudamos vaikų interesus.

2. „Papildoma“ tėvų pagalba šeimoms, turinčioms papildomų poreikių – antrinė prevencija ir ankstyva intervencija.

4. Prevencinė pagalba visiems tėvams bendru lygmeniu. (Airijos Vaikų ir šeimos agentūra, 2013)

2014 m. įsigaliojo Vaikų ir jaunimo nacionalinė politikos programa (Airijos Vaikų ir jaunimo departamentas, 2014 m.), kurioje išdėstyti pagrindiniai Vyriausybės įsipareigojimai vaikams ir jaunimui iki 24 metų. Programoje apibrėžta tėvų svarba vaiko gyvenime ir pozityvios tėvystės nauda, kartu skatinant efektyvią paramą tėvams per tėvystės įgūdžių mokymus (Connoly, Devaney, Crose, 2017). Šia programa remiasi ir šiuo metu Airijoje rengiami mokymai/programos, kurie ugdo tėvystės įgūdžius:

- šeimos stiprinimo programa;
- bendruomenės motinų kursai;
- „tėvai plius“ programa;
- pozityvios tėvystės programa (trigubas P);

- funkcinė šeimos terapija;
- šeimos paramos namuose programos;
- tėvų informavimo iniciatyvos (Connoly, Devaney, Crose, 2017).

Švedijos Valstybinėje tėvų paramos plėtojimo strategijoje (Föräldrastöd – envinstföralla. Nationellstrategi) (2009) nurodoma, kad visi tėvai turi gauti tėvystės paramą, kol auga jų vaikai. Strategijos tikslas – paremti tėvus, ugdant vaikus. Strategijoje tai apibūdinama kaip galimybė sukurti glaudų ir patikimą ryšį tarp vaikų ir tėvų, o kad tai įvyktų tėvams reikia valstybės palaikymo, tėvų mokymų bei skatinti jų pasitikėjimą savimi (Widing, 2018). Švedijoje taikomos tėvystės įgūdžių ugdymo programos, kurios yra žinomos tarptautiniu mastu, pavyzdžiui, „International Child“ plėtros programa (ICDP), „Aktyvioji tėvystė“, „Triple-P“, „Cope“ ir „Connect“. Be minėtų, yra „Familjeverkstan“, „ABC“ ir „Komet“ programos. Pavyzdžiui, „ABC“ programa skirta 3–12 metų vaikų tėvams. Jos tikslas – skatinti vaikų vystymąsi, stiprinti ryšius šeimoje ir užkirsti kelią konfliktams. „Familjeverkstan“ programa išskirtinė, nes tėvai žiūri vaizdo įrašus, iliustruojančius kasdienines gyvenimo situacijas. Vėliau vyksta grupinės diskusijos, nes filmai nepateikia paruoštų atsakymų. „Komet“ programa yra skirta tėvams, turintiems 3–18 metų vaikų, patyrusiems, kad kasdieniame gyvenime kyla daug tėvų ir vaikų konfliktų. „Komet“ programą sudaro vienuolika grupių susitikimų, kurie trunka 2,5 val. Juose gali dalyvauti iki dvylikos dalyvių. „Komet“ tyrimai rodo, kad šioje programoje dalyvavusių šeimų konfliktai sumažėja 40 procentų (Švedijos Stokholmo tėvų mokymai, 2020).

Visų darbe minėtų tėvystės įgūdžių ugdymo programų tikslas yra stiprinti tėvų ir vaikų tarpusavio ryšį.

Lietuvoje įgyvendinamos tėvystės ugdymo programos. ***Lietuvoje*** šiek tiek vėliau nei kitose Europos Sąjungos šalyse pradėtos įgyvendinti tėvystės įgūdžių ugdymo programos. 2004 m. Lietuva pritaikė A. Ralph, M. R. Sanders (2004) siūlomą tėvystės ir šeimos paramos strategiją, vadinamą triguba P (positive parenting programme), lietuviškai – pozityvi tėvystės programa. Programos pobūdis ir strategija yra prevencinė. Autoriai išskyrė penkis programos lygius (Liobikienė, 2009):

1. Universalioji prevencija. Visiems tėvams suteikiamos trūkstamos žinios apie vaiko vystymąsi, poreikius, ugdymą, drausminamųjų priemonių naudojimą. Programa apima vaiko vystymosi periodus nuo gimimo iki paauglystės.

2. Tikslinis, skirtas tėvams, kuriems jų vaikų elgesys ar vystymasis sukelia problemas. Organizuojamas individualūs ir grupiniai užiėmimai, ugdomi tėvystės įgūdžiai ir nagrinėjamos krizinės situacijos, kurios tėvams kelia neramumų.

3. Pirminės priežiūros lygis skiriamas tiems tėvams, kuriems reikalingas ne tik aktyvus mokymas, bet ir priežiūra. Tai tėvai, kuriems nepakanka pirmo ir antro lygio informacijos.

4. Ketvirtasis lygis yra skiriamas tėvams, auginantiems vaikus su elgesio ar emocijų sutrikimais ir ieškantiems pagalbos. Tėvai gali savanoriškai lankyti tėvystės įgūdžių ugdymo užsiėmimus arba konsultuotis asmeniškai ar telefonu, iškilus papildomiems klausimams.

5. Sustiprinta tėvystės programa, skirta tėvams, kurių vaikai turi emocinių elgesio problemų, ir šeima yra patirianti socialinę riziką. Tai intensyvi programa, lydima apsilankymu namuose ir šeimos situacijos vertinimu. Programa orientuota ne tik į tėvystės įgūdžius, bet ir į streso įveikimą, pykčio valdymą, efektyvų ir atvirą bendravimą.

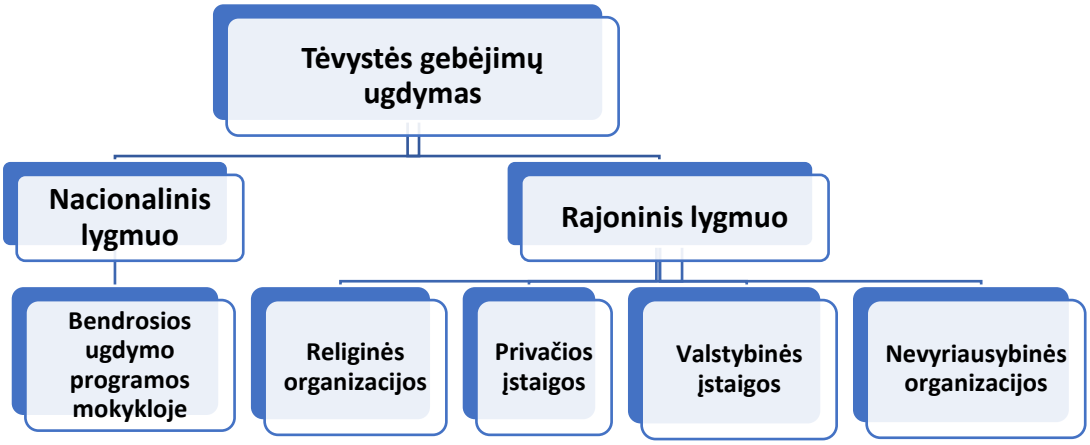
2008 m. Lietuvoje pradėta įgyvendinti nacionalinė šeimų ugdymo programa, šeimų universiteto ilgalaikė socialinė iniciatyva „Augink atsakingai“, kuria siekiama pakeisti tėvų požiūrį į vaikų auklėjimą skatinant bendravimą šeimoje. Šios socialinės iniciatyvos tikslas – „padėti Lietuvos tėvams stiprinti tarpusavio santykius, kad jie, jų vaikai ir visa šeima taptų laimingesni“ (Šeimų universitetas, 2019). Šeimų universitete organizuojami kursai yra pagrįsti atvejo analize (angl. casestudy). Tėvai analizuoja kasdienes šeimos situacijas asmeniškai, šeimoje, vėliau diskutuoja apie tai grupėse su kitomis šeimomis, dalijasi savo patirtimis, nuomonėmis ir taip tobulėja. Tokiu būdu tėvai reflektuoja, mokosi išklausyti bei suprasti vienas kitą, tampa vieningesni, įsitraukia į vaikų auklėjimą ir tą patirtį perduoda savo vaikams (Šeimų universiteto informacija, 2019). Nuo 2010 m. Lietuvoje veikia ir STEP programa (angl. Systematic Training for Effective Parenting). Tai įvairaus amžiaus vaikų tėvams skirta programa, kuria siekiama ugdyti ir tobulinti tėvystės įgūdžius. Vienas iš programos uždavinių – suteikti tėvams žinių apie skirtingo amžiaus vaikų raidos ypatumus ir poreikius, problemines vaikų ugdymo situacijas, jų įveikimo galimybes, pozityvius drausminimo būdus, vaikų ir tėvų teises, pareigas ir atsakomybę (Pozityvaus auklėjimo konsultantų asociacijos informacija, 2020).

2011 m., minint Tarptautinę vaikų gynimo dieną, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija suorganizavo tėvystei skirtą tarptautinę konferenciją – „Atsakingos tėvystės raiška XXI amžiaus visuomenės kontekste“. Konferencijos metu buvo apžvelgtos Lietuvos ir užsienio gerosios patirtys, aptariamos „įvairių socialinių, ekonominių ir kultūrinių veiksnių poveikis vaiko auklėjimui ir ugdymui šeimoje“ (Burvytė, 2016b).

VšĮ „Vaikų ugdymas“ tėvystės įgūdžių ugdymo sklaidą vykdo nuo 2012 m. Į susitikimus kviečiami ikimokyklinių įstaigų pedagogai ir tėvai. VšĮ „Vaikų ugdymas“ darbuotojai dirba su tėvais pagal parengtą ugdymo metodiką ir siekia jiems padėti pasirinkti

tinkamiausius vaikų auklėjimo metodus. Pagrindinis veiklos tikslas yra padėti tėvams ugdyti vaikus.

Pasak G. Drobelienės (2016), Lietuvoje tėvystės gebėjimų ugdymas turi būti teikiamas dviem lygmenimis: nacionaliniu ir rajoniniu (4 pav.).

4 pav. Tėvystės gebėjimų ugdymas Lietuvoje

Šaltinis: sudaryta pagal Drobelienė, 2016

Dėl Lietuvos Respublikos ministerijų, savivaldybių ir struktūrinių Europos Sąjungos fondų valstybėje palaipsniui diegiamos vis įvairesnės paslaugos šeimoms. Paminėtina, kad Lietuvoje tėvystės įgūdžių ugdymas gali būti savanoriškas ir privalomas, siekiant geresnių pokyčių šeimoje. Savanoriškose tėvystės mokymuose dalyvauja šeimos, kurioms reikalinga pagalba pozityviai bendraujant su šeima ir dažniausiai šie mokymai būna mokami. Lietuvoje tėvystės įgūdžių ugdymo grupes veda socialiniai darbuotojai, psichologai, socialiniai pedagogai ar kitų specialybių atstovai, savanoriai. Šeimas, kurios patiria socialinę riziką, socialiniai darbuotojai, atvejo vadybininkai, vaiko teisių apsaugos darbuotojai gali privalomai įpareigoti dalyvauti tėvystės mokymuose. Šie mokymai yra finansuojami iš valstybės biudžeto. **Pozityviosios tėvystės mokymai** – paslaugos, teikiamos šeimoms, norinčioms tobulinti ar įgyti tėvystės įgūdžių, siekiant išugdyti geriausias tėvų ir vaikų savybes bei padėti jiems atskleisti savo gebėjimus ir galimybes (LR SADM informacija, 2020). Dažniausiai tėvus mokytis nukreipia socialiniai darbuotojai (prieš tai jie išsiaiškina, ar šie mokymai tėvams yra būtini). Kiekviena savivaldybė organizuoja mokymus, susijusius su pozityvia tėvyste, tiems tėvams, kuriems šios pagalbos reikia. Po mokymų tėvai yra socialinių darbuotojų stebimi, jiems suteikiamas grįžtamasis ryšys.

2019 m. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2018 m. veiklos ataskaitoje atkreiptas dėmesys į pozityvios šeimos (jos narių) raidos bei atitinkamai kompleksinių paslaugų teikimo užtikrinimo svarbą, būtinybę skirti dėmesį pozityvios tėvystės

įgūdžių mokymo programų vykdymui bei kvalifikuotos, specializuotos ir individualizuotos pagalbos nukentėjusiam nuo smurto vaikui teikimui užtikrinti.

Minėtų programų tikslas – padėti tėvams geriau suprasti savo vaikus ir gauti žinių, kaip palaikyti tarpusavio ryšį, išgirsti ir suprasti vieniems kitus, nustatyti ribas, padėti vaikams tapti savarankiškais. Remiantis Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, Europos socialinio fondo lėšomis pagal 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programą visose Lietuvos savivaldybėse įgyvendinami projektai pagal priemonę „Kompleksinės paslaugos šeimai“. Kompleksinių paslaugų šeimai tikslas – sudaryti sąlygas šeimai gauti kompleksiškai teikiamas paslaugas, užtikrinant paslaugų prieinamumą kuo arčiau šeimos gyvenamosios vietos ir siekiant įgalinti šeimą įveikti iškilusius sunkumus ir krizes bei padėti derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus (LR SADM informacija, 2020). Viena iš teikiamų paslaugų yra *pozityviosios tėvystės mokymai*. Tai paslaugos, teikiamos šeimoms, norinčioms tobulinti ar įgyti tėvystės įgūdžių, siekiant išugdyti geriausias tėvų ir vaikų savybes bei padėti jiems atskleisti savo gebėjimus ir galimybes. Ši paslauga prieinama visose savivaldybėse visoms šeimoms, norinčioms tobulinti ar įgyti tėvystės įgūdžių, siekiant įgalinti šeimą įveikti iškilusius sunkumus ir krizes.

Galima teigti, kad Lietuvoje sparčiai auga tėvystės įgūdžių ugdymo paslaugų pasiūla. Kitų šalių patirtis liudija, kad siekiant kokybiško ir efektyvaus tėvystės ugdymo, būtina veikti valstybės lygmeniu (išsikelti tikslus, parengti strategiją ir numatyti priemones tikslams pasiekti).

1.5. Socialinio darbuotojo veiklos ypatumai ugdant socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžius

Lietuvoje priimti nauji teisės aktai, kurie konsiliduoja socialiniams darbuotojams darbo su šeima metodus ir pagalbos šeimai būdus. 2020 m. pakoreguotas *Atvejo vadybos tvarkos aprašas* (2018) pakeitė socialinių darbuotojų darbą su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis. Socialines paslaugas teikiančiose įstaigose greta socialinių darbuotojų atsirado papildoma pagalbos šeimai funkcija – atvejo vadyba. Atvejo vadybininko pareigybė – viena iš vaiko teisių apsaugos sistemos pertvarkos naujovių, siekiant stiprinti pagalbą šeimoms ir vaikams bei labiau orientuojantis į prevenciją, plečiant bendruomenines paslaugas.

Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymo (2006, galiojanti suvestinė redakcija 2019-10-01) 20 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „socialinis darbas yra profesinė veikla, kuri įgalina žmones, šeimas, bendruomenes ir visuomenę spręsti tarpusavio santykių ir socialines problemas, skatindama socialinę kaitą, gerindama gyvenimo kokybę ir stiprindama solidarumą

bei socialinį teisingumą“. Socialinį darbą dirba socialiniai darbuotojai. Socialinio darbuotojo veikla, dirbant su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis, yra sudėtinga. Socialinis darbuotojas atlieka daug funkcijų. L. Milkintaitė ir D. Marcinkevičienė (2013) teigia, „kad socialiniai darbuotojai yra pagrindiniai socialinių paslaugų teikėjai socialinę riziką patiriančioms šeimoms“. Jie vadovaujasi Socialinių paslaugų katalogu (LR SADM Socialinių paslaugų katalogas, 2006, galiojanti suvestinė redakcija 2020-02-05) teikdami tiek bendrąsias, tiek specialiąsias socialines paslaugas, kurios yra reikalingos vaikui bei jo šeimai. Viena iš specialiųjų socialinių paslaugų – tėvystės įgūdžių ugdymas. Atvejo vadybos tvarkos aprašo 32 str. 2 p. teigiama, kad „tėvystės įgūdžiai yra: vaiko priežiūra, vaiko saugumas, emocinis palaikymas ir pozityvus auklėjimas“.

Remiantis *Atvejo vadybos tvarkos aprašu* (70 str., 2018), pagrindinės socialinio darbuotojo, dirbančio su šeima, funkcijos yra šios:

- „vadovaujantis žmogiškomis vertybėmis, abipusės pagarbos, tarpusavio bendradarbiavimo principais, planuoti ir teikti socialinę pagalbą šeimoms jų socialinėje aplinkoje, susitinkant su šeima socialinių paslaugų centre ar kitose sutartose vietose, palaikant kontaktą su šeima kitomis priemonėmis, pavyzdžiui, telefonu;
- dirbti socialinį darbą su vaiku ir šeima, juos konsultuojant (individualiai ir grupėmis), teikiant emocinę bei socialinę pagalbą ir didinant šeimos motyvaciją dalyvauti kompleksinės pagalbos ar prevencinės pagalbos teikimo procese, pozityvios tėvystės mokymuose, šeimos stiprinimo programose, nesmurtinio elgesio mokymo programose, priklausomybės ligų gydymo ir kitose programose;
- teikti šeimai reikalingą informaciją ir žinias, ugdyti tėvystės įgūdžius, socialinius įgūdžius, skatinant glaudesnį šeimos santykį su socialine aplinka, organizuoti šeimų pagalbos sau grupes, kitą prevencinę pagalbą ir kt.;
- tarpininkauti šeimai dėl pagalbos priemonių (pvz., psichologinės pagalbos, psichosocialinės pagalbos krizių centre ar pagalbos šeimai tarnyboje, paslaugų vaikų dienos centre, piniginės socialinės paramos, užimtumo, sveikatos priežiūros, švietimo ir ugdymo, socialinio būsto, specialiųjų pagalbos priemonių, specializuotos pagalbos centrų kompleksiškai teikiamos pagalbos), parengti šeimos narius kreiptis į kitas valstybės ir (ar) savivaldybių institucijas, įstaigas ar organizacijas, kuriose šeima gali gauti pagalbą, nusiųsti ir, esant poreikiui, palydėti į jas;
- bendradarbiauti ir veikti kartu su atvejo vadybininku organizuojant, planuojant ir teikiant pagalbą šeimai, teikti siūlymus atvejo vadybininkui dėl pagalbos šeimai efektyvumo, keistis informacija apie situaciją šeimoje su atvejo vadybininku, informuoti jį apie pokyčius šeimoje;

- teikti siūlymus atvejo vadybininkui dėl pagalbos plano, jame numatytų priemonių vaikui ir jo šeimai, atsižvelgiant į pakitusius šeimos poreikius ir (ar) pakitusią šeimos situaciją, tikslinimo;
- dalyvauti atvejo nagrinėjimo posėdžiuose;
- dalyvauti kuriant bei plėtojant pagalbos vaikams ir šeimoms paslaugų sistemą seniūnijoje bei (ar) savivaldybėje;
- vykdyti kitas teisės aktuose ir pareigybės aprašyme nustatytas funkcijas“.

Atvejo vadybos tvarkos aprašas (2018, galiojanti suvestinė redakcija 2020-01-01) numato, kad tėvystės įgūdžių ugdymo proceso organizavimo ir koordinavimo funkcija priskiriama atvejo vadybininkui ir socialiniam darbuotojui.

J. Zavadskienė ir J. Ruškus (2017) teigia (cit. pagal W. Kisthardt, 2006), jog socialiniams darbuotojams, dirbantiems su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis ir ugdant jų tėvystės įgūdžius yra svarbūs šie principai:

- žmonės pripažįstami kaip turintys daug privalumų ir galintys toliau mokytis, augti ir keistis;
- intervencijos dėmesys skiriamas žmonių, su kuriais dirbama, stiprybėms ir siekiams;
- bendruomenės ir socialinė aplinka vertinamos kaip išteklių galimybės;
- svarbus specialistų ir žmonių, su kuriais dirbama, bendradarbiavimas;
- intervencija remiasi gebėjimu priimti sprendimus;
- svarbus paskatinimas galimybėms;
- problemos vertinamos kaip sąveika tarp individų, organizacijų arba struktūrų, o ne asmenų, organizacijų ar struktūrų trūkumų rezultatas (Zavadskienė, Ruškus, 2017, p. 93).

Socialiniams darbuotojams yra organizuojami mokymai, susiję su pozityvios tėvystės klausimais. Pavyzdžiui, Šiaulių mieste periodiškai vykdomas „Pozityvios tėvystės principų diegimas socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams“ (LR SADM informacija, 2020). Šių mokymų tikslas – socialinius darbuotojus mokyti teorinių bei praktinių pozityvios tėvystės sklaidos žinių. Per teorijos mokymus pristatoma pozityvios tėvystės samprata ir principai. Socialiniai darbuotojai supažindinami su žmogaus raidos ypatumais, būdingais socialinę riziką patiriančioms šeimoms įvairiais gyvenimo periodais. Analizuojamas tėvų auklėjimo stilius bei nagrinėjama konflikto dinamika. Praktinių mokymų metu socialiniai darbuotojai yra įtraukiami į veiklas, kuriose pritaikomos teorinės žinios. Socialiniai darbuotojai praktinių paskaitų metu analizuoja pasirinktų šeimų narių asmenybės vystymosi stadijas, mokosi apibūdinti šeimos tarpusavio santykius, apibūdinti auklėjimo būdus bei pateikti rekomendacijas apie tai, kaip tėvai turėtų tinkamai reaguoti į vaikų netinkamą elgesį (LR SADM informacija, 2020).

Socialinio darbuotojo veiklos ypatumai, ugdant socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžius, susiję su ugdomąja veikla. Remiantis R. Augutavičiumi (2019), ugdant socialinę riziką patiriančių šeimų tėvystės įgūdžius, organizuojamas suaugusiųjų neformalusis ugdymas, kuris turi ir neformaliojo, ir formaliojo ugdymo bruožų. Toks ugdymas organizuojamas artimiausioje asmens gyvenamojoje vietovėje arba konkrečioje įstaigoje. Autoriaus teigimu, „ugdymo turinys ne visuomet yra struktūruotas, planuotas, turi aiškią sistemą, kadangi yra paremtas ugdytojo ir ugdytinio tarpusavio susitarimu, kai bendraujama asmens gyvenamojoje erdvėje ar kitoje aplinkoje“. Tačiau savo pobūdžiu suaugusiųjų socialinę riziką patiriančių šeimos tėvų ugdymas yra organizuotas ir nenutrūkstantis procesas, kurio pabaiga yra sietina su ugdymo tikslų įgyvendinimu (naujų žinių, gebėjimų įgijimu, iniciatyvumo, socialinio atsakomybės jausmo skatinimu; tai sudaro galimybę lengviau įveikti kylančius sunkumus, problemas). Socialinis darbuotojas gali ugdyti socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžius per individulius ir grupinius pokalbius, veiklą kartu, diskusijas, konsultacijas. Autorius teigia, kad „suaugusiųjų socialinės rizikos veiksnius patiriančių šeimų neformaliojo ugdymo procesą galima apibūdinti kaip socialinių ugdomųjų strategijų, nukreiptų į rizikos veiksnių ir rizikingo elgesio mažinimą bei sociokultūrinių kompetencijų (įgūdžių, žinių, vertybių, gebėjimų) diegimą šiose šeimose, organizuotai ir koordinuotai įgyvendinant santykius tarp ugdytojo ir ugdytinio ar ugdytinių grupės“ (Augutavičius, 2019, p. 23).

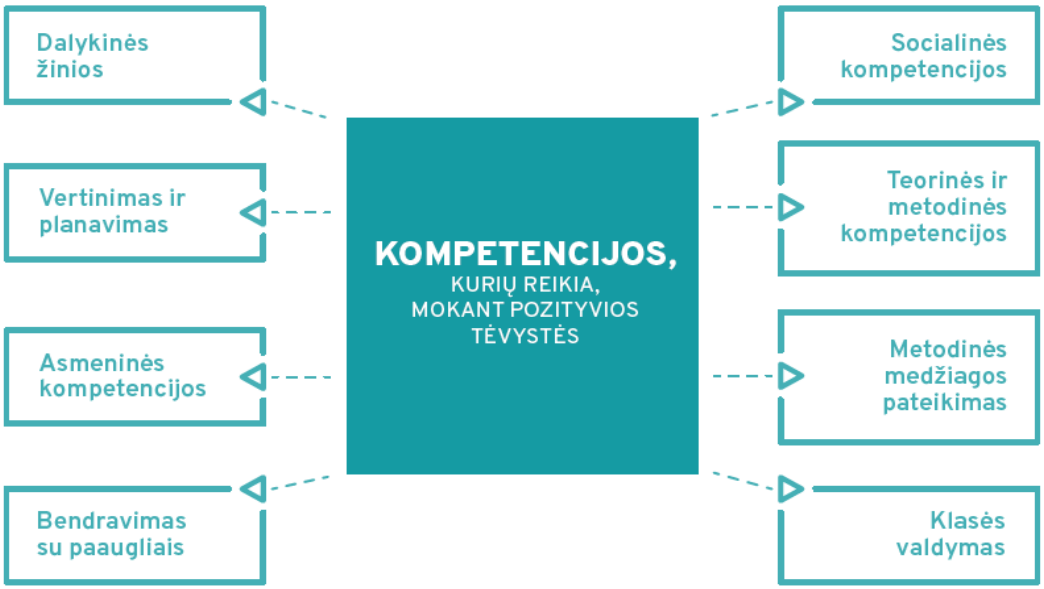
Manoma, kad yra veiksmingas tiek individualus, tiek grupinis darbas su tėvais. J. Vyšniauskytė-Rimkienė ir D. Matulevičiūtė (2016, p. 25) pastebėjo, jog „grupės formatas suteikia galimybę tėvams, dalyvaujantiems grupėje, suvokti tai, ko negali padaryti socialinis darbuotojas, padedantis lavinti įgūdžius individualiai“. Minėtų autorių teigimu, tėvų dalyvavimas grupėse, kuriose yra ir kitų tėvų, susidūrusių su panašiomis situacijomis, įgauna galimybę atskleisti savo užslėptus jausmus, mintis bei pasidalinti išgyvenimais bei lūkesčiais.

Anot J. Eidukevičiūtės (2019), ugdydamas tėvystės įgūdžius ir teikdamas socialines paslaugas socialinis darbuotojas siekia atstovauti vaiko, kaip silpniausiojo visuomenės nario, interesams. Autorės teigimu, „pokyčiai, kuriuos socialinis darbuotojas bando skatinti šeimos gyvenime, reikalauja suprasti paslaugų gavėjų situaciją bei gebėti apmąstyti savo veiksmus tiesioginėje sąveikoje su šeima. Tai, ko siekia socialinis darbuotojas savo profesinėje veikloje, – šeimos tarpusavio santykių pokytis, kad tėvai – tiek motina, tiek tėvas – turėtų sąlygas ir gebėtų užtikrinti visavertę ir saugią vaiko raidos aplinką“ (Eidukevičiūtė, 2017, p. 67). Vadinasi, galima teigti, kad gebėjimas garantuoti visapusišką ir saugią vaiko raidos aplinką – vienas iš reikšmingiausių socialinio darbuotojo vykdomos tėvystės įgūdžių ugdymo veiklos tikslų.

Socialinis darbuotojas turėtų suteikti tėvams žinių, kurios yra reikalingos pozityviajai tėvystei užtikrinti, t. y. žinių apie vaiko raidą, apie tai, kaip būtų galima suvokti ir įvertinti tam tikrą vaiko elgesį bei ugdyti gerąsias elgesio savybes (Drobelienė, 2016). J. Vyšniauskytės-Rimkienės ir D. Matulevičiūtės (2016) atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad siekiant sėkmingo tėvystės įgūdžių ugdymo yra svarbus socialinio darbuotojo pasirengimas – nuo tinkamos emocinės aplinkos sukūrimo iki grupės procesų išmanymo bei gebėjimo dirbti su nemotyvuotais tėvais.

Socialinio darbuotojo pasirengimas dirbti su tėvais ir ugdyti jų tėvystės įgūdžius priklauso nuo turimų kompetencijų. Socialinis darbuotojas yra *įgalintojas*, o „įgalinimas grįstas pripažinimu, kad kiekvienas asmuo turi potencialo, o socialinis kontekstas ir aplinkybės sąlygoja, kaip šis potencialas realizuojamas“ (Ruškus ir kt., 2013, p. 27).

5 paveiksle iliustruojama, kad socialinis darbuotojas, vesdamas pozityvios tėvystės užsiėmimus, turi gebėti ne tik vertinti situaciją, problemas, planuoti veiklą, bet ir turėti asmeninių, socialinių, teorinių ir metodinių kompetencijų, gebėti bendrauti ir valdyti auditoriją.

5 pav. Kompetencijos, kurių reikia mokant pozityvios tėvystės

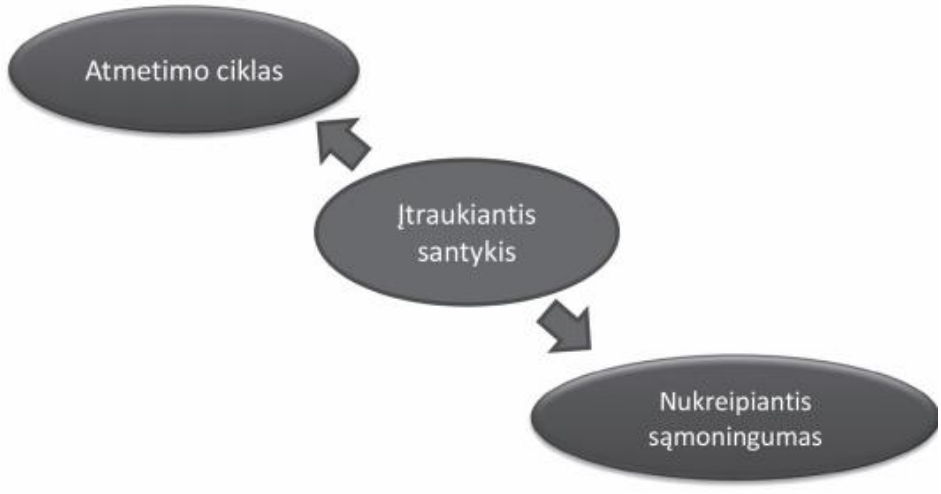
Šaltinis: Norkūnienė ir kt., 2017, p. 20

Socialinis darbuotojas turėtų siekti, kad tėvystės įgūdžių ugdymo grupėje dalyvautų 6–8 tėvai arba mažiau, nes tada „visi tėvai turės galimybę įsitraukti į praktinius vaidmenų žaidimus, gauti grįžtamąjį ryšį, užduoti daugiau klausimų ir gauti išsamesnius atsakymus“ (Vyšniauskytė-Rimkienė, Matulevičiūtė, 2016, p. 88). Anot autorių, labai svarbu, kad socialinis darbuotojas sudarytų sąlygas ir paskatintų tėvus reflektuoti savo tėvystės patirtį. Taip tėvams yra suteikiamas grįžtamasis ryšys.

R. Breidokienė ir S. Ignatovičienė (2016) pabrėžia, kad socialiniai darbuotojai, dirbdami su socialinę riziką patiriančių šeimų tėvais, gali taikyti Lietuvoje sertifikuotas tėvystės įgūdžių lavinimo programas: STEP programa, „Sėkmingos tėvystės“ programa, „Pozityvios tėvystės įgūdžių ugdymo metodinės rekomendacijos“ .

Remiantis I. Pilkoniene ir J. Jonyniene (2016), STEP (angl. *Systematic Traning Effective Parennting*) laikoma sisteminga efektyvaus auklėjimo įgūdžių lavinimo programa, kurios metu tėvai įgyja efektyvių auklėjimo įgūdžių: suteikiama pagalba geriau suprasti vaikų elgesio tikslus, valdyti emocijas, atrasti artimesnį, geresnį ryšį su vaiku. Tėvų susitikimai vyksta grupėse, kuriose yra aptariamos ir analizuojamos kasdienės bendravimo su vaiku situacijos, vyksta savęs pažinimo pratimai ir kt. Minėtų autorių tyrimo rezultatai atskleidė, kad tėvystės įgūdžių ugdymo programos STEP taikymas yra veiksmingas, kai siekiama pagarbesnio, efektyvesnio bendravimo su vaiku, tiek norint įveikti jau esamas problemas (netinkamas vaikų elgesys, tėvų ir vaiko patiriami emociniai sunkumai, drausminimas ir kt.), tiek užkirsti kelią būsimoms problemoms ateityje.

R. Augutavičius (2019) tyrinėjo neformalų suaugusiųjų socialinę riziką patiriančių šeimų narių dalyvavimą ugdymo procese ir atskleidė ***priverstinio dalyvavimo*** ugdymo procese iššūkį, kurį „apibūdina nesavanoriškas, trečiųjų šalių nulemtas, ugdymo proceso inicijavimas bei ugdymo proceso dalyvių įsitraukimas į jį. Suaugusiųjų socialinės rizikos veiksnius patiriančių šeimų narių neformaliojo ugdymo proceso metu šį iššūkį siekiama spręsti“ (Augutavičius, 2019, p. 126). R. Augutavičius (2019) pateikė *įtraukiančio santykio* sąvoką (6 pav.)

6 pav. Įtraukiantis santykis

Šaltinis: sudaryta pagal Augutavičius, 2019, p. 9

Įtraukiantis santykis padeda spręsti neformaliojo ugdymo iššūkius, susijusius su tėvų dalyvavimu. Šis santykis dar gali būti apibūdintas aktyviais ugdymo proceso dalyvių veiksmais ir jų tarpusavio sąveika. Pasak R. Augutavičiaus (2019), įtraukiantis santykis procese gali įgyti dvi formas:

1. Teigiamas ugdymo procesas – nukreipiantis sąmoningumas, kuris naudingas todėl, kad pasitelkiant socialinių darbuotojų pagalbą galima netiesiogiai nukreipti tėvus domėtis tam tikromis pozityvios tėvystės skatinimo programomis, tiesiogiai šio fakto nepateikiant.

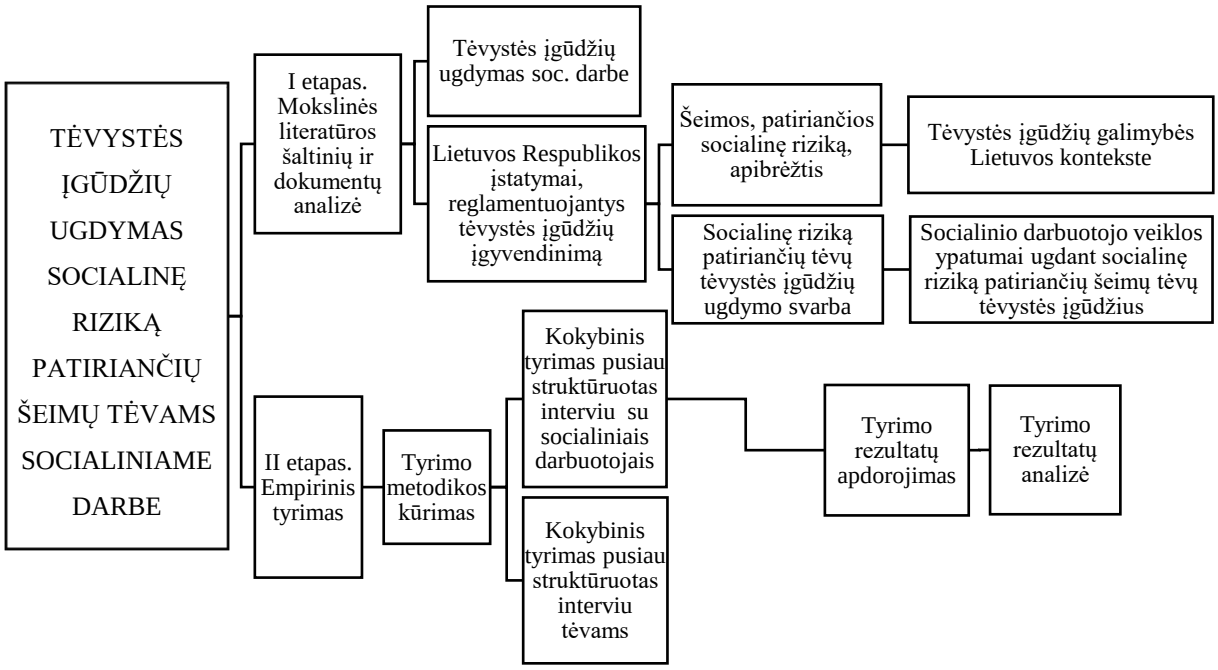
2. Neigiamas ugdymo procesas – atmetimo ciklas, kuris reiškiasi rigidiškumu (asmens nenorėjimas keisti savo motyvacijos ar elgesio pobūdžio, kai tai yra būtina).

Apibendrinant galima teigti, kad socialinio darbuotojo veiklos ypatumai ugdant socialinę riziką patiriančių šeimų tėvystės įgūdžius yra susiję su ugdomąja veikla. Socialinio darbuotojo pasirengimas dirbti su tėvais ir ugdyti jų tėvystės įgūdžius priklauso nuo turimų kompetencijų. Pabrėžtina, kad socialinis darbuotojas yra socialinę riziką patiriančių šeimų *įgalintojas*, kuris turi gebėti ne tik vertinti situaciją, problemas, planuoti veiklą, bet ir turėti asmeninių, socialinių, teorinių ir metodinių kompetencijų. Gebėjimas garantuoti visavertę ir saugią vaiko raidos aplinką – vienas iš reikšmingiausių socialinio darbuotojo vykdomos tėvystės įgūdžių ugdymo veiklos tikslų. Svarbu, kad socialinis darbuotojas sudarytų sąlygas ir paskatintų tėvus reflektuoti savo tėvystės patirtį. Taip tėvams yra suteikiamas grįžtamasis ryšys.

2. TĖVYSTĖS ĮGŪDŽIŲ UGDYMO SOCIALINĘ RIZIKĄ PATIRIANČIŲ ŠEIMŲ TĖVAMS PRAKTINIS ASPEKTAS

2.1. Tyrimo metodologija

Organizuojant tyrimą naudota tokia logine schema (7 pav.). Pirmajame etape analizuojama mokslinė literatūra, siekiant atskleisti socialinę riziką patiriančių šeimų tėvystės įgūdžių ugdymo aktualumą. Taip pat nagrinėta mokslinė literatūra ir dokumentai, siekiant atskleisti socialinio darbuotojo veiklos ypatumus ugdant socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžius. Antrajame etape rengiama tyrimo metodika, numatyti tyrimo metodai, sudarytas tyrimo instrumentas, empirinių duomenų rinkimas ir jų apdorojimas, rezultatų analizė.

7 pav. Autorės sudaryta tyrimo loginė schema

Tyrimui atlikti pasirinktas **kokybinis tyrimo tipas**, nes jis geriausiai atitiko tyrimo problemą. Šis tyrimo tipas remiasi pozicija, padedančia pateikti holistinį suvokimą: tiriamas socialinis pasaulis suprantamas taip, kaip jį interpretuoja individai (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016). Kokybinis tyrimas dažniausiai taikomas atliekant socialinių mokslų srities tyrimus, nes „skatina atkreipti dėmesį į žmonių mentalines savybes ir patirtis konkrečiuose socialiniuose bei kultūriniuose kontekstuose“ (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskaitė, 2017, p. 15). Pasak J. Creswell, (2009, p. 218), kokybinis tyrimas yra „priemonė aprašyti ir suprasti individų ar grupių socialines problemas“. Kokybinio tyrimo tipo pasirinkimą taip pat lėmė tai, kad šis tipas yra

tiesioginė ir pagrindinė priemonė reikiamai informacijai gauti, išsiaiškinti socialinių darbuotojų ir tėvų, patiriančių socialinę riziką, patirtį ugdant ir ugdantis tėvystės įgūdžius. Minėto tyrimo taikymas sudaro galimybę įsigilinti į žmogaus patirtį. Atlikdamas tokį tyrimą, tyrėjas turi būti nešališkas, t. y. jis neturi kištis į tyrimo metu vykstančius įvykius ir juos tirti tokius, kokie jie yra (Kardelis, 2016).

Duomenų rinkimo metodas. Tyrimo duomenims gauti pasirinktas **pusiau struktūruotas interviu metodas**. Šis metodas pasirinktas todėl, kad yra vienas iš efektyviausių ir lanksčiausių duomenų rinkimo metodų, leidžiančių tyrimo dalyviams pateikti apie tiriamąjį reiškinį (tėvystės įgūdžių ugdymą) savo patirtį, gauti tyrimo tikslui reikalingą informaciją ir suteikti galimybę informantams apie savo patirtį atsakyti išsamiau (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008; Žydžiūnaitė, Sabaliauskas, 2017). Šis rinkimo metodas geras todėl, kad griežtai neformalizuojamas pokalbis tarp tyrėjo (imančio interviu) ir tyrimo dalyvių. Atsiranda laisvesnė, pokalbiui palanki atmosfera (Bitinas ir kt., 2008; Tidikis, 2003).

Šio tyrimo interviu dėmesio centre – tyrimo dalyvių patirtis. Kadangi klausimai ir procedūra iš dalies standartizuojami, dalis klausimų buvo numatyti iš anksto. Tyrimo metu tyrėjas galėjo laisvai valdyti interviu eigą, todėl, atsižvelgdamas į situaciją bei tyrimo tikslą, pateikė tyrimo dalyviams ir papildomų klausimų. Interviu metodas suteikia daugiau galimybių pažinti tiriamą asmenį, nes anketinėje apklausoje tokios galimybės yra ribotos (Kardelis, 2016). Pusiau struktūruoto interviu pasirinkimą įtakojo šio metodo savaimingumas, lankstumas, galimybė rinkti duomenis iš pasirinktų dviejų informantų grupių bei atskleisti socialinę tikrovę tiriamųjų požiūriu.

Tyrimo instrumentas. Duomenų surinkimui buvo naudojamas pusiau struktūruotas interviu. Interviu struktūra sudaryta iš klausimų blokų, kurie orientuoti į socialinių darbuotojų bei socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų patirtį, ugdant ir ugdantis tėvystės įgūdžius. Kadangi interviu yra tarsi diskusija, tai pateikti klausimai yra atviro tipo, siekiant gauti kuo išsamesnius tyrimo duomenis.

Interviu klausimai socialiniams darbuotojams apima šiuos klausimų blokus:

- Bendri duomenys apie informantus;
- Socialinio darbuotojo darbas su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis ir jų tėvystės įgūdžių ugdymas mokymuose;
- Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų motyvacija dalyvauti tėvystės įgūdžių ugdymo mokymuose;
- Tėvystės įgūdžių ugdymo rezultatai.

Visą socialiniams darbuotojams interviu klausimyną sudaro 11 pagrindinių klausimų (1 priedas).

Interviu klausimai socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams apima šiuos klausimų blokus:

- Bendri duomenys apie informantus;
- Tėvų patiriami sunkumai ugdant vaikus prieš tėvystės įgūdžių ugdymo mokymus;
- Tėvų motyvacija dalyvauti tėvystės įgūdžių mokymuose;
- Tėvų patirtis po tėvystės įgūdžių mokymų.

Visą interviu klausimyną sudaro 13 klausimų (2 priedas).

Kiekvienas klausimas pateiktas taip, kad informantus skatintų pateikti atsakymą ne vienu žodžiu ar sakiniu, bet pasakojimu apie patirtą situaciją ar išgyvenimą, atliktą veiksmą, emocijas ir kt. (Žydžiūnaitė, Sabaliauskas, 2017). Toks tyrimo organizavimas leidžia atskleisti socialinių darbuotojų ir tėvų patirtį tiriamos problemos aspektais.

Tyrimo imtis. Sudarant tyrimo imtį, naudota tikslinė patogioji atranka, siekiant atskleisti ir gauti specifinių žinių, susijusių su nagrinėjama tema (Žydžiūnaitė, Sabaliauskas, 2017). Pagal L. Rupšienę (2007), tikslinės patogiosios atrankos imtis sudaroma iš lengviausiai tyrėjui prieinamų vienetų. Mažiausiai pagrįstas, mažiausiai patikimas – imties vienetai gali būti neinformatyvūs. Tyrimo vienetai atrenkami pagal iš anksto numatytas charakteristikas.

Tyrime dalyvavo dvi tikslinės grupės.

Socialinių darbuotojų atrankos kriterijai:

- teikiantys socialines paslaugas socialinę riziką patiriančioms šeimoms;
- ne mažesnė kaip vienerių metų patirtis vedant tėvystės įgūdžių mokymus.

Tėvų atrankos kriterijus:

- socialinę riziką patiriančių šeimų tėvai;
- dalyvavę tėvystės įgūdžių mokymuose.

Informantų skaičius nebuvo numatytas iš anksto, todėl buvo naudojamas informacijos prisotinimo principas. Kai gaunama informacija pradėjo iš esmės kartotis, duomenų rinkimas buvo baigtas.

Tyrimo organizavimas. Tyrimas atliktas nuo 2019 m. lapkričio mėn. iki 2020 m. sausio mėn. Jame dalyvavo jau minėtos dvi tikslinės grupės. Ieškant tyrimo dalyvių (tėvų), pirmiausia buvo kreipiamasi į biudžetinės įstaigos socialinių paslaugų ir užimtumo centro direktorę. Supažindinus su tyrimo informacija, buvo gautas direktorės leidimas kreiptis į seniūnijose socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams socialines paslaugas teikiančius socialinius darbuotojus. Pastarieji nurodė, kurie socialinę riziką patiriančių šeimų tėvai yra dalyvavę tėvystės ugdymo mokymuose. Duomenys buvo fiksuojami tyrėjui juos užrašant, nes tėvai nesutiko, kad būtų naudojamas diktofonas. Tyrimo metu iš pradžių tėvai (mamos) elgėsi nedrąsiai, bet vėliau atsipalaidavo ir pasidalino savo patirtimi.

Tyrimo dalyvius – socialinius darbuotojus, kurie organizuoja ir veda tėvystės įgūdžių ugdymo mokymus bei turi ne mažiau kaip vienerių metų tokių mokymų patirtį, buvo rasti nelengva. Iš pradžių pavyko rasti tik du tyrimo dalyvius, todėl kreiptasi į socialinių paslaugų centrus. Trys interviu vyko nuotoliniu būdu (per *Skype* programą), trys interviu vyko susitikus su informantais; interviu fiksuoti diktofonu.

Tyrimo etika. Kaip teigia V. Žydžiūnaitė ir S. Sabaliauskas (2017), tirdamas žmonių socialinį elgesį, tyrėjas įsiterpia į privatų asmens gyvenimą, todėl svarbu laikytis tyrimo etikos principų. Prieš interviu tyrimo dalyviai buvo supažindinti su tyrimo tema, tikslu, tyrimo svarba ir duomenų panaudojimu tyrėjo magistro darbe. Informantai geranoriškai ir laisvai sutiko dalyvauti tyrime ir duoti interviu. Tyrėjas tyrimo metu laikėsi šių pagrindinių etikos principų (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016, p. 60):

- „pripažinti ir gerbti asmens nepriklausomybę, jo laisvę dalyvauti arba atsisakyti dalyvauti tyrime;
- suteikti tyrimo dalyviams pakankamos ir aiškios informacijos apie tyrimą;
- saugoti tyrimo dalyvių anonimiškumą, konfidencialumą ir privatumą;
- rūpintis tyrimo dalyvių saugumu, apsaugoti nuo moralinės žalos“.

Tyrimo dalyviams buvo paaiškinta, kad tyrimo metu pateikti vardai, pavardės, ar vietovės pavadinimai, saugant konfidencialumą, nebus pateikti. Laikantis tyrimo etikos ir siekiant užtikrinti informantų anonimiškumą, detalesnė informacija apie kokybinio tyrimo dalyvius nėra atskleidžiama (yra žinoma tik darbo autorei).

Darbe socialiniai darbuotojai yra įvardinti ***S*** (1 lentelė). Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvai įvardyti ***T*** (2 lentelė).

1 lentelė. **Informacija apie tyrime dalyvavusius socialinius darbuotojus**

Informantas	**Pareigos**	**Darbo stažas**	**Mokymų vedimo laikotarpis**
S1	Socialinė darbuotoja	12 metų	4 metai
S2	Vyriausia socialinė darbuotoja	8 metus	3 metai
S3	Socialinė darbuotoja, ekspertė	9 metus	5 metai
S4	Vyriausia socialinė darbuotoja	9 metus	3 metai
S5	Vyriausia socialinė darbuotoja	9 metus	2,5 metų
S6	Socialinė darbuotoja	7 metus	2,6 metų

Lentelėje pateikti duomenys rodo, kad tyrime dalyvavę informantai (socialiniai darbuotojai) įgiję skirtingas kvalifikacines kategorijas: 2 yra socialinės darbuotojos, 3 - vyriausios socialinės darbuotojos ir viena socialinė darbuotoja yra ekspertė. Penkių informantų darbo stažas siekia iki 10 metų, vieno informanto – daugiau kaip 10 metų (12 metų). Mokymus informantai veda įvairiai - nuo 2,5 iki 5 metų. Todėl galima teigti, jog patirties šioje srityje jie tikrai turi.

Pusiau struktūruotas interviu vyko su 6 socialinę riziką patiriančių šeimų mamomis, kurios dalyvavo tėvystės įgūdžių mokymuose. Pirmuoju interviu klausimu buvo siekiama sužinoti, koks yra informanto amžius, kiek šeimoje yra vaikų, koks jų amžius (2 lentelę).

2 lentelė. **Informacija apie tyrime dalyvavusius socialinę riziką patiriančių šeimų tėvus**

Informantas	Amžius	Vaikų skaičius	Vaikų amžius
T1	36 metai	2	8 ir 15 metų
T2	35 metai	2	9 ir 14 metų
T3	31 metai	3	1,6 mėn., 5 ir 12 metų
T4	29 metai	3	1,5 mėn., 5 ir 10 metų
T5	41 metai	4	2, 4, 14, 16 metų
T6	32 metai	1	14 metų

Lentelė iliustruoja, kad pagal amžių tyrimo dalyviai pasiskirstė taip: 1 informantas yra iki 30 metų amžiaus, 4 informantai 30–40 metų, o vienas informantas turi daugiau nei 40 metų. Šeimose auga nuo 1 iki 4 vaikų: 2 informantai turi 2 vaikus, vienas augina 4 vaikus, dar du – 3 vaikus, 1 informantas augina vieną vaiką. 6 vaikai yra ikimokyklinio amžiaus, visi kiti – mokyklinio amžiaus. Pažymėtina, kad 5 mamos augina paauglius vaikus.

Tyrimo patikimumas ir tinkamumas. Kai kurių tyrėjų nuomone, patikimumo įvertinimas kokybiniame tyrime yra neįmanomas, nes kiekybiniame tyrime jis siejamas su matavimais ir matavimo instrumentu. Atliekant kokybinius tyrimus to nėra ir negali būti (Žydžiūnaitė, Sabaliauskaitė, 2017). Norint nustatyti duomenų (klausimyno) patikimumą, taikomi du būdai. Paminėtina, kad tyrimo patikimumas priklauso nuo to, ar informantas interviu metu sako tiesą. Pirmasis būdas – pateikti tą patį klausimą skirtingose klausimyno vietose ta pačia arba kiek pakeista forma. Kitas būdas – pakartoti tyrimą su tais pačiais tiriamaisiais, t. y. pateikti tą patį klausimyną antrą kartą tiems patiems informantams ir palyginti rezultatus (Kardelis, 2002). Anot Kardelio, „jei kitų tyrimų duomenys, gauti tais pačiais ar skirtingais metodais, duoda panašius rezultatus, tuomet galima galvoti apie jų patikimumą“ (Kardelis, 2002, p. 52). Nagrinėjant kitus mokslinius tyrimus apie tėvų dalyvavimą tėvystės įgūdžių mokymuose yra atskleistos panašios tendencijos, todėl galima teigti, kad tyrimo informacija

yra patikima. Duomenų patikimumas buvo patikrintas vienai iš tyrimo dalyvių (S1) nusiunčiant jos individualų aprašymą ir gavus atsiliepimą, jog tyrėjas tinkamai interpretavo jos išsakytą nuomonę. Tyrimo tinkamumą pagrindžia anksčiau pateiktas metodologijos aprašymas.

Tyrimo duomenų analizės metodas. Pasak J. Creswell (2009, p. 224), kokybinio tyrimo duomenų analizė – kūrybinis procesas, nes tai yra duomenų surašymo ir tvarkymo procesas, kurį tyrėjas interpretuoja. Tyrimo procesą sudarė interviu metu gautų duomenų transkribavimas (perrašymas), pusiau struktūruoto interviu tekstų skaitymas ir analizavimas. Tyrimo metu gauti duomenys buvo nagrinėti remiantis turinio analizės metodu. Analizė atlikta pagal 4 žingsnius: kategorijų išskyrimas, kategorijų turinio, remiantis „raktiniais“ žodžiais, sudėliojimas į elementus, elementų suskirstymas į subkategorijas, pagrindimas, analizė bei turinio duomenų interpretavimas (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Atliekant pusiau struktūrizuotą interviu tyrėjas informantų (tėvų) teiginius įsirašė. Gauti socialinių darbuotojų duomenys iš diktofono transkribuoti. Vėliau visas interviu tekstas kelis kartus skaitytas. Radus „raktinius“ žodžius buvo išskirti esminiai darbo tikslą nusakantys teiginiai, kurie suskirstyti į kategorijas ir subkategorijas. Pateikiant tyrimo metu gautų duomenų analizę, pateikiami ir kiekvieną kategoriją bei subkategoriją pagrindžiantys teiginiai.

Tyrimo apribojimai. Atliekant tyrimą buvo susidurta su šiais tyrimo apribojimais:

- nedidelė tyrimo imtis. Nors ir pavyko užtikrinti tyrimo dalyvių įvairovę, Lietuvoje yra mažai socialinių darbuotojų, kurie veda tėvystės įgūdžių mokymus;
- duomenų validumas galėtų būti patikrintas su visais tyrimo dalyviais;
- tėvų nenoras, kad duomenys būtų fiksuoti diktofonu;
- tyrėjos patirties stoka. Analizuojant gautus duomenis pastebėta, jog pirmųjų interviu metu buvo nepakankamai įsigilinta į dalyvių patirtis.

2.2. Socialinių darbuotojų patirtis ugdant tėvystės įgūdžius socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams

Sunkumai, su kuriais susiduria socialinę riziką patiriantys tėvai auklėdami vaikus. Tyrimo metu siekta atskleisti, ***su kokiais sunkumais, socialinių darbuotojų požiūriu, susiduria socialinę riziką patiriantys tėvai ugdydami vaikus.*** Išanalizavus tyrimo duomenis buvo išskirtos dvi **kategorijos** ir jas papildančios 7 *subkategorijos*: 1) **netinkami vaikų auklėjimo šeimoje būdai** (*netinkamos bausmės, nesupranta vaikų poreikių, nėra jokių*

taisyklių ir ribų, komunikacijos trūkumas ir artumo stoka), 2) **netinkamas vaikų elgesys** (*priešiškumas, psichoaktyvių medžiagų vartojimas ir socialinių įgūdžių stoka*) (3 lentelė).

3 lentelė. **Sunkumai, su kuriais susiduria socialinę riziką patiriantys tėvai auklėdami vaikus (socialinių darbuotojų požiūris)**

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Netinkami vaikų auklėjimo šeimoje būdai	Netinkamos bausmės	„Tėvai dažniausiai tvirtina, kad be beržinės košės doro žmogaus neišauginsi. <...> „Dažniau vaikus baudžia ir peikia, nei pasidžiaugia ir giria“. **S1** **„**Tėvai dažniausiai nevaldo pykčio, imasi neadekvačių bausmių“. **S4** „Bando pritaikyti vaikams fizines bausmes, pakelia balsą arba netinkamais metodais kontroliuoja vaikus“. **S5** „Negebėdami patys auklėti vaikų taiko netinkamas auklėjimo priemones <...>, nevengia fizinių bausmių“. **S6**
	Nesupranta vaikų poreikių	„Nelabai supranta ir atskiria vaikų norus nuo poreikių“. **S1** „Ugdant socialinius įgūdžius tenka susidurti su keistu žmonių suvokimu apie vaikų auginimą, apie jų poreikius.“ **S2**
	Nėra jokių taisyklių ir ribų	„<...> nėra jokių taisyklių ir ribų“. **S1** „<...> ribų ir taisyklių nesilaikymu“. **S2** „nėra nuoseklios hierarchijos, taisyklių nustatymo, ribojimų, jos keičiasi priklausomai nuo to, ar tėvai blaivūs, ar dabar yra „užgėrimo“ periodas“. **S6**
	Komunikacijos trūkumas ir artumo stoka	„Nemoka klausytis vaikų“. **S1** „Dažniausiai negeba bendrauti ir auklėti vaikų, ypač problemos su paaugliais“. **S4** „Autoriteto trūkumas, draugų įtaka svarbesnė, vaikai neklauso tėvų“. **S3** „Tėvai nebemoka bendrauti ir suprasti vaikų“. **S5** „<...> nemoka rodyti meilės.“ **S1**
Netinkamas vaikų elgesys	Priešiškumas	„priešišku vaikų elgesiu“. **S2**
	Psichoaktyvių medžiagų vartojimas	„piktnaudžiauja narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis, alkoholiu, vykdo nusikalstamą veiką“. **S2** „<...> pradeda rūkyti ir gerti“. **S5**
	Socialinių įgūdžių stoka	„<...> vaikams trūksta socialinių įgūdžių“. **S2** „<...> tai vaikai „auklėjasi“ su bendraamžiais ir gatvėje“. **S4**

Tyrimu nustatyta, kad vaikų ugdymo problemos socialinę riziką patiriančiose šeimose sietinos su **netinkamais vaikų auklėjimo šeimoje būdais.** Tėvai, auklėdami vaikus, linkę taikyti *netinkamas bausmes.* Pasak informantų, tėvai dažnai taiko fizines bausmes: „tėvai dažniausiai tvirtina, kad be beržinės košės doro žmogaus neišauginsi“ (S1). Tyrimo dalyviai pastebi, kad tėvai dažnai „vaikus baudžia ir peikia, nei pasidžiaugia ir giria“ (S1). Informantai teigia, kad tėvai stokoja savitvardos įgūdžių: „nevaldo pykčio, imasi neadekvačių bausmių“ (S4). Tai rodo, kad tėvams trūksta tėvystės įgūdžių. Pasak E. T. Gershoff (2010) ir K. Cherry (2015), fizinės ir kitos žeminančios bausmės silpnina vaiko ir tėvų ryšį bei kenkia vaikų emociniam vystymuisi. A. Morawska, M. Sanders (2011) pabrėžia, kad tėvystės įgūdžių mokymuose tėvai išmoksta taikyti drausminamąsias priemones vaikų elgesiui koreguoti.

Informantai nurodė, kad tėvai *nesupranta vaiko poreikių: „*tėvai nelabai suvokia, ko iš tiesų reikia ir ko nori jų vaikai“ (S1). Socialinių darbuotojų teigimu, tėvai susiduria su sunkumais tada, kai šeimose *nėra jokių taisyklių ir ribų*. Jie pastebi, kad vaikai nėra drausminami, jiems nepaaiškinama, kodėl taip negalima elgtis, kokios bus jų netinkamo elgesio pasekmės. Tai, matyt, nulemia ir tėvų autoriteto nebuvimas. Informanto S6 teigimu, „nėra nuoseklios hierarchijos, taisyklių nustatymo, ribojimų, jos keičiasi priklausomai nuo to, ar tėvai blaivūs, ar dabar yra „užgėrimo“ periodas“. Kaip teigė S. Burvytė (2013), visiems vaikams reikia aiškių ir apibrėžtų ribų, kad jie suprastų elgesio taisykles.

Viena iš vaikų ugdymo problemų socialinę riziką patiriančiose šeimose yra *komunikacijos trūkumas*. Informantas (S4) pastebi, kad „tėvai dažniausiai negeba bendrauti ir auklėti vaikų, ypač problemos su paaugliais“, o tai reiškia, kad tarp vaikų ir tėvų yra *artumo trūkumas – „*tėvai nemoka rodyti meilės“ (S1). Pasak N. T. Liobikienės (2009), retai tėvai pripažįsta vaiko auklėjimo, bendravimo sunkumus, todėl labai svarbus yra pozityvus auklėjimas, kurio išmokstama tėvystės įgūdžių mokymuose. Juk šiltas bendravimas tėvų su vaikais yra vienas iš veiksnių, skatinančių tinkamą vaikų elgesį ateityje (Bačienė ir kt., 2012).

Dar viena problema, su kuria susiduria socialinę riziką patiriantys tėvai auklėdami vaikus, yra pačių **vaikų netinkamas elgesys.** Informantai pastebi, kad dažnai pasireiškia *priešiškas vaikų elgesys* tėvų, socialinių darbuotojų ir bet kokios teikiamos pagalbos atžvilgiu. Vaikų priešiškumas tėvams gali būti nenuoseklaus auklėjimo pasekmė, kaip ir savikontrolės stoka, manipuliavimas, elgesio problemos, impulsyvumas, negebėjimas laikytis taisyklių, nepagarba.

Subkategorijos „*Psichoaktyvių medžiagų vartojimas*“ turinys atspindi, kad vaikai pasižymi delinkventiniam elgesiui būdingais bruožais. Neretai vaikas „piktnaudžiauja narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis, alkoholiu, vykdo nusikalstamą veiką“(S2).

Tyrimo metu atskleista, kad netinkamas vaikų elgesys yra susijęs su vaikų *socialinių įgūdžių stoka.* Tai rodo, kad tėvai, kurie neturi tėvystės ir socialinių įgūdžių, nemoka ugdyti ir vaikų socialinių įgūdžių. Informantų teigimu, yra šeimų, kuriose vaikai stokoja priežiūros, tinkamo laisvalaikio užimtumo, „vaikai „auklėjasi“ su bendraamžiais gatvėje“ (S4).

Daugelis mokslininkų laikosi nuostatos, kad svarbu ugdyti vaikų socialinius įgūdžius, nes šie įgūdžiai padeda kurti efektyvius santykius, adaptuotis socialinėje aplinkoje. Pasak N. Vaitiekienės (2013), socialinę riziką patiriančiose šeimose vaikai turi bendravimo ir bendradarbiavimo, įsitraukimo į kolektyvą, adaptacijos problemų, kurios kyla dėl socialinių įgūdžių stokos, lemiančių sėkmingą integraciją į visuomenę.

Socialinio darbuotojo pagalba tėvams. Atliekant tyrimą, siekta sužinoti, ***kaip socialiniai darbuotojai padeda*** socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams spręsti problemas,

darančias įtaką vaikų ugdymui, jų gerovei. Socialinio darbuotojo socioedukacinė pagalba socialinę riziką patiriančioms šeimoms yra svarbi sąlyga, norint, kad įvyktų teigiami pokyčiai šeimoje (Ward, Brown, Hyde-Dryden, 2014). Išanalizavus tyrimo duomenis, išskirtos dvi kategorijos, atspindinčios socialinio darbuotojo pagalbos šeimoms formas: **teikiamos bendrosios ir specialiosios socialinės paslaugos** (4 lentelė).

4 lentelė. **Socialinio darbuotojo pagalba tėvams**

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Teikia bendrąsias socialines paslaugas	Informavimas	„Informuojame ir nukreipiame tėvus į nemokamus pozityvios tėvystės įgūdžių ugdymo kursus, STEP grupes“. **S2**
	Konsultavimas	„<...> individualių konsultacijų metu kalbame su tėvais apie kylančias problemas auklėjant vaikus, ieškome kartu sprendimo“. **S1** <...> individualių konsultacijų metu ugdome arba stipriname tėvystės įgūdžius, konsultuojame vaikų auklėjimo, pozityvaus ryšio su vaiku kūrimo, ribų ir taisyklių vaikams nustatymo klausimais, vaiko dienos režimo, mitybos, sveikatos, ugdymosi individualių konsultacijų metu“. **S2** „<...> konsultuojame apie bendravimą su vaikais“. **S3** „ Konsultuojame bandydami rasti ryšį su vaiku <...>“. **S4** „konsultuojame, kaip reikia bendrauti ir spręsti iškilusias problemas su vaikais“. **S5**
	Tarpininkavimas	„<...> tarpininkaujam, nukreipiam į kitas įstaigas“. **S3** „<...> nukreipiame pas specialistus psichologus ir nukreipiame į pozityvios tėvystės kursus“. **S4**
Teikia specialiąsias socialines paslaugas	Tėvystės įgūdžių ugdymas	„Tėvystės mokymų metu“. **S1** „Kartu su kolege vedame pozityvios tėvystės įgūdžių ugdymo užsiėmimų ciklą“. **S2** „<...> bandome rasti ryšį su vaiku“. **S4** <...> bendraujame su tėvais ir vaikais, ieškome priežasčių ir bandome rasti kompromisą tarp abiejų šalių“. **S6**

Tyrimo duomenys rodo, kad socialiniai darbuotojai, teikdami pagalbą tėvams vaikų auklėjimo klausimais, dažnu atveju tėvus *informuoja, konsultuoja* ar, esant reikalui, *tarpininkauja*. Kitaip tariant, teikia **bendrąsias socialines paslaugas**, kurios yra įtvirtintos Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymo 7 str. 2 d. (2006, galiojanti suvestinė redakcija 2019-10-01). Šios bendrosios socialinės paslaugos dažniausiai yra persipynusios. Informantų teigimu, tėvai nėra pakankamai informuoti apie paslaugas, kurios jiems gali būti teikiamos dėl tėvystės įgūdžių stokos, todėl socialiniai darbuotojai, įvertinę situacijas, suteikia informaciją apie specialistus, kurie gali būti naudingi šeimai, taip pat gali juos nukreipti į mokymus ar konsultacijas pas kitus specialistus. Tai patvirtina informantų pasisakymai (S2): „informuojame ir nukreipiame tėvus į nemokamus pozityvios tėvystės įgūdžių ugdymo kursus,

STEP grupes“; „konsultuojame kaip reikia bendrauti ir spręsti iškilusias problemas su vaikais“ (S5). Kaip teigė R. Raudeliūnaitė ir E. Buškevičiūtė (2014, p. 212), kuo daugiau žmonių asmens artimajame socialiniame tinkle ir kuo įvairesnius vaidmenis jie atlieka, tuo didesnė paramos ir pagalbos tikimybė šeimoms.

Dėl tėvystės ir socialinių įgūdžių stokos tėvai susiduria su sunkumais bendraudami su vaiku ir jį auklėdami, nevykdo savo pareigų ir netenkina vaikų poreikių, todėl jiems reikalingi tėvystės įgūdžių stiprinimo ir ugdymo mokymai. Tyrimo dalyviai nurodė, kad jie padeda socialinę riziką patiriančioms šeimų tėvams vaikų auklėjimo klausimais teikdami **specialiąsias socialines paslaugas,** vedant *tėvystės įgūdžių mokymus.* Socialiniai darbuotojai nurodė, kad jie kėlė savo kvalifikaciją, kaip vesti tėvystės įgūdžių mokymus, yra pasirengę šiuos mokymus vesti.

Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų patekimo į tėvystės įgūdžių mokymus priežastys ir būdai. Tyrimo metu pagrindinis dėmesys buvo sutelktas į tėvystės įgūdžių ugdymą. Siekta atskleisti, ***kaip socialinę riziką patiriančių šeimų tėvai patenka į tėvystės įgūdžių mokymus.***

Išanalizavus tyrimo duomenis išskirtos dvi kategorijos: 1) **priežastys, dėl kurių patenkama į tėvystės įgūdžių mokymus,** 2) **būdai, kaip patenkama į tėvystės įgūdžių mokymus** ir jas papildančios subkategorijos (5 lentelė).

5 lentelė. **Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų patekimo į tėvystės įgūdžių mokymus priežastys ir būdai**

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Priežastys, dėl kurių patenkama į mokymus	Tėvai stokoja socialinių, tėvystės įgūdžių	„<...> dėl tėvystės, socialinių įgūdžių stokos“. **S2** „kai trūksta tėvystės įgūdžių pagal vaikų amžių“. **S3** „<...> dėl socialinių įgūdžių stokos“. **S4** „<...> jie patys veda netinkamą gyvenimo būdą, pvz., vartoja alkoholį arba rūko, smurtauja namuose, negerbia kitų šeimos narių, o paskui vaikai tai kartoja už šeimos rato, nes vaikai galvoja, kad tai yra normalu“. **S5**
	Tėvai nežino, kaip tinkamai auklėti vaikus	„<...> negebėjimo auklėti vaikų be bausmių; dėl savo netinkamo gyvenimo būdo“. **S4** <...> dėl savo gyvenimo būdo“. **S5** <...> dėl savo asmeninių priežasčių; jie nemoka auklėti ir ugdyti vaikų“. **S6** „<...> pasiūloma atsižvelgiant į situaciją šeimoje“. **S3**
	Siekia susigrąžinti teises į vaikus arba siekia neprarasti šių teisių	„Būna, kad tėvai ateina iš baimės, dėl to, kad vaikų neatimtų“**. S5** „O kiti tėvai ateina su tikslu susigrąžinti vaikus, kurie jau yra globos įstaigoje, jie turi tikslą juos susigrąžinti“.**S2**
	Įpareigoti kitų institucijų	„<...> tie, kurie vertinami VTAS specialistų, ir kuriems pradėtas atvejo vadybos procesas arba teismas“. **S1**

Būdai, kaip patenkama į mokymus		„<...> arba teikiamos koordinuotos ar minimalios paslaugos.“ **S1** „Dažniausiai socialinę riziką patiriančių šeimų tėvai yra įpareigoti lankytis šiuose kursuose“. **S6** <...> šeimos atvejo nagrinėjimo posėdžio metu <...> numatomas įsipareigojimas pasirinktinai registruotis tėvystės įgūdžių ugdymo užsiėmimams“. **S5**
	Institucijos rekomenduoja dalyvauti mokymuose	„Socialinis darbuotojas, kiti specialistai rekomenduoja dalyvauti“. **S3** „Dažnai rekomenduoja Vaiko teisių skyrių specialistai dalyvauti“**. S4** „<...> pagal kitų institucijų rekomendacijas, siekiant teigiamų pokyčių šeimoje“. **T6**

Tėvai patenka į tėvystės įgūdžių mokymus, nes *šių įgūdžių stokoja*: „kai trūksta tėvystės įgūdžių pagal vaikų amžių“ (S3), „jie patys veda netinkamą gyvenimo būdą, pvz., vartoja alkoholį arba rūko, smurtauja namuose, negerbia kitų šeimos narių, o paskui vaikai tai kartoja už šeimos rato, nes vaikai galvoja, kad tai yra normalu (S5), „<...> dėl socialinių įgūdžių stokos“(S4).

Tyrimo duomenys rodo, kad *tėvai nežino, kaip tinkamai auklėti vaikus:* „negeba auklėti vaikų be bausmių; dėl savo netinkamo gyvenimo būdo“ (S4); „<...> dėl savo asmeninių priežasčių, jie nemoka auklėti ir ugdyti vaikų“ (S6). Dažnai tėvai naudoja autoritarinį vaiko auklėjimo stilių, neretai taikomos fizinės bausmės, šaukiama ir pan. Daugelis mokslininkų teigia, kad tėvai taiko tokius auklėjimo metodus, kuriais buvo auklėjami jie patys. J. Vyšniauskytės-Rimkienės, D. Matulevičiūtės (2016) manymu, ne visi tėvai turi reikiamų gebėjimų ir supratimą, kaip reikia spręsti augančio vaiko problemas dėl vaikystėje patirtos žalingos tėvystės pasekmių. S. Burvytės (2016b) atliktas tyrimas parodė, kad tėvams trūksta žinių apie pozityvius vaikų ugdymo metodus.

Kita priežastis, dėl kurios socialinę riziką patiriančių šeimų tėvai dalyvauja tėvystės įgūdžių mokymuose, nes *siekia susigrąžinti teises į vaikus arba siekia neprarasti šių teisių*: „būna, kad tėvai ateina iš baimės, dėl to, kad vaikų neatimtų“ (S5); „o kiti tėvai ateina su tikslu susigrąžinti vaikus, kurie jau yra globos įstaigoje, jie turi tikslą juos susigrąžinti“ (S2). Tėvų dalyvavimas tėvystės įgūdžių mokymuose yra viena iš priemonių tėvams susigrąžinti vaiką arba jo „neprarasti“, nes tai yra galimybė įrodyti, kad gali rūpintis vaiku ir to nori. Tai patvirtina ir Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996, galiojanti redakcija 2020-01-01), kuris garantuoja vaikui teisę būti tėvų globojamam, taip pat teisę į šeimos ryšius bei kitus susijusius ryšius ir jų išsaugojimą.

Tyrimo metu išsiaiškinti **būdai, kaip patenkama į mokymus.** Tyrimo duomenys rodo, kad socialinę riziką patiriančių šeimų tėvai patenka į tėvystės įgūdžių mokymus *įpareigoti kitų institucijų* arba *institucijos rekomenduoja dalyvauti mokymuose*. Informantų teigimu, šeimas dalyvauti mokymuose paskatina specialistai, kurie atvejo vadybos posėdyje pastebi, jog

šeimoms mokymai yra reikalingi. Tyrimo dalyviai nurodė, kad tėvai į mokymus dažniausiai ateina ne savo noru, o, pasak R. Augutavičiaus (2019), priverstiniu būdu. Todėl pasitaiko atvejų, kai tėvai nenori dalyvauti mokymuose. A. Holt (2010) teigia, kad tėvai, priverstinai lankydami tėvystės ugdymo mokymus, priešinasi dalyvavimui ir iš jų negauna naudos.

Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų motyvacija dalyvauti mokymuose ir jos kaitos tendencijos mokymų metu. Atliekant tyrimą siekta nustatyti socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų motyvaciją dalyvauti tėvystės įgūdžių mokymuose. Tyrimo rezultatų analizė atskleidė šešias kategorijas: 1) **socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų motyvacija mokymų pradžioje,** 2) **socialinių darbuotojų patiriami sunkumai su nemotyvuotais tėvais,** 3) **socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų motyvavimo šaltiniai,** 4) **tėvų, dalyvaujančių mokymuose, motyvacijos kaita,** 5) **tėvus, dalyvaujančius tėvystės įgūdžių mokymuose, motyvuojantys ir demotyvuojantys veiksniai,** 6) **tėvystės įgūdžių mokymų rezultatai**.

Atlikus tyrimo duomenų analizę, išsiaiškintos šios tėvų **motyvacijos tendencijos mokymų pradžioje:** *nemotyvuoti tėvai, dalis tėvų noriai dalyvauja mokymuose ir dalis tėvų atvyksta su tikslu norėdami susigrąžinti arba neprarasti vaikų* (6 lentelė).

6 lentelė. **Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų motyvacija mokymų pradžioje**

Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Nemotyvuoti tėvai	„<...>60 procentų, nes pasiūlė per atvejo vadybos posėdį ir motyvacija beveik nulinė. **S1** „ <...> į mokymus atvyksta nemotyvuoti, nukreipti specialistų“. **S2** „<..> dažniausiai priešiškai nusiteikę <...>“. **S4** „Daugiausiai tėvai yra nemotyvuoti, nenori lankytis mokymuose“. **S5** „Neretai tėvai į mokymus atvyksta nežinodami, ko tikėtis <...>; galima sakyti, jie nemotyvuoti, nenori priimti naujų žinių, nenori dalyvauti diskusijose, pasakoti apie savo ir vaikų bendravimą, nenori atsiskleisti“. **S6** „Tėvai nemotyvuoti, iš pradžių nemato problemų su vaikais (pvz., sako: „Na, tai kas, kad susipykom, ir vaikas išėjo iš namų. Dabar jam toks paauglystės periodas, nieko, norės valgyt ir pareis“).“ **S4**
Dalis tėvų noriai dalyvauja mokymuose	„40 procentų sužino per posėdžius ir stengiasi išgirsti, aktyviai dalyvauja mokymuose“. **S1** „Kartais tėvai atvyksta motyvuoti, nori pastiprinti savo turimus įgūdžius ir įgyti naujų <...>“. **S2** „Yra motyvuoti spręsti problemas šeimoje“. **S3**
Atvyksta su tikslu norėdami susigrąžinti arba neprarasti vaikų	„<..> kiti tėvai ateina su tikslu susigrąžinti vaikus, kurie jau yra globos įstaigoje“. **S5** „<..> nori neprarasti vaikų“. **S3** „Tėvai ateina iš baimės, dėl to, kad vaikų neatimtų‘. **S4**

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad dalis socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų yra nemotyvuoti dalyvauti mokymuose. Galima paminėti, kad daugelis nemotyvuotų tėvų yra įpareigoti VTAS, teismo, po Atvejo vadybos posėdžio ar rekomendavus socialiniams darbuotojams dalyvauti tėvystės įgūdžių mokymuose. Pasak vieno informanto (S1), net 60

procentų grupės sudaro nemotyvuotų tėvų, jų „motyvacija beveik nulinė“. Kaip keisis jų motyvacija mokymų metu neaišku, tai nulemia daug įvairių veiksnių. Panašiai teigė ir kiti tyrimo dalyviai: „Neretai tėvai į mokymus atvyksta nežinodami, ko tikėtis <...>; galima sakyti, jie nemotyvuoti, nenori priimti naujų žinių, nenori dalyvauti diskusijose, pasakoti apie savo ir vaikų bendravimą, nenori atsiskleisti“ (S6); „Tėvai nemotyvuoti, nes jie nemato problemų su vaikais (pvz., sako: „Na, tai kas, kad susipykom, ir vaikas išėjo iš namų. Dabar jam toks paauglystės periodas, nieko, norės valgyt ir pareis“)“ (S4). K. A. Hardcastle, M. A. Bellis, K. Hughes, D. Sethi (2015) tyrimas atskleidė, kad tėvystės įgūdžių mokymuose pasiekiamas rezultatas priklauso nuo trijų elementų: programos ypatumų, programos organizatoriaus ypatumų ir programos dalyvio ar jo šeimos ypatumų. Taigi mokymų sėkmė labiau tikėtina tada, kai tėvai yra pasiryžę ir motyvuoti keistis; mokymų pobūdis atitinka jų poreikius, nusiteikimą, lūkesčius prieš prasidedant tėvystės įgūdžių mokymams.

Tyrimo rezultatai rodo, kad *dalis tėvų noriai dalyvauja mokymuose,* jie yra motyvuoti ir pasiruošę priimti žinias, tobulinti tėvystės įgūdžius: „kartais tėvai atvyksta motyvuoti, nori pastiprinti savo turimus įgūdžius ir įgyti naujų <...>“ (S2); „Yra motyvuoti spręsti problemas šeimoje“ (S3). Dalis motyvuotų tėvų savo noru kreipiasi pagalbos. Kitus tėvus nukreipia institucijos, nors ir patys tėvai būna motyvuoti dalyvauti mokymuose, atvyksta *norėdami susigrąžinti arba neprarasti vaikų.* Šiuos tėvus, darbo autorės nuomone, galima priskirti ir motyvuotų, ir nemotyvuotų tėvų grupėms. Jų motyvacija gali būti teigiama, jeigu jie dėl vaikų yra pasiryžę keisti savo nuostatas ir pasaulėžiūrą. Šių tėvų motyvacija dalyvauti mokymuose priklausys nuo vedėjo (socialinio darbuotojo) programos, grupės aplinkos (ar dalyvaujantys tėvai bus motyvuoti), jų paties ryžto.

Išanalizavus socialinių darbuotojų atsakymus apie socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų motyvaciją dalyvauti mokymuose išryškėjo kategorija „**Socialinių darbuotojų patiriami sunkumai su nemotyvuotais tėvais“** ir ją papildančios 3 subkategorijos: *tėvų neatvykimas arba vėlavimas, tėvai nenoriai dalyvauja veiklose ir tėvų išankstinis neigiamas nusistatymas* (7 lentelė).

7 lentelė. **Socialinių darbuotojų patiriami sunkumai su nemotyvuotais tėvais**

Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Tėvų neatvykimas arba vėlavimas	„<...> neretai praleidžia daugelį užsiėmimų, tai trukdo sukurti grupėje tarpusavio pasitikėjimą tarp visų grupės narių, jaukumą. <...> Į užsiėmimus vėluoja arba išeina užsiėmimui įpusėjus“. **S2** „<...> dažnai neatvyksta arba atvyksta pavėlavę“. **S6** „<...> grupės išbalansavimas“. **S3**
Tėvai nenoriai dalyvauja veiklose	„<...> vengia atsakyti į visiems grupės nariams užduodamus klausimus“. **S1** „<...> nenoriai priima informaciją, pyksta, nepasitiki, bijo atsiverti“. **S5** „<...> nenori bendrauti, aktyviai dalyvauti“. **S6**

	„<...> vangiai atlieka grupines užduotis užsiėmimų metu, dėl to nejaukiai jaučiasi motyvuoti tėvai, atsitiktinai išrinkti dirbti kartu su nemotyvuotais tėvais“. **S2**
Tėvų išankstinis neigiamas nusistatymas	„Nusistatymas prieš socialinį darbuotoją, priekabių ieškojimas, nusistatymas kitų dalyvių atžvilgiu“. **S3** „ <...> nes jie yra iš karto priešiškai nusiteikę, nenori priimti pagalbos“. **S5** <...> viskam prieštarauja, nenori pripažinti savo klaidų“. **S4**

Tyrimas rodo, kad vienas iš socialinių darbuotojų patiriamų sunkumų su nemotyvuotais tėvais yra *tėvų neatvykimas, vėlavimas* į mokymus. Tėvai labai dažnai, tiesiog be jokios pateisinamos priežasties neatvyksta į mokymus arba į juos gerokai pavėluoja, taip praleisdami dalį informacijos, kurią vėliau reikia kartoti. Kaip teigia informantai, „tėvai neretai praleidžia daugelį užsiėmimų, tai trukdo sukurti grupėje tarpusavio pasitikėjimą tarp visų grupės narių, jaukumą <...>. Į užsiėmimus vėluoja arba išeina užsiėmimui įpusėjus“(S2), tai „išbalansuoja visą grupę“ (S3). Panašias tendencijas atskleidė ir J. Jonynienės (2010, p. 125) tyrimas, rodantis, kad „didesnės rizikos grupei priskiriami tėvai gerokai dažniau nei kiti pasižymi ribota motyvacija tobulėti, jie dažniau linkę neatvykti į programos susitikimus, kartu įgyti konkrečios susitikime aptariamos informacijos ar įgūdžių“.

Atlikus tyrimą, paaiškėjo, kad socialiniams darbuotojams kyla sunkumų, kai *tėvai nenoriai dalyvauja veiklose*: „<...> nenoriai priima informaciją, pyksta, nepasitiki, bijo atsiverti“ (S5); „<...> vangiai atlieka grupines užduotis užsiėmimų metu, dėl to nejaukiai jaučiasi motyvuoti tėvai“ (S2). Tai atspindi, kad tėvai nenori priimti socialinių darbuotojų pagalbos, įgyti naujų bei pagilinti turimus tėvystės įgūdžius. Pasak J. Jonynienės, tėvystės įgūdžių ugdymo mokymo naudingumas labiau tikėtinas tuomet, kai „dalyviams siūloma kuo įvairesnių žinių, papildomų praktinėmis užduotimis, padedama tėvams atrasti ir išnaudoti jų asmenines ir bendravimo su vaiku stiprybes“ (Jonynienė, 2010, p. 129).

Atlikus tyrimą, nustatyta, kad neretai į mokymus atvykę nemotyvuoti tėvai nenori priimti informacijos, nenori pasakotis, dalintis informacija, nes jie būna *iš anksto neigiamai nusistatę* mokymų, juos vedančių žmonių atžvilgiu, kitų mokymų dalyvių atžvilgiu. Kaip teigia informantai, „<...> jie yra iš karto priešiškai nusiteikę, nenori priimti pagalbos“ (S5); „nusistatymas prieš socialinį darbuotoją, priekabių ieškojimas, nusistatymas kitų dalyvių atžvilgiu“(S3). Tai patvirtina, kad socialiniams darbuotojams sudėtinga su taip nusiteikusiais mokymo dalyviais kurti ir palaikyti grupėje tinkamą psichologinį klimatą. J. M. Rodrigo, S. Byrne, M. Álvarez (2012) pastebi, kad mokymų psichologinis klimatas daro teigiamą įtaką juose dalyvaujančių tėvų motyvacijai. Galima teigti, kad mokymuose psichologinį klimatą kuria mokymų vedėjas (socialinis darbuotojas) ir dalyviai. Kai mokymų atmosfera yra palaikanti, geranoriška ir informatyvi, tikėtina, kad padidės dalyvių motyvacija pokyčiams.

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų **motyvavimo šaltiniai,** skatinantys juos aktyviai dalyvauti tėvystės mokymuose, yra *pačių tėvų sąmoningumas, jų teigiamas nusiteikimas dalyvauti mokymuose, palaikymas, artimos aplinkos ir specialistų parama, motyvavimas, įdomios užduotys ir jauki aplinka* (8 lentelė).

8 lentelė. **Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų motyvavimo šaltiniai**

Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Pačių tėvų sąmoningumas, jų teigiamas nusiteikimas dalyvauti mokymuose	Patys turi norėti ir suprasti“. **S1** „<...> tėvai turi turėti vidinę motyvaciją, norą keistis“. **S2** „Pačios šeimos noras spręsti iškilusias problemas“. **S3** „ <...> patys tėvai turi suprasti, kad jiems reikia pagalbos ir priimti ją“. **S4** „pirmiausiai patys tėvai turi suprasti, kad jiems reikalinga pagalba ir ją geranoriškai priimti“. **S5** „Patys tėvai turi norėti teigimų pokyčių šeimoje“. **S6**
Artimos aplinkos palaikymas ir motyvavimas	„Artimi žmonės turi palaikyti, nes kitaip rezultato nebus“. **S3** „ <...> visuomenė, artima aplinka turi motyvuoti dalyvauti mokymuose, siekiant teigiamo bendravimo šeimoje. S**4** „ <...> atimi žmonės, giminaičiai, draugai, kaimynai“. **S5**
Motyvuoja socialiniai darbuotojai, kiti specialistai	„<...> turi motyvuoti socialiniai darbuotojai, nes išklausius tėvams mokymus, pagerės situacija šeimoje. Darbuotojas, kiti specialistai“. **S5** „<...> mes, socialiniai darbuotojai, motyvuojame“. **S3** „Taip pat stipriname pačių tėvų pasitikėjimą savimi auklėjant vaikus, nesvarbu, ar jie jau nori susigrąžinti vaikus į šeimą, ar bijo jų netekti“. **S6** „Teikdami socialines paslaugas šioms šeimoms turime motyvuoti tokiuose mokymuose <...>“.**S2**
Įdomios užduotys mokymų metu ir jauki aplinka	„Užduodu grupei užduočių <...>, pasiūlau savęs pažinimo psichologinių testų, grupinių žaidimų“. **S1** „Stengiuosi paruošti įdomias, įtraukiančias, aktyvias ir įvairias užduotis užsiėmimų metu“. **S2** „Bandau sudominti pokalbiais, aktualių temų „Youtube“ vaizdo įrašais apie auklėjimą“. **S4** „<...> stengiamės įdomiai pateikti mokymo informaciją, pasitelkiant vaizdinę medžiagą“. **S6** „Šiltas priėmimas, nesmerkiantis požiūris į klientą, jauki aplinka su kavos, arbatos pertraukėlėmis“. **S3**

Tyrimas liudija, kad pagrindinis motyvavimo šaltinis socialinės riziką patiriančių šeimų tėvams yra *pačių tėvų sąmoningumas, jų teigiamas nusiteikimas dalyvauti mokymuose.* Informantai nurodė, kad „pirmiausiai patys tėvai turi suprasti, kad jiems reikalinga pagalba ir ją geranoriškai priimti“ (S5); „patys tėvai turi norėti teigiamų pokyčių šeimoje“ (S6). Tyrimo dalyvių teigimu, patys tėvai turi norėti pasiekti rezultatų ir patys jų turi siekti, kiti gali tik padėti, bet nedirbti už juos. Tai rodo, kad tėvai, kurie patys suvokia, jog jų šeimoje yra auklėjimo spragų, ir jie ne viską daro gerai, turi motyvuoti save, žengti pirmyn ir ieškoti pagalbos. Šiuo atveju vykstantys mokymai yra puiki galimybė, terpė dalintis patirtimi, įgyti naujų žinių, tobulinti tėvystės įgūdžius.

Išsiaiškinta, kad tėvams, dalyvaujantiems mokymuose, labai reikalingas palaikymas, parama ir motyvavimas *artimoje aplinkoje* (šeimos nariai, artimi giminaičiai, draugai,

kaimynai). Pasak V. Rimkaus (2010), socialinis palaikymas artimoje aplinkoje turi teigiamą poveikį asmens emocinei gerovei, jo elgesiui.

Tėvams svarbi ir *socialinių darbuotojų, kitų specialistų paskata, palaikymas*, tėvų pasitikėjimo savimi stiprinimas. Pasak informantų, taip „stiprinamas pačių tėvų pasitikėjimas savimi auklėjant vaikus, nesvarbu, ar jie jau nori susigrąžinti vaikus į šeimą, ar bijo jų netekti“ (S6). G. J. Duncan ir J. Brooks Gunn, (2000) akcentavo, kad labai svarbi yra socialinio darbuotojo funkcija įgalinti asmenį; kai asmuo, kuriam reikia pagalbos, įtraukiamas į procesą. Socialiniai darbuotojai, lankydamiesi šeimose, mato ten vykstančias situacijas, įvertina jų sudėtingumą. Atsižvelgdami į tėvų poreikius, organizuoja tėvystės įgūdžių mokymus. Neretai darbuotojai atranda ryšį su šeimos nariais ir tampa jiems savotišku autoritetu, kuris gali padėti ir kurio patarimų yra klausoma. Štai todėl socialinis darbuotojas yra puikus motyvacijos šaltinis.

Socialiniai darbuotojai, vesdami mokymus, stengiasi tėvus motyvuoti pateikdami *įdomias užduotis ir kurdami jaukią aplinką.* Tai iliustruoja keletas informantų teiginių: „bandau sudominti pokalbiais, aktualių temų „Youtube“ vaizdo įrašais apie auklėjimą“ (S4); „pasiūlau savęs pažinimo psichologinių testų, grupinių žaidimų“ (S1); „stengiuosi paruošti įdomias, įtraukiančias, aktyvias ir įvairias užduotis užsiėmimų metu“ (S2); „šiltas priėmimas, nesmerkiantis požiūris į klientą, jauki aplinka su kavos, arbatos pertraukėlėmis“ (S3). Tai rodo, kad mokymus vedantis socialinis darbuotojas yra suinteresuotas, kad mokymų dalyviai jaustųsi gerai, būtų motyvuoti ir aktyviai dalyvautų organizuojamose užsiėmimuose. J. Jonynienė (2010) išskyrė veiksnius, kurie padeda tėvams apsispręsti dalyvauti tėvystės įgūdžių mokymuose. Vienas iš šių veiksnių yra mokymų vedėjo tolerantiškumas, palaikymas ir pagalba.

Atlikus tyrimų duomenų analizę išskirta kategorija, atskleidžianti **tėvų, dalyvaujančių mokymuose, motyvacijos kaitos tendencijas mokymų metu.** Šią kategoriją papildančios subkategorijos rodo dvi pagrindines tendencijas: *motyvacija gerėja, matant užsiėmimų naudą bei motyvacija nesikeičia* (9 lentelė).

9 lentelė. **Tėvų, dalyvaujančių mokymuose, motyvacijos kaitos tendencijos**

Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Motyvacija gerėja, matant užsiėmimų naudą	„įsitraukia į užsiėmimų metu organizuojamas veiklas, užsiėmimų metu pateikiamus patarimus pritaiko praktikoje ugdant vaikus <...>; motyvacija auga“. **S2** „<...> viską priimu, žiūrėk, kitą dieną jau kažkas ir iš nemotyvuotų ateina atlikęs namų užduotį ir aktyviai įsijungia į diskusiją“. **S1** „Motyvacija mokymų metu keičiasi į teigiamą pusę, nes tėvai noriai dalyvauja įvairių bendravimo su vaiku situacijų imitavime“. **S6**

	„Mokymų metu tėvai tampa motyvuoti, atsiveria, pradeda diskutuoti, analizuoti savo elgesį su vaiku vienoje ar kitoje situacijoje. Pagaliau jie pasitiki savimi, atranda save bei nori keistis, atrasti būdų tinkamai auklėti vaikus“. **S5** „Jei mato teigiamą rezultatą, tai motyvacija stiprėja“. **S3** „Dažniausiai tėvų motyvacija keičiasi į gerą, jie supranta, kad jie gali pagerinti santykius su vaikais“. **S4**
Motyvacija nesikeičia	„Jei tėvai ateina su nuostata, kad jam nereikia tų mokymų, tai gali būti, kad ir mokymų pabaigoje jis nenorės dalyvauti ir įsitraukti į juos“.**S1** „„<...> dalies tėvų motyvacija nesikeičia“. **S2** „Jei jis nelinkęs panaudoti tai, ką išmoko, yra uždaras, priešiškas, tai motyvacija ir nesikeičia“. **S3** „pasitaiko, kad motyvacija nesikeičia“. **S4** „<...> kitų tėvų motyvacija mokymų metu nesikeičia dėl jų pačių nusistatymo arba nepripažinimo, kad reikia pagalbos auklėjant vaikus“. **S6**

Tyrimas rodo, kad tėvų *motyvacija dalyvauti tėvystės įgūdžių mokymuose gerėja, kai jie mato užsiėmimų naudą*. Socialiniai darbuotojai teigė, kad tėvų motyvacija keičiasi, kai jie savimi pasitiki, kai pabando namuose pritaikyti mokymuose išmoktus metodus ir jiems pavyksta. Tai patvirtina šie teiginiai: „mokymų metu tėvai tampa motyvuoti, atsiveria, pradeda diskutuoti, analizuoti savo elgesį su vaiku vienoje ar kitoje situacijoje. Pagaliau jie pasitiki savimi, atranda save bei nori keistis, atrasti būdų tinkamai auklėti vaikus“ (S5); „Dažniausiai tėvų motyvacija keičiasi į gerą, jie supranta, kad gali pagerinti santykius su vaikais“ (S4). Tai rodo, kad tėvų motyvacija keičiasi todėl, jog jie suvokia atliekamų užduočių svarbumą, jiems pavyksta suprasti ir suvokti mokymų metu teikiamą informaciją. Panašias tendencijas atskleidžia ir S. Račkauskienės (2018) tyrimas, liudijantis, kad tėvų motyvacijos pokyčiai yra susiję su padidėjusiu pasitikėjimu savo jėgomis, motyvuotu pasiruošimu keisti tarpusavio santykius šeimoje ir santykius su vaikais.

Kita vertus, tyrimas atskleidė, kad yra atvejų, kai tėvų *motyvacija nesikeičia*. Kaip teigė socialiniai darbuotojai, su tėvais, kurių motyvacija mokymosi metu nesikeičia, dirbti yra sunkiausia. Informantų teigimu, „jei tėvai ateina su nuostata, kad jam nereikia tų mokymų, tai gali būti, kad ir mokymų pabaigoje jis nenorės dalyvauti ir įsitraukti į juos“ (S1); „<...> kitų tėvų motyvacija mokymų metu nesikeičia dėl jų pačių nusistatymo arba nepripažinimo, kad reikia pagalbos auklėjant vaikus“ (S6). R. Bardauskienė (2016) pastebi, kad motyvacija gali būti siejama su vertybėmis, t. y. kiek šeimai yra svarbūs vaikai ir noras keisti savo gyvenimą vardan vaikų.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, ***kaip keitėsi tėvų, dalyvavusių mokymuose, motyvacija***, todėl aktualu plačiau apžvelgti ***veiksnius, kurie motyvuoja ir demotyvuoja tėvus*** dalyvauti mokymuose (10 lentelė). Išryškėjo šie **motyvuojantys veiksniai:** *socialinio darbuotojo įtaka, tėvų įsiliejimas į mokymų metu organizuojamas veiklas, vaikų susigrąžinimas, įgytų žinių praktinis taikymas.* Taip pat buvo išskirti **demotyvuojantys veiksniai:** *kitų tėvų neigiamas*

požiūris, nenoras įsitraukti į veiklas, tėvų patiriami sunkumai pritaikant įgytas žinias praktiškai, artimųjų nepalaikymas, situacijos artimoje aplinkoje nepasikeitimas.

10 lentelė. **Tėvus, dalyvaujančius tėvystės įgūdžių mokymuose, motyvuojantys ir demotyvuojantys veiksniai**

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Motyvuojantys veiksniai	Socialinio darbuotojo įtaka	„<...> kai kalbu paprasta kalba, be mokslinių tezių, gyvai, su pavyzdžiais ir iš patirties“. **S1** „Mūsų motyvavimas, kad viskas gali pasikeisti, reikia tik norėti“. **S5** **„**Motyvuojame mes, socialiniai darbuotojai, pateikdami kitų tėvų pavyzdžius, kaip pasikeitė bendravimas šeimose po mokymų“. **S3**
	Įsiliejimas į mokymosi veiklą	„<...> kai žmonės įjungiami į užduotis ir jas atlieka“. **S1** „<...> tai, kad gali dalintis patirtimi ir išklausyti kitus“. **S3** „<...> pasidalinimas patirtimi bei įgytų žinių pritaikymas namuose“. **S4** „<...> nori dirbti kartu, sėkmingai įveikti pateiktas užduotis, taip pat kitų tėvų pasidalinimai patirtimi auginant vaikus“. **S6**
	Vaikų susigrąžinimas	„vaikų susigrąžinimas jei jie auga globos institucijoje“. **S4** „Tėvus motyvuoja, kad jie galės susigrąžinti arba neprarasti vaikų“. **S6**
	Įgytų žinių praktinis taikymas	„Įgytos žinios, kurias galės pritaikyti praktikoje“. **S6** „<...> įgytos žinios, žinių pritaikomumas praktikoje“. **S2** „Skatina noras keistis ir ieškoti tinkamų praktiškų būdų auklėti vaikus“. **S5** „<...> kai pasidžiaugiu susirinkusiųjų dalyvių praktiniais auklėjimo būdų pritaikymo darbais“. **S1**
Demotyvuojantys veiksniai	Kitų tėvų neigiamas požiūris, nenoras įsitraukti į veiklas	„<...> neigiamos kai kurių grupės dalyvių reakcijos į tėvų pasisakymus ar veiksmus“. **S2** „<...> kitų tėvų nedraugiškas požiūris“. **S3** „<...> kiti nedraugiški tėvai“. **S4** „<...> nepalaikymas kitų grupėje esančių tėvų, kurie skeptiškai nusiteikę“. **S6**
	Patiriami sunkumai pritaikant įgytas žinias praktiškai	„<...> tėvai bando praktiškai įgytas žinias pritaikyti, bet jiems nepavyksta, todėl pradeda abejoti mokymų nauda, tiesiog jie neturi kantrybės“. **S1** „<...> gaunamos informacijos negebėjimas pritaikyti praktikoje“. **S2** „<...> baimė, kai nepavyksta įgytų žinių pritaikyti praktiškai namuose“. **S6**
	Artimųjų nepalaikymas, situacijos artimoje aplinkoje nepasikeitimas	„<...> esamos aplinkos nepasikeitimas (pvz., jei vienas tėvas dalyvauja mokymuose, o kitas ne, tai vienas taikys metodus po mokymų, o kitas – ne). **S5** „<...> demotyvuoja neigiama namų aplinka ir supratimas, kad niekas nepasikeis“. **S6** <...> artimųjų požiūris, kad vis tiek niekas nepasikeis“. **S4**

Vienas iš veiksnių, motyvuojančių socialinę riziką patiriančių šeimų tėvus dalyvauti pozityvios tėvystės mokymuose, yra *socialinio darbuotojo įtaka*. Informantų teigimu, tėvus motyvuoja sukonkretinta bei aiškiai pateikta informacija, kurią jiems suteikia socialiniai darbuotojai mokymų metu: „<...> kai kalbu paprasta kalba, be mokslinių tezių, gyvai, su

pavyzdžiais ir iš patirties“ (S1); „mūsų motyvavimas, kad viskas gali pasikeisti, reikia tik norėti“ (S6). Tai rodo, kad mokymų vedėjo vaidmuo yra labai svarbus, jis turi remtis konstruktyvios tarpusavio sąveikos ir pasitikėjimu vieni kitais kūrimu.

Socialiniai darbuotojai pastebi, kad tėvai, kurie *aktyviai dalyvauja mokymuose,* vykdo užduotis, bendrauja su kitais tėvais, dalijasi patirtimi ar nesėkmėmis, yra kur kas labiau motyvuoti toliau lankyti mokymus ir įgyti žinių. Tai rodo, kad tėvų dalyvavimas grupėje reflektuojant savo tėvystės patirtį yra geriausias būdas įsisavinti naujas tėvystės įgūdžių žinias. Panašias tendencijas atskleidžia M. R. Sanders ir kt. (2014), teigdami, kad dirbdami grupėje tėvai gauna grįžtamąjį ryšį apie savo auklėjimo metodą, o grupės palaikymas ir tarpusavio pagalba, esant netinkamiems tėvystės įgūdžiams ar požiūriui į vaiką, padeda jį keisti.

Kaip buvo minėta, vienas iš tėvus motyvuojančių veiksnių yra *vaikų susigrąžinimas*, nes neretai mokymuose lankosi tėvai, kurių vaikai yra netekę tėvų globos. Siekdami juos susigrąžinti, tėvai lanko mokymus. Vaiko susigrąžinimo socialinės pagalbos procese labai svarbus yra tėvų įsipareigojimų vykdymas, t. y. dalyvavimas tėvystės įgūdžių mokymuose (Dawson, Berry, 2002).

Nustatyta, kad *įgytų žinių praktinis pritaikymas* motyvuoja tėvus: „skatina noras keistis ir ieškoti tinkamų praktiškų būdų auklėti vaikus“ (S5). L. A. Reid, C. M. Weber (2008) teigė, kad tėvams lengviau suvokiama mokomoji medžiaga, kai ją išmokstama taikyti praktiškai.

Tyrimo duomenys rodo, kad dalies *tėvų neigiamas požiūris į mokymus, nenoras įsitraukti į veiklas*, prieštaraujantis, kitus menkinantis elgesys demotyvuoja dalį mokymuose dalyvaujančių tėvų. Tai patvirtina informantų teiginiai: „motyvuotus tėvus demotyvuoja nemotyvuoti tėvai“ (S5); „<...> kitų tėvų nedraugiškas požiūris“ (S3); „<...> neigiamos kai kurių grupės dalyvių reakcijos į tėvų pasisakymus ar veiksmus“ (S2) ir pan. Vadinasi, labai svarbu, jog mokymuose tvyrotų jauki atmosfera, mokymų dalyviai jaustųsi saugiai ir nevaržomai galėtų reflektuoti savo tėvystės patirtį.

Išsiaiškinta, kad tėvus demotyvuoja *patiriami sunkumai, pritaikant įgytas žinias praktiškai*. Informantų teigimu, tėvai grįžę į namus bando įgytas žinias apie vaikų auklėjimą pritaikyti praktiškai, nusivilia, jei iš karto nepavyksta to padaryti, nes nori labai greito rezultato. Tokiu atveju pradedama abejoti mokymų nauda: „<...> baimė, kai neišeina įgytas žinias pritaikyti praktiškai namuose“ (S6). Tai rodo, kad labai svarbu su tėvais aptarti, kaip jiems sekasi žinias pritaikyti praktiškai, juos padrąsinti, palaikyti jų pastangas.

Kitas tėvus demotyvuojantis veiksnys – *artimųjų paramos nebuvimas, nepalaikymas, situacijos artimoje aplinkoje nepasikeitimas.* Tai liudija informantų išsakytos mintys: „<...> demotyvuoja neigiama namų aplinka ir supratimas, kad niekas nepasikeis“ (S6); „<...> artimųjų požiūris, kad vis tiek niekas nepasikeis“ (S4); taip pat „<...> esamos aplinkos

nepasikeitimas (pvz., jei vienas tėvas dalyvauja mokymuose, o kitas ne, tai vienas taikys metodus po mokymų, o kitas jų netaikys)“ (S5). Tėvai, dalyvaujantys mokymuose, dažniausiai menkiau save vertina, nepasitiki savimi, todėl svarbu stiprinti jų savivertę, pasitikėjimą savimi. Kita vertus, labai svarbu teikti pagalbą ir visai šeimai, siekiant pokyčių jų aplinkoje. Pasak T. N. Liobikienės (2009), tėvystės įgūdžių mokymų tikslas yra *įgalinti* tėvus, ugdant jų pasitikėjimą savimi, pabrėžiant ir išryškinant stipriąsias puses bei laiku ir efektyviai suteikiant pagalbą šeimai, atsidūrusiai krizinėse situacijose.

Situacija šeimoje po tėvystės įgūdžių mokymų ir pagalbos šeimai tęstinumas. Tyrimas atskleidė tėvystės įgūdžių mokymo rezultatus, ***kaip keitėsi situacija socialinę riziką patiriančiose šeimose po mokymų.*** Išskirtos kategorijos „**Situacija šeimoje po mokymų“** ir ją papildančių subkategorijų turinys rodo šias pozityvias tendencijas: *kintantis bendravimas šeimoje, pykčio valdymas, pasitikėjimas savimi, praktinis žinių taikymas* (11 lentelė). Tačiau atskleista, kad ne visada socialiniai darbuotojai gauna *grįžtamąjį ryšį* iš mokymuose dalyvavusių tėvų.

11 lentelė. **Situacija šeimoje po mokymų**

Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Kintantis bendravimas šeimoje	„<...> daugiau praleidžia laiko su vaikais, įvestos taisyklės“. **S1** „<...> bendravimas šeimoje tampa atviresnis, problemos mažėja“. **S3** „<...> keičiasi į teigiamą pusę, tėvai pasikeičia, jie nori bendrauti, pasidžiaugti gerais pokyčiais“. **S5**
Pykčio valdymas	„<...> išmoko sutramdyti pyktį, kad vaikams iškrėtus išdaigą bando prisiminti save mažą, kad pradedant peikti vaiką dažnas pagalvoja apie save, kaip būtų nemalonu, jei darbe viršininkas tik peiktų ir bartų“. **S1** „<...> koreguoti vaiko netinkamą elgesį be smurto, bendrauti be pykčių“. **S6**
Pasitikėjimas savimi	„<...> įgyja daugiau pasitikėjimo savimi, pradeda taikyti užsiėmimų metu išmoktus metodus auklėjant vaikus, dalintis patirtimi“. **S2** „Patys tėvai atranda save, kad jie gali ir sugeba tinkamai auklėti vaikus ir parodyti jiems dėmesį. Tėvai supranta, kad ne vien vaikams reikia pagalbos, bet ir jiems patiems ir jie tą pagalbą pasiryžę priimti“. **S5** „Po mokymų tėvai susidraugauja, dalinasi patirtimi, būna atviresni, pasitikintys savimi“. **S6**
Praktinis žinių taikymas	„<...> pradeda taikyti užsiėmimų metu išmoktus metodus auklėjant vaikus“. **S2** „viską pritaiko namuose “. **S4** „<...> bando praktiškai įgyvendinti, ką išmoko: išklausyti vaikus, pagirti, išreikšti jausmus, nustatyti taisykles ir ribas, jų laikytis,“. **S6**
Nėra grįžtamojo ryšio	„Jei tai yra ne mano šeimų tėvai, dalyvavę mokymuose, tai nežinau, kaip jiems sekasi, nes nėra atgalinio ryšio iš tų šeimų“. **S5** „Dažniausiai mes, socialiniai darbuotojai, jei mokymuose dalyvavo ne mūsų šeimų tėvai, negauname grįžtamojo ryšio ir nežinome, kaip sekasi <...> “. **S4**

Nustatyta, kad po tėvystės įgūdžių mokymų *bendravimas šeimoje kinta teigiama linkme*. Tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai nurodė, kad po mokymų šeimose pagerėjo

vaikų ir tėvų tarpusavio bendravimas. Tėvai daugiau laiko skiria savo vaikų problemų išklausymui, supranta, jog ne tik jie turi būti išklausyti, tačiau ir vaikai. Tai patvirtina socialinių darbuotojų teiginiai: „<...> bendravimas šeimoje tampa atviresnis, problemos mažėja“ (S3); „<...> keičiasi į teigiamą pusę, tėvai pasikeičia, jie nori bendrauti, pasidžiaugti gerais pokyčiais“ (S5). Kai bendravimas šeimoje tampa atviresnis ir glaudesnis, problemos sprendžiamos greičiau ir efektyviau.

Informantai nurodė, kad po mokymų šeimoje pasitaiko mažiau pykčio protrūkių, bandoma bendrauti nekeliant balso, ieškant problemos sprendimo kompromiso būdu. Informantas S1 pasidžiaugė, kad tėvai „išmoko sutramdyti pyktį, kad vaikams iškrėtus išdaigą bando prisiminti save mažą, kad pradedant peikti vaiką dažnas pagalvoja apie save, kaip būtų nemalonu, jei darbe viršininkas tik peiktų ir bartų“. Tai labai svarbus pasikeitimas tėvų ir vaikų tarpusavio santykiuose ir bendravime, rodantis tinkamų auklėjimo būdų taikymo naudą. L. C. Johnson (2001) akcentavo, kad tėvams labai svarbu mokėti kylančius konfliktus su vaikais šeimoje spręsti pagarbiai, pripažįstant kiekvieno nario teisę į apsisprendimą.

Tyrimo rezultatai rodo, kad po tėvystės įgūdžių mokymų tėvai ima labiau *pasitikėti savimi*. Informantų teigimu, „patys tėvai atranda save, kad jie gali ir sugeba tinkamai auklėti vaikus ir parodyti jiems dėmesį. Tėvai supranta, kad ne vien vaikams reikia pagalbos, bet ir jiems patiems, ir jie tą pagalbą pasiryžę priimti“ (S5); „po mokymų tėvai susidraugauja, dalinasi patirtimi, būna atviresni, pasitikintys savimi“ (S6). Tai rodo, kad savimi pasitikintis žmogus gali padaryti daug daugiau, o ir vaikai stebėdami, jog tėvai pasitikinčiai ir tvirtai juos moko, greičiau perima gerąją patirtį ir įsiklauso. Tai savo tyrime akcentuoja ir S. Burvytė, teigdama, kad „pasitikintys savimi tėvai žino savo kaip tėvų stipriuosius charakterio bruožus ir tai, kas gali trukdyti užtikrinti vaikų visapusiškai raidai reikalingą aplinką bei tolesnius vaikų ugdymo tikslus, kurių valingai siekia kasdienėse vaikų ugdymo situacijose“ (Burvytė, 2016a, p. 50).

Kitas svarbus tėvystės įgūdžių mokymų rezultatas – *praktinis įgytų žinių taikymas* šeimose. Informantų teigimu, po mokymų tėvai, kurie atėjo su tikslu ko nors pasiekti, pritaiko žinias namuose, realiose, krizinėse situacijose ir bando jas spręsti. Informantas S6 džiaugiasi, kad tėvai „<...> bando praktiškai įgyvendinti tai, ką išmoko: išklausyti vaikus, pagirti, išreikšti jausmus, nustatyti taisykles ir ribas, jų laikytis“. Tai rodo, kad tėvai pasinaudojo suteikta mokymų galimybe išmokti naujų ir veiksmingų auklėjimo būdų bei juos pritaiko praktiškai.

Išskirta subkategorija „*nėra grįžtamojo ryšio*“ atskleidžia, kad socialiniai darbuotojai, vedantys mokymus, ne visada žino, kaip tėvams sekasi po mokymų, ar šeimose yra teigiamų pokyčių. Tai patvirtina informantų pateiktos patirtys: „jei tai yra ne mano šeimų tėvai, dalyvavę mokymuose, tai nežinau, kaip jiems sekasi, nes nėra atgalinio ryšio iš tų šeimų“ (S5); „dažniausiai mes, socialiniai darbuotojai, jei mokymuose dalyvavo ne mūsų šeimų tėvai,

negauname grįžtamojo ryšio ir nežinome, kaip jiems sekasi“ (S4). Tai rodo, kad socialiniai darbuotojai dažnai negali reflektuoti mokymų, nežinodami mokymų rezultatų. Norint įvertinti mokymų efektyvumą, pamatyti tam tikras mokymų spragas ir gerinti jų kokybę, palaikyti tėvus ir prireikus teikti jiems tolesnę pagalbą, grįžtamasis ryšis yra svarbus ir būtinas.

Tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai pripažįsta, kad po mokymų tėvams reikia pagalbos. Išskirtos kategorijos „**Pagalba tėvams po mokymų**“ ir ją papildančių subkategorijų turinys rodo, kad tėvams reikia *socialinių darbuotojų, kitų specialistų palaikymo, paskatinimo*, o kai kuriems tėvams reikia ir *tęstinių mokymų* (12 lentelė).

12 lentelė. **Pagalba tėvams po mokymų**

Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Paskatinimas	„<...> reikia paskatinimo ir pastebėjimo, kaip jų elgesys pasikeitė į gerą“. **S1** „<...> įgalinimo pasitikėti savo jėgomis ir nepasiduoti, kai taikomi metodai iš karto neveikia, patarimų vienam metodui neveikiant taikyti kitą, individualiai pagal vaikus, vaiko amžių ir situaciją“. **S2** „<...> kad jie galėtų patarti, paskatini, kad asmuo pasitikėtų savo sprendimais dėl tinkamo vaikų auklėjimo“. **S6**
Mokymų ir pagalbos tęstinumas	„<...> rekomenduojame lankyti tęstines ar kitas grupes“. **S3** „toliau yra tęstiniai tėvystės įgūdžių ugdymo mokymai“. **S4** „reikėtų palaikomosios funkcijos iš kitų specialistų arba tęstinių tėvystės įgūdžių mokymų“. **S5** „<...> reikia kitų pagalbos po mokymų, tokio tęstinio mokymų ryšio su socialiniu darbuotoju ar kitais specialistais“. **S6**

Informantai mano, kad po tėvystės mokymų ryšys tarp tėvų ir mokymų vedančio specialisto neturėtų nutrūkti: turi būti tėvų patirties refleksija, kuri suteiktų galimybę tėvams išsakyti jausmus, mintis, pasidalyti abejonėmis ar nerimu dėl vaikų auklėjimo, gauti specialisto palaikymą ir pagalbą. Pasak informantų, po mokymų tėvams reikia „<...> įgalinimo pasitikėti savo jėgomis ir nepasiduoti, kai taikomi metodai iš karto neveikia, patarimų, neveikiant vienam metodui taikyti kitą, individualiai pagal vaikus, vaiko amžių ir situaciją“ (S2); „<...> kad jie galėtų patarti, paskatinti, kad asmuo pasitikėtų savo sprendimais dėl tinkamo vaikų auklėjimo“ (S6).

Tyrimas parodė, kad tėvams dažnai reikalingas *mokymų ir pagalbos tęstinumas*. Informantai teigė, kad „reikėtų palaikomosios funkcijos iš kitų specialistų arba tęstinių tėvystės įgūdžių mokymų“ (S5); „<...> reikia kitų pagalbos po mokymų, tokio tęstinio mokymų ryšio su socialiniu darbuotoju ar kitais specialistais“ (S6). T. N. Liobikienės (2009, p. 123) manymu, pozityvios tėvystės ugdymo programa turėtų būti „konstruojama atsižvelgiant į pagalbos šeimai tęstinumo procesą, tėvų poreikius ir padedant spręsti iškylančias problemas“.

2.3. Tėvų, dalyvavusių tėvystės įgūdžių ugdymo programose, patirties analizė

Tėvų patiriami sunkumai auklėjant vaikus ir jų sprendimo būdai prieš tėvystės įgūdžių mokymus. Tyrimo metu siekta atskleisti, ***su kokiais sunkumais socialinę riziką patiriančių šeimų tėvai susidūrė ugdydami vaikus ir kaip juos sprendė prieš tėvystės įgūdžių mokymus.*** Išanalizavus tyrimo rezultatus buvo išskirtos 4 kategorijas: 1) **tėvų patiriami sunkumai auklėjant vaikus,** 2) **tėvų taikomi sunkumų įveikos būdai,** 3) **pagalba tėvams sprendžiant vaikų auklėjimo problemas,** 4) **tėvų žinių ir įgūdžių vaiko auklėjimo klausimais poreikis.**

Nustatyta, kad **tėvai, auklėdami vaikus, patiria įvairaus pobūdžio sunkumų,** kuriuos atskleidžia subkategorijų turinys: *bendravimo su vaiku problemos: nesusikalba su savo vaiku, vaikas nenori lankyti mokyklos, bėga iš pamokų, agresyvus vaiko elgesys, vaikas vartoja psichoaktyvias medžiagas, nėra vaikams nustatytų aiškių taisyklių, dėl to kyla problemų* (13 lentelė).

13 lentelė. **Tėvų patiriami sunkumai auklėjant vaikus**

Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Bendravimo su vaiku problemos: nesusikalba su savo vaiku	„<...> kartais nežinau, kaip su juo susikalbėti, kai neklauso, negirdi ką sakau, kai elgiasi netinkamai“. **T1** „Dažnai nenori klausyti. <...> dukra apsimeta, kad negirdi, kai ko nors jai neleidžiu ar draudžiu“. **T4** „man nepatinka, kad ji negrįžta naktimis į namus <...>. Kur ji būna, man nesako“. **T5** „<...> manęs ir mano sugyventinio visai neklauso“. **T6** „Vaikai atsikalbinėja. <...> <...> visi kabinėjasi prie manęs. Sako, ne taip darau, kaip visada, kabinėjasi“. **T1** <...> su juo neišeina susikalbėti, drasko akis, netinkamai elgiasi“. **T5**
Vaikas nenori lankyti mokyklos, bėga iš pamokų	„<...> jis bėga iš pamokų“. **T3** „<...> pradėjo praleidinėti pamokas“. **T 5** „<...> neina į mokyklą, aš juos suprantu, norisi pamiegot, o dar visokios problemos…“. **T2** „Jam ir taip nepatinka mokykla, galvoju, gal reikia ją keisti, nes visi tik puola mano vaiką.“ **T6**
Agresyvus vaiko elgesys	„ <...> kartais atrodo, kad trenks man, jaučiu jo pyktį“. **T5** „Sūnus kartais nebevaldo emocijų, kai pykstamės, šaukia, tranko daiktus“. **T6**
Vaikas vartoja psichoaktyvias medžiagas	„ <...> rūko“. **T 3** „<...> pradėjo rūkyti, vaikui jau du kartus nustatytas girtumas“. **T5** „ Žinau, kad parūko, nes esu užuodusi. Mes taip pat su sugyventiniu rūkom, tai didelės problemos čia nematau. Norės – pats mes, tik socialinei pedagogei mokykloje tai nepatinka“. **T6**
Nėra vaikams nustatytų aiškių taisyklių, dėl to kyla problemos	Vyresnėlis vengia tvarkytis“. **T4** „<...> nepareina laiku namo <...>“. **T3** „<...> ji negrįžta naktimis į namus, bet tai vyksta ne kiekvieną naktį <...>“. **T5**

	„ Dabar „susidėjo“ su netikusiais draugais; arba nuo kompiuterio jo nebenuvarysi; arba su tais draugais kažkur kaime vaikšto“.

Nustatyta, kad tėvai patiria nemažai sunkumų *bendraudami su savo vaikais*. Informantų teigimu, su vaikais apie problemas yra kalbama, tačiau tėvai apgailestauja, jog vaikai jų nesiklauso, nenori girdėti, kas yra sakoma. Vaikai nėra atviri, nepasakoja svarbių savo gyvenimo detalių, apie kurias tėvai turėtų žinoti. Tai patvirtina šie tėvų teiginiai: „Dažnai nenori klausyti. <...> dukra apsimeta, kad negirdi, kai ko nors jai neleidžiu ar draudžiu.“ (T4); „<...> kartais nežinau, kaip su juo susikalbėti, kai neklauso, negirdi, ką sakau, kai elgiasi netinkamai.“ (T1); „<...> su juo neišeina susikalbėti, drasko akis, netinkamai elgiasi.“ (T5). Šios tėvų patirtys atskleidžia, kad komunikavimas yra būtina sąlyga, norint išlaikyti darnius santykius šeimoje. Akivaizdu ir tai, kad tėvai nežino, kaip susikalbėti su vaikais. Panašias tendencijas atskleidė ir kiti tyrimai. Pasak S. Burvytės (2016b), tėvams dažnai stinga komunikavimo su vaikais įgūdžių, kuriuos jie gali patobulinti lankydami tėvystės įgūdžių mokymus.

Tyrimo rezultatai rodo, kad tėvai išreiškė susirūpinimą, jog jų vaikai *nenori lankyti mokyklos*. Paklausus tėvų, dėl kokių priežasčių vaikai nelanko mokyklos, kai kurie tėvai įvardijo vaiko abejingumą, nesidomėjimą ugdymo įstaiga. Be abejo, vaikų mokyklos nelankymo priežastys gali būti įvairios: socialinės, pedagoginės ar psichologinės. Akcentuotina, kad mokyklos nelankymas priklauso nuo vaiko aplinkos poveikio ir santykio su ja. Kai kurie tėvų teiginiai, pavyzdžiui, „<...> neina į mokyklą, aš juos suprantu, norisi pamiegot, o dar visokios problemos…“ (T2) iliustruoja, kad tėvai nuolaidžiai suvokia šią problemą, tarsi bando pateisinti mokyklos nelankymą. Pasak R. Civinsko,V. Levickaitės, V. I. Tamutienės, „jeigu tėvai pateisina vaiko trumpalaikį mokyklos nelankymą ar atskirų pamokų praleidinėjimą arba, dar blogiau, iš viso nekontroliuoja, nesidomi vaiko mokslu, tikėtina, kad ilgainiui tai gali paskatinti vaiką nelankyti mokyklą“ (Civinskas, Levickaitė, Tamutienė, 2006, p. 30).

Išanalizavus tyrimo dalyvių atsakymus, pastebėta, kad tėvai susiduria su *agresyviu vaiko elgesiu*. Informantai teigia, kad „ <...> kartais atrodo, kad trenks man, jaučiu jo pyktį.“ (T5); „Sūnus kartais nebevaldo emocijų, kai pykstamės. Šaukia, tranko daiktus.“ (T6).

Kai kurie tėvai nurodė, kad jų vaikai rūko, vartoja alkoholį. Vaikus paskatinti *vartoti psichoaktyviąsias medžiagas* gali įvairūs rizikos veiksniai, pavyzdžiui, silpni socialiniai įgūdžiai, šių medžiagų vartojimas šeimoje, noras pritapti prie bendraamžių ar kitų spaudimas ir skatinimas vartoti psichoaktyviąsias medžiagas. Tėvų suvokimas nulemia požiūrį į problemą, jos (ne) sprendimą. Pavyzdžiui, vienas informantas teigia: „žinau, kad parūko, nes esu užuodusi. Mes taip pat su sugyventiniu rūkom, tai didelės problemos čia nematau. Norės – pats

mes, tik socialinei pedagogei mokykloje tai nepatinka.“ (T6). Tokia pozicija atskleidžia, kad šiuo atveju tėvai neformuoja neigiamo požiūrio į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą, toleruoja tokį vaiko elgesį ir patys rodo netinkamą elgesį.

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad tėvams iškyla nemenkų problemų tada, kai namuose *nėra nustatytų aiškių taisyklių, ribų*, numatyta pasekmių už taisyklių nesilaikymą. Tai patvirtina ir informantų išsakyti teiginiai „<...> ji negrįžta naktimis į namus, bet tai vyksta ne kiekvieną naktį <...>“(T5); „dabar „susidėjo“ su netikusiais draugais; arba nuo kompiuterio jo nebenuvarysi, arba su tais draugais kažkur kaime vaikšto.“ (T6). J. Vyšniauskytės-Rimkienės, D. Matulevičiūtės (2016, p. 78) manymu, tai yra negatyvi tėvystė, kai tėvai vaikus auklėja nenuosekliai, autoritariškai arba viską leisdami, nenustatydami jokių ribų ir taisyklių.

Atlikus tyrimą, paaiškėjo, ***kokius vaikų auklėjimo būdus, spręsdami kylančias bendravimo su vaikais ir vaikų elgesio problemas, taiko tėvai.*** Nustatyti tokie auklėjimo būdai*: kalbėjimasis su vaiku, bandant paaiškinti, kad jis elgiasi netinkamai; tėvai ant vaikų šaukia, taiko bausmes* (14 lentelė).

14 lentelė. **Tėvų taikomi vaikų auklėjimo būdai**

Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Kalbėjimasis su vaiku, bandant paaiškinti, kad jis elgiasi netinkamai	„Stengiuosi kalbėtis, aiškinti vaikams, kad jie elgiasi netinkamai.“ **T1** „Aiškinu, kad taip elgtis negalima, kad per didesnį vaiką būsime socialinę riziką patiriančių šeimose“. **T3** „Šiaip bandau kalbėtis su vaikais <...>“. **T5** „Bandau kalbėtis su juo, bet kelis kartus reikia sakyti, kad klausytų“. **T6** „<...> bandau, kad suprastų, kokios netinkamo elgesio pasekmės“. **T1**
Šaukimas	„Dažnai rėkiu ant vaikų, nes galvoju, kad jie manęs negirdi; kiek berėkčiau, niekas nesikeičia“. **T5** „Kartais ir nebesivaldau, pradedu rėkti, bet po to bandau gražiai kalbėti“. **T1**
Bausmių taikymas	„Bandau taikyti bausmes“. **T 3** „Buvau atėmusi telefoną, bet jis labai verkė, tai atidaviau“. **T4** „<....> anksčiau kartais diržo sugyventinis duodavo, bet dabar nebegalima.“ Pastatau į kampą kartais“. **T6**

Tyrimo dalyviai nurodė, kad pirmiausiai jie *bando kalbėtis su vaikais*, bet pripažįsta, kad ne visada pasiseka pasiekti norimo rezultato: „bandau kalbėtis su juo, bet kelis kartus reikia sakyti, kad klausytų“(T6); „<...> bandau, kad suprastų, kokios netinkamo elgesio pasekmės“ (T1).

Tyrimo medžiaga atskleidžia, kad tėvai neretai su vaikais *kalba pakeltu tonu* (šaukia, rėkia) tikėdamiesi, kad vaikai labiau juos išgirs ir supras, kas jiems sakoma: „dažnai rėkiu ant vaikų, nes galvoju, kad jie manęs negirdi, kiek berėkčiau, niekas nesikeičia.“(T5). Tokia

informantų nuomonė yra klaidinga, nes pakeltas tonas vaikus verčia jaustis nevisavertėmis asmenybėmis, sukelia priešiškumą ir pyktį.

Tyrimo rezultatai liudija, kad tėvai *taiko bausmes*. Informantų teigimu, vaikams taikomos tokios bausmės: konkretaus daikto atėmimas, pastatymas į kampą poelgio apmąstymui, fizinės bausmės „<....> anksčiau kartais diržo sugyventinis duodavo, bet dabar nebegalima.“ (T6).

Remiantis apklaustųjų patirtimis, galima teigti, kad **tėvams, sprendžiant vaikų auklėjimo problemas, padeda** *artimieji, socialiniai darbuotojai, mokytojai, socialiniai pedagogai, psichologai*. Kai kurie tėvai *informacijos ieško internete, spaudoje* (15 lentelė).

15 lentelė. **Pagalba tėvams, sprendžiant vaikų auklėjimo problemas**

Subkategorija	**Patvirtinantys teiginiai**
Artimųjų pagalba	„Tariuosi su artimaisiais“. **T1** „Turiu aš gerą tetą <...>, padeda visokiais būdais“. **T2** „Vyras padeda, kai grįžta iš darbo“. **T3** „<....> draugė, mama, teta dar padeda <...>“. **T2** „Dukrą padeda drausminti vyras, nes jo labiau klauso“. **T4** „Mano tėvai dar epizodiškai padeda ugdyti vaikus“.**T5**
Socialinių darbuotojų pagalba	„Socialinė darbuotoja pataria“. **T1** „Dar yra socialinė“. **T2** „Socialinė darbuotoja padeda, mokyklos socialinė pedagogė padeda“. **T3** „Socialinė darbuotoja, kuri lankosi, vis kokiais patarimais padeda auklėti vaikus“. **T4** „Bando socialinė pasikalbėti su vaikais“. **T5** „Pasakiau socialinei, kad pakalbėtų su juo, kad elgtųsi gražiai, bet ji taip pat nelabai padeda“. **T6**
Pagalba mokymo įstaigoje	„Mokytoja mokykloje ir socialinė pedagogė“. **T4** „Mokykloje socialinė pedagogė dar kalbasi“. **T6**
Ieško informacijos patys	„Ieškau informacijos internete“. **T1** „Skaitau internete straipsnius apie vaiko auklėjimą, randu gerų patarimų“ **T2** „Būna įdomių straipsnių žurnaluose, tai juos pritaikau vaikų ugdyme“. **T4**
Psichologo pagalba	„Buvo mus visus pas psichologę nukreipę, nuėjom, bet man nepatiko, nes palikom mes kalti“. **T6** „Lankėmės pas psichologą, bet sunku nuvažiuoti į miestą“. **T3**

Tyrimas rodo, kad tėvai, spręsdami vaikų auklėjimo problemas, neretai *pasitelkia artimųjų pagalbą:* „tariuosi su artimaisiais.“ (T1); „turiu aš gerą tetą <...>, padeda visokiais būdais.“ (T2). Artimų ir mylimų žmonių palaikymas ir paskatinimas auklėjant vaikus skatina tėvus tyrinėti, inicijuoti, įsitraukti į mokymus ir efektyviau juose dalyvauti (Deci, Ryan, 2008).

Tyrimo dalyviai nurodė, kad auklėti vaikus jiems dažnai *padeda ir socialiniai darbuotojai.* Tėvai atskleidė, jog juos lankanti (socialines paslaugas teikianti) socialinė darbuotoja bando kalbėtis su vaiku, tačiau apgailestaujama, jog dažniausiai vaikai jų nesiklauso

arba tiesiog tik išklauso, bet savo elgesio nekeičia. Informantų teiginiai: „socialinė darbuotoja, kuri lankosi, vis kokiais patarimais padeda auklėti vaikus.“ (S4); „pasakau socialinei, kad pakalbėtų su juo.“ (T6). Šie pavyzdžiai liudija, kad socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams dėl problemų kompleksiškumo, tėvystės įgūdžių patirties stokos reikalinga socialinio darbuotojo pagalba. Šio specialisto svarba teikiant pagalbą socialinę riziką patiriančioms šeimoms akcentuojama ir mokslinėje literatūroje. V. Ivanauskienės (2008) teigimu, socialinis darbuotojas turi būti pagalbininkas, patarėjas, gebantis užmegzti ryšį su šeima ir skatinti šeimos narių tarpusavio bendravimą.

Nustatyta, kad mokykloje tėvams auklėti vaikus padeda *mokytojai, socialiniai pedagogai.* V. Milaknienė, R. Smirnovienė (2010) pabrėžė, kad pedagogai ir visa mokyklos bendruomenė siekia sėkmingai ugdyti vaiką, todėl reikalingas prasmingas dialogas su tėvais, kuriant šiltą klimatą: be įtampos, pagrįstą tarpusavio parama ir pasitikėjimu. Svarbu suvokti, kad ir tėvai, ir mokykla ruošia vaiką tapti visuomenės nariu, todėl jų tikslai turi sutapti.

Tyrimas rodo, kad neretai tėvai patys, savarankiškai *ieško informacijos,* kaip būtų galima spręsti susidariusią probleminę situaciją. Domimasi kitų tėvų gerosiomis patirtimis „skaitau internete straipsnius apie vaiko auklėjimą, randu gerų patarimų.“ (T2); „būna įdomių straipsnių žurnaluose, tai juos pritaikau vaikų ugdyme.“ (T4).

Keli tyrime dalyvavę informantai paminėjo *psichologo pagalbą*: „buvo mus visus pas psichologę nukreipę, nuėjom, bet man nepatiko, nes palikom mes kalti.“ (T6); „lankėmės pas psichologą, bet sunku nuvažiuoti į miestą.“ (T3). Iš šių pasisakymų galima daryti išvadą, kad tėvai nėra motyvuoti priimti psichologų pagalbą, ieško priežasčių jos atsisakyti (sunku atvykti pas specialistą ir pan.). Pavyzdžiui, vieno iš informantų šeima buvo nukreipta pas psichologą konsultacijos, tačiau konsultacija tėvams nepatiko, kadangi specialisto įvardyta problema susieta ne su vaiko elgesiu, o su netinkamu tėvų auklėjimu (būtina paminėti, jog šis vaikas auga su patėviu, kartą jis jau buvo paimtas iš šeimos). Psichologė D. Antanavičiūtė (2019) pažymi, kad kreiptis pagalbos į psichologą reikėtų tada, kai tėvams kyla su vaiko auklėjimu, ugdymu, santykiais susiję klausimai, į kuriuos patiems atsakyti pritrūksta žinių, jėgų, palaikymo. Psichologės teigimu, neretai paaiškėja, kad šio specialisto pagalbos reikia ne vaikams, o jų tėvams.

Tyrimo metu išsiaiškinta, ***kokių žinių ir įgūdžių trūksta tėvams auklėjant vaikus.*** Išanalizavus tyrimo duomenis, matyti, kad tėvams trūksta *žinių apie auklėjimą, skirtingus vaikų amžiaus ypatumus*, *stokojama bendravimo ir savitvardos įgūdžių* (16 lentelė).

16 lentelė. **Žinių, įgūdžių apie vaikų auklėjimą stoka**

Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Žinios apie auklėjimą, vaikų amžiaus tarpsnių ypatumus	„Trūksta žinių, kaip auklėti vaiką, į ką reaguoti labiau, į ką nekreipti dėmesio“. **T1** „Man trūko žinių <...> kuo ypatingi vaikų amžiaus tarpsniai, kaip tinkamai spręsti konfliktus“. **T5** „Noriu išmokti taikyti protingas bausmes“. **T6**
Tėvams stinga bendravimo įgūdžių	„Nu, gal, kaip susikalbėt su vyresniuoju ir buvusiu vyru. Nesupratu, ką jie sau galvoja“. **T2** „Kaip susikalbėti su vaikais, nes mažieji jau kopijuoja didesnį“. **T3** „Kaip bendrauti su vaiku, kai jis nenori girdėti, ir kaip priversti jį klausyti“. **T4** „Man trūko žinių, kaip tinkamai bendrauti su vaikais“. **T5**
Tėvams stinga savitvardos įgūdžių	„Man reikia kantrybės nekreipti dėmesio į vaiko atsikalbinėjimus, maištavimus“. **T6** „Dar nemokėjau kalbėti ramiai, kai mane išveda iš kantrybės, tada jau šaukiu ant vaikų“.**T3** „<...>atsargos sulig kiekvienu ginču vis seko.“ **T1**

Tyrimas rodo, kad tėvams trūksta *žinių apie vaikų auklėjimą, skirtingus vaikų amžiaus ypatumus*; supratimo, kaip su vaikais tinkamai bendrauti. Tai patvirtina informantų teiginiai: „trūksta žinių, kaip auklėti vaiką, į ką reaguoti labiau, į ką nekreipti dėmesio.“ (T1); „man trūko žinių <...> kuo ypatingi vaikų amžiaus tarpsniai, kaip tinkamai spręsti konfliktus.“ (T5).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad tėvams stinga *bendravimo įgūdžių*. Tėvai paminėjo, kad jie neturi elementarių žinių, kaip prakalbinti vaiką, kad šis juos išgirstų ir suprastų, kas yra sakoma. Informantai prisipažino, jog neretai jie pri̇žada vaikams materialių dovanų, kad bent kelias dienas vaikai tėvus išgirstų, taptų gerais ir maloniais. Apgailestaujama, kad gavus trokštamą daiktą vaiko elgesys vėl tampa nederamas. Tai, jog tėvai stokoja bendravimo su vaiku įgūdžių, patvirtina šie teiginiai: „kaip bendrauti su vaiku, kai jis nenori girdėti, ir kaip priversti jį klausyti“;(T4); „kaip susikalbėti su vaikais, nes mažieji jau kopijuoja didesnį.“ (T3); „man trūko žinių, kaip tinkamai bendrauti su vaikais; kaip bendrauti su vaiku, kai jis nenori girdėti, ir kaip priversti jį klausyti.“ (T5).

Tėvai tyrimo metu atskleidė, kad auklėjant vaikus jiems ypač stigo *savitvardos, kantrybės*: „atsargos sulig kiekvienu ginču vis seko.“ (T1); „man reikia kantrybės nekreipti dėmesio į vaiko atsikalbinėjimus, maištavimus.“ (T6); „kai mane išveda iš kantrybės, tada jau šaukiu ant vaikų“(T3). S. Burvytė (2016a) pastebi, kad būtent pozityvios tėvystės mokymuose tėvai ugdo gebėjimą išlaikyti savitvardą bendraujant su vaikais.

Tėvų motyvacija dalyvauti tėvystės įgūdžių mokymuose. Tyrimo metu siekta atskleisti socialinę riziką patiriančių šeimų ***tėvų motyvaciją dalyvauti tėvystės įgūdžių mokymuose.*** Atlikus patirčių analizę, buvo išskirtos dvi kategorijos: 1) **tėvų skatinimo dalyvauti tėvystės įgūdžių ugdymo programoje šaltiniai,** 2) **tėvų lūkesčiai, susiję su tėvystės įgūdžių mokymais.**

Išaiškinti šie socialinę riziką patiriančių šeimų **tėvų paskatinimo dalyvauti tėvystės įgūdžių ugdymo programoje šaltiniai**: *socialinės darbuotojos paskatinimas, savarankiškas sprendimas, įpareigojimas atvejo vadybos posėdyje* (17 lentelė).

17 lentelė. **Tėvų skatinimo dalyvauti tėvystės įgūdžių ugdymo programoje šaltiniai**

Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Socialinės darbuotojos paskatinimas	„Dalyvauti tėvystės įgūdžių mokymuose patarė socialinė darbuotoja“. **T1** „Seniūnijos socialinė darbuotoja“. **T4** „Dabar socialinė pasiūlė dalyvauti, kad įgyčiau žinių, kaip reikia bendrauti ir auklėti sūnų“. **T6**
Savarankiškas sprendimas	„Aš noriu pakeist gyvenimą, suprantu, kad čia negerai taip, kai nesusikalbu su saviškiais“. **T2** „<...> pačiai reikėjo“. **T3** „Norėjau ir pati išmokti naujų auklėjimo žinių, kad galėčiau nebesipykti su vaikais.“ **T4**
Įpareigojimas atvejo vadybos posėdyje	„Per atvejo vadybos posėdį pasiūlė“. **T3** „<...> o paskui atvejo vadybos posėdyje nukreipė“. **T1** „Tėvystės įgūdžių programoje aš turėjau dalyvaut, nes tai buvo numatyta atvejo vadybos plane“. **T5**

Tyrimas atskleidė, kad neretai tėvus dalyvauti tėvystės įgūdžių ugdymo programoje paskatino *socialinė darbuotoja*: „dabar socialinė pasiūlė dalyvauti, kad įgyčiau žinių, kaip reikia bendrauti ir auklėti sūnų.“ (T6). Tai rodo, kad socialiniai darbuotojai, teikdami socialines paslaugas socialinę riziką patiriančioms šeimoms, pastebi, kai šeimoje kyla vaikų auklėjimo problemos dėl tėvų negebėjimo suprasti vaiko poreikius ir interesus, ir tėvams rekomenduoja dalyvauti tėvystės įgūdžių ugdymo mokymuose. D. Bracke, D. Corts (2012) taip pat pažymi, kad socialinio darbuotojo paskatinimas, patarimas gali daryti teigiamą įtaką tėvų motyvacijai dalyvauti tėvystės įgūdžių užsiėmimuose.

Nustatyta, kad kai kurie tėvai *patys, savarankiškai priėmė sprendimą* dalyvauti tėvystės įgūdžių programoje. Tai liudija informantų teiginiai: „aš noriu pakeist gyvenimą, suprantu, kad čia negerai taip, kai nesusikalbu su saviškiais.“ (T2); „norėjau ir pati išmokti naujų auklėjimo žinių, kad galėčiau nebesipykti su vaikais.“ (T4). Informantai, priėmę savarankišką sprendimą dalyvauti tėvystės įgūdžių mokymuose, suvokia, kad siekiant pokyčių ir visos šeimos gerovės, jie patys turi prisiimti atsakomybę, ieškoti problemų sprendimo būdų. Kai kuriuos tėvus priimti savarankišką sprendimą paskatino baimė, jog vaikai pasuks netinkamu keliu. Informantas teigė, kad vienas vaikas jau kartą buvo paimtas iš šeimos. Ši situacija paskatino tėvus patiems imtis veiksmų keisti savo elgesį, kad ateityje minėta situacija nepasikartotų.

Tyrimas atskleidė, kad kai kurie tėvai buvo *įpareigoti atvejo vadybos posėdyje* dalyvauti tėvystės įgūdžių mokymuose: „<...> atvejo vadybos posėdyje nukreipė.“ (T1); „tėvystės įgūdžių programoje aš turėjau dalyvaut, nes tai buvo numatyta atvejo vadybos plane.“(T5).

Socialiniai darbuotojai interviu metu patvirtino, kad viena iš priežasčių, dėl kurių socialinę riziką patiriančių šeimų tėvai patenka į tėvystės įgūdžių mokymus, yra kitų institucijų įpareigojimas tėvams dalyvauti mokymuose. Vienas informantas prisipažino, kad jei nebūtų sulaukęs tokio pasiūlymo posėdžio metu, programoje jis tikrai būtų nedalyvavęs.

„**Tėvų lūkesčius, susijusius su tėvystės įgūdžių mokymais,** atskleidžia šios subkategorijos, rodančios tėvų norą gauti *informaciją vaikų drausminimo klausimais ir informaciją, kaip bendrauti su vaikais* (18 lentelė).

18 lentelė. **Tėvų lūkesčiai, susiję su tėvystės įgūdžių mokymais**

Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Informacija drausminimo klausimais	„Tikėjausi, kad rasiu atsakymus į man rūpimus klausimus, kaip bausti vaikus, kai elgiasi ne taip, kaip reikia, kaip nebausti.“ **T2** Be to, sakė socialinė, kad bus geriau, aš ir pati noriu suprasti, kaip juos drausminti, kad nebeičiau į mokyklą aiškintis dėl jų elgesio.**T4**
Informacija, kaip bendrauti su vaikais	„<...> kaip kalbėtis, kad suprastų ir klausytųsi ir nebėgtų iš namų“. **T1** „Norėjau suprast, ką reikia daryt kitaip, kaip susikalbėti“. **T2** „„Tikėjausi po mokymų susikalbėti su vaiku“. **T3** „Man sakė, kad galbūt sužinosiu, kaip kalbėtis su vaiku“. **T4** „<...> noriu išmokti kalbėtis su vaiku ir sugyventinį to pamokyti“. **T6**

Tyrimo rezultatai rodo, kad tėvai iš mokymų tikėjosi sulaukti *informacijos vaikų drausminimo klausimais:* „tikėjausi, kad rasiu atsakymus į man rūpimus klausimus, kaip bausti vaikus, kai elgiasi ne taip, kaip reikia, kaip nebausti.“(T1). Informantai vieningai teigė, jog mokymuose vylėsi gauti *informacijos, kaip bendrauti su vaikais*: “kaip galima būtų susikalbėti su vaiku, kuris nenori girdėti, kas jam yra sakoma.“ (T1). Paminėtina, kad vienas informantas realių lūkesčių, susijusių su mokymais, neturėjo, nes mokymuose dalyvauti nenorėjo. Tyrimo dalyviai pabrėžė, jog tikėjosi, kad po mokymų jiems pavyks pakeisti vaiko elgesį ne tik namuose, bet ir mokykloje, padės sumažinti konfliktus, įgis naujų žinių. Taigi galima daryti išvadą, kad dalis tėvų nori keistis, jie pasiryžę atpažinti vaikų auklėjimo klaidas ir jas taisyti. Pasak H. Spanjaard (2008), tėvai, kurie nori keistis ir tiki, kad gebės pasikeisti, yra geriau motyvuoti ir linkę dalyvauti mokymuose.

Tėvų patirtis apie mokymus. Tyrimo metu siekta atskleisti socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų patirtį apie tėvystės įgūdžių mokymus. Išanalizavus tyrimo duomenis išskirtos šešios kategorijos: 1) **mokymų procesas,** 2) **teigiama tėvų patirtis apie tėvystės įgūdžių mokymus,** 3) **tėvystės įgūdžių mokymų trūkumai,** 4) **tėvų motyvacijos kaita mokymo metu,** 5) **tėvystės įgūdžių mokymų nauda,** 6) **pasiūlymai tėvystės įgūdžių mokymų programos organizatoriams.**

Išskirtą kategoriją „**Tėvystės įgūdžių mokymo procesas**“ papildo trys išskirtos subkategorijos: *mokymų organizaciniai aspektai; dalyvių savijauta; mokymų turinys* (19 lentelė).

19 lentelė. **Mokymų procesas**

Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Mokymų organizaciniai aspektai	„Buvo sudaryta 8 asmenų grupė tėvų. Vykdavo susitikimai socialinių paslaugų centre nustatytomis dienomis ir valandomis“. **T1** „Vyko vieną kartą per savaitę savivaldybėje. <...> Mokymus vedė jauna darbuotoja, kiekvieną kartą vis kita tema buvo“. **T3** „Vyko 7 susitikimai, vieno susitikimo trukmė apie 3 valandas, susitikdavome vieną kartą per savaitę. Mokymuose dalyvavo 10 tėvų“. **T5** „Susitikome savivaldybėje vieną kartą per savaitę“. **T6**
Dalyvių savijauta	„Iš pradžių nedrąsu buvo, bet kai visi pradėjom pasakotis apie vaikus, pasidarė įdomu, patiko“. **T2** „Iš pradžių jautėmės nejaukiai, bet po truputį įsidrąsinome“. **T5**
Mokymų turinys	„Klausydavomės paskaitų, darydavome užduotis, diskutuodavome, mokymų vedėja nesmerkė, kad taikome netinkamus auklėjimo būdus“. **T1** „<...> darėm užduotis, vaidinome situacijas, žiūrėjom filmukus“. **T6** „Kalbėjome apie problemas, kurios mums iškyla bendraujant su vaikais“. **T4** „Visi <...> papasakojome, kaip bendraujame su vaikais“. **T6** „Kiekvieną užsiėmimą buvo vis naujomis temomis, man patiko temos apie vaiko raidą, dėmesio skyrimą, gyrimą, vaikui ribų nustatymą ir sakymą „ne“.“ **T2**

Informantai paminėjo *mokymų organizacinius aspektus*: kaip dažnai vyko mokymai, kelintą valandą jie prasidėdavo ir baigdavosi, kiek grupėje buvo dalyvių, kur užsiėmimai vykdavo. Tyrimo dalyviai nurodė, kad tėvystės mokymus jie lankė socialinių paslaugų centre, vieną kartą per savaitę. Informantai nurodė, kad mokymus lankė nedidelės tėvų grupelės (po 8, 10 asmenis).

Tyrimo dalyviai apibūdino savo *savijautą* mokymų metu. Paaiškėjo, kad susitikimų pradžioje tėvai dažnai jautėsi nedrąsiai, jiems reikėjo laiko priprasti prie aplinkos ir kitų mokymų dalyvių: „iš pradžių nedrąsu buvo, bet kai visi pradėjom pasakotis apie vaikus, pasidarė įdomu, patiko.“ (T2).

Tyrimo duomenys rodo, kad tėvai *mokymų metu* klausydavo paskaitų, atlikdavo skirtas užduotis, diskutuodavo. Nustatyta, jog mokymų metu vyko dialogai, tėvai vieni kitiems pasakojo apie sunkumus, su kuriais susiduria auklėdami vaikus: „Kalbėjome apie problemas, kurios mums iškyla bendraujant su vaikais.“(T4). Informantai paminėjo, jog mokymų vedėjai (socialiniai darbuotojai) pateikdavo užduotis, kurias tėvai atlikdavo ir pristatydavo. Mokymų vedėjas ir dalyviai analizuodavo įvairias situacijas, aiškindavosi, kaip reaguoti tam tikrose realiose situacijose. Tyrimo dalyviai akcentavo, kad „mokymų vedėja nesmerkė, kad taikome netinkamus auklėjimo būdus.“ (T1). Tai tėvus skatino atsiverti, drąsiau kalbėti apie jiems

kylančias problemas. Todėl galima teigti, kad organizuojant mokymus labai svarbu kurti pozityvius santykius tarp tėvų ir mokymus vedančio specialisto.

Teigiama tėvų patirtis apie tėvystės įgūdžių mokymus sietina su *nedidelėje grupelėje vykstančiais pokyčiais ir joje vyraujančia palankia mikroaplinka, pateikiamomis praktiškomis ir įdomiomis užduotimis, galimybe pasidalinti patirtimi su kitais tėvais* (20 lentelė).

20 lentelė. **Teigiama tėvų patirtis apie tėvystės įgūdžių mokymus**

Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Nedidelė grupelė ir joje vyraujanti palanki mikroaplinka	„Patiko, kad grupė nedidelė, kad buvo vien tik mamos“. **T1** „Mokymų metu susipažinau su moterimis, su kuriomis bendraujame ir dabar“. **T5** „Buvo jauki aplinka, draugiškos mamos“. **T3** „<...> dar per pertraukėles vaišino kava, arbata ir sausainiais“. **T6** „Per pertraukas vaišino kava, pakalbėdavome“. **T3**
Praktiškos ir įdomios užduotys	„Patiko praktiniai užsiėmimai, reikėdavo spręsti situacijas pateiktas“. **T1** „Diskusija tarp tėvų dėl vaikų auklėjimo“. **T3** „<...> įdomiai pateikė informaciją“. **T6** „<...> video įrašai su situacijomis, kaip reikia bendrauti su vaikais“. **T3**
Galimybe pasidalinti patirtimi su kitais tėvais	„Patiko, kad sutikau tokių tėvų daugiau, nesu aš viena tokia“. **T2** „Kad buvo ir kitų tėvų, ir supratau, kad ne manęs vienos vaikai neklauso“. **T4** „Man patiko, kad pasidalinome, kaip su vaikais bendraut reikia, kad galima su jais susikalbėti“. **T2** „Mokymų metu susipažinau su kitais tėvais, supratau, kad esu ne viena. <...> Labai patiko, kad tėvai papasakoja savo istorijas ir visi stengiasi patarti, kaip tinkamiausiai išspręsti vieną ar kitą situaciją“. **T5** „Patiko kiti tėvai“. **T6**

Informantams patiko, jog mokymuose buvo sukurta *jauki mikroaplinka, tėvų grupės buvo nedidelės.* Tai rodo, kad tėvams svarbu dalyvauti jaukioje mokymo aplinkoje. Kai jiems skiriamas dėmesys, jie nesijaučia vieniši, o tai suteikia daugiau drąsos kalbėti apie savo problemas. J. Vyšniauskytė-Rimkienė ir D. Matulevičiūtė (2016), nagrinėdamos tėvų dalyvavimo grupėje naudą, pabrėžia, kad grupės formatas suteikia galimybę tėvams suvokti tai, ko negali padaryti socialinis darbuotojas, padedantis tėvams lavinti įgūdžius individualiai.

Tyrimas rodo, kad tėvams patinka įdomiai pateikta informacija, vizualizuoti įrašai, diskusijos ir praktiniai užsiėmimai, analizuojant realias situacijas. Tai liudija šios išsakytos tėvų mintys: „patiko praktiniai užsiėmimai, reikėdavo spręsti situacijas pateiktas.“ (T1); „<...> video įrašai su situacijomis, kaip reikia bendrauti su vaikais.“ (T3). Tai, ar mokymuose pateikta mokymų medžiaga (užduotys, diskusijos ir t. t.) sudomins mokymų dalyvius, priklauso nuo mokymus vedančio specialisto. Svarbų jo vaidmenį akcentavo visi tyrimo dalyviai. Tėvų ir mokymų vedėjo bendradarbiavimas ir pasitikėjimas yra labai svarbus. J. Jonynienės (2010) teigimu, nuoširdus ir pasitikėjimu grįstas vadovo ir dalyvio bendravimas sietinas su didesniu tėvystės įgūdžių ugdymo programos efektyvumu.

Nustatyta, kad tėvams labai patiko, jog turėjo galimybę išsipasakoti, *pasidalinti patirtimi su kitais tėvais*, turinčiais panašių problemų su savo vaikais. Informantai teigė, jog užsiėmimų metu jie galėdavo pateikti realias situacijas ir paklausti specialistų bei kitų tėvų, kaip jie elgtųsi tokiose situacijose. Tai iliustruoja informantų teiginiai: „mokymų metu susipažinau su kitais tėvais, supratau, kad esu ne viena. <...> labai patiko, kad tėvai papasakoja savo istorijas ir visi stengiasi patarti, kaip tinkamiausiai išspręsti vieną ar kitą situaciją.“ (T5). Vadinasi, reflektuodami savo patirtį, tėvai mokosi tėvystės įgūdžių.

Tyrimo metu siekta atskleisti, ***kokius tėvystės įgūdžių mokymų trūkumus įžvelgia tėvai.*** Atlikus duomenų analizę, išskirta kategorija **„Tėvystės įgūdžių mokymų trūkumai“** ir ją papildančios penkios subkategorijos: *mokymų trukmė ir laikas, atstumas, neturėjimas kam palikti vaikų, mokymo forma, specialistas, kiti mokymų dalyviai* (21 lentelė).

21 lentelė. **Tėvystės įgūdžių mokymų trūkumai**

Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Mokymų trukmė ir laikas	„Labai trumpi, vyko 6 užsiėmimai, būčiau norėjusi ilgesnių užsiėmimų“. **T1** „Aš atėjau, bet tikrai nieko nesitikėjau, maniau, pasiklausysiu vieną kartą, negalvojau, kad kelis kartus bus mokymai“ . **T2** „Dar problema buvo suderinti su darbu, nes valytoja dirbu, o vyko mokymai darbo metu“. **T1**
Atstumas	„<...> turėjau vykti į mokymus mieste (10 kilometrų)“. **T4** „Reikėjo samdyti automobilį, kad atvykčiau į mokymus“. **T6**
Neturėjimas kam palikti vaikų	„Kad neturėjau kam nuolat palikti mažosios dukros.“ **T4** „Gal blogai yra tik tai, kad neturėjau kur palikti mažųjų vaikų“. **T5**
Mokymo forma	„Nenorėjau visiems pasakotis apie savo su vaikais problemas prie visų, geriau man individualūs užsiėmimai“. **T1** „Dar nepatiko, kad kitus dalyvius kalbino, o aš likau nuošalyje, man tiktų geriau, jei asmeniškai kalbintų“. **T2**
Specialistas	„Nepatiko, kad vedė mano socialinė, norėjau kitos specialistės“. **T6** „Mokymus vedė mano socialinė, tai buvo truputį keista, nes galvojau, kad kita specialistė bus“. **T5**
Kiti mokymų dalyviai	„Kiti tėvai dažnai vėluodavo arba neateidavo“. **T3** „<...> kitą kartą jiems pakartodavo informaciją, kurią mes jau buvome girdėję“. **T6** „dar kiti dalyviai kartais taip nedraugiškai pažiūrėdavo ir nenorėdavo pasakotis, nei dalyvauti mokymuose“. **T4**

Tyrimas rodo, kad vienas iš mokymų trūkumų – *mokymų trukmė ir laikas*. Apie mokymų trukmę informantai pasisakė skirtingai. Vieniems mokymų dalyviams mokymai buvo per trumpi, t. y. norėta daugiau tokių susitikimų. Vienas informantas teigė: „pasiklausysiu vieną kartą, negalvojau, kad kelis kartus bus mokymai.“ (T2). Šis atvejis rodo, kad kai kurie tėvai stokoja informacijos apie tėvystės įgūdžių mokymo organizavimą. Pastebėta, kad jei asmuo gauna teigiamos informacijos ir mokymai jam yra naudingi, juose jis nori dalyvauti ilgiau ir aktyviau. Tai yra pagirtina, nes tokie tėvai gilinasi į situaciją, siekia pagerinti savo santykį su

vaikais. Dirbantys tėvai kaip vieną iš mokymų trūkumų išskyrė mokymų laiką. Šiems tėvams sunku suderinti darbą ir susitikimų laiką, jei mokymai vyksta darbo laiku.

Su mokymo procesu sietina *mokymų forma*, būtent grupiniai užsiėmimai, kurie ne visiems tėvams buvo priimtini. Kai kurie informantai nurodė, kad jie norėtų individualių užsiėmimų: „nenorėjau visiems pasakotis apie savo su vaikais problemas prie visų, geriau man individualūs užsiėmimai.“ (T1); „dar nepatiko, kad kitus dalyvius kalbino, o aš likau nuošalyje, man tiktų geriau, jei asmeniškai kalbintų.“ (T2). T. Gordon (2014) pažymi, kad dirbant su tėvais individualiai, galima daugiau dėmesio skirti tėvų poreikių ir lūkesčių analizavimui, krizinių situacijų aptarimui, bei lengviau pamatyti, kokių rezultatų dalyvis pasiekė. Kita vertus, per individualias konsultacijas tėvai neturi galimybės pasidalinti savo patirtimi su kitais mokymų dalyviais. Paminėtina, kad grupiniai užsiėmimai reikalauja mažiau laiko ir finansinių išteklių nei individualios konsultacijos tėvams. Tiek individualūs, tiek grupiniai užsiėmimai turėtų patenkinti individualius tėvų poreikius.

Nustatyta, kad mokymuose kai kurie tėvai jaučiasi nejaukiai, jei juos veda jų šeimai socialines paslaugas teikianti *socialinė darbuotoja*: „nepatiko, kad vedė mano socialinė, norėjau kitos specialistės.“ (T6). Toks tėvų požiūris rodo, kad tėvai, dalyvaudami mokymuose, turi būti atviri, negali meluoti socialinei darbuotojai, kuri žino jų šeimos problemas. Tačiau šį mokymų trūkumą tėvai nesunkiai galėtų paversti privalumu: jie galėtų efektyviau išnaudoti praktinius mokymų specialisto pasiūlymus vaikų auklėjimo klausimais.

Remiantis tyrimo medžiaga, atskleistas dar vienas mokymų trūkumas, susijęs su *kai kurių mokymų dalyvių* atsainiu požiūriu į mokymus ir jų neigiamu nusiteikimu. Pasak informanto, „ kiti dalyviai kartais taip nedraugiškai pažiūrėdavo ir nenorėdavo pasakotis, nei dalyvauti mokymuose.“ (T4). Manytina, kad šie tėvai buvo nemotyvuoti dalyvauti mokymuose ir jų neigiamas požiūris ir poelgiai kelia sunkumų tiek mokymus vedančiam specialistui, tiek mokymų dalyviams. Tai rodo, kad itin svarbu stiprinti dalyvių motyvaciją.

Tyrimas rodo, kad kai kurie informantai kaip kliuvinį jiems dalyvauti mokymuose įvardijo *atstumą* ir *neturėjimą kam palikti vaikų*. Tėvai teigė, jog atstumas iki susitikimų vietos yra ganėtinai didelis: mokymai vyksta mieste, o daugelis informantų gyvena kaimiškosiose seniūnijose. Tai patvirtina ir jų teiginiai „<...> turėjau vykti į mokymus mieste (10 kilometrų).“ (T4); „reikėjo samdyti automobilį, kad atvykčiau į mokymus.“ (T6). Kai kurie informantai nurodė, kad užsiėmimai vyksta dienos metu ir jie neturi kam palikti mažamečių vaikų.

Atlikus duomenų analizę išskirta kategorija **„Tėvų motyvacijos kaita mokymo metu“** ir ją papildančios subkategorijos: *nenoras ir menkas įsitraukimas į veiklas, nuomonės kaita, motyvacijos didėjimas* (22 lentelė).

22 lentelė. **Tėvų motyvacijos kaita mokymo metu**

Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Mokymų pradžioje nenoras ir menkas įsitraukimas į veiklas	„Iš pradžių nenorėjau“. **T1** „Iš pradžių nenorėjau dalyvauti. <...> „Pradžioje nenorėjau pasakotis, kaip man nesiseka auklėti vaikų“.“. **T3** „Iš pradžių nenorėjau dalyvauti. <...> Nenorėjau pasakoti apie savo šeimą“. **T6**
Nuomonės kaita	„Bet pradėjus eiti į kursus pagerėjo bendravimas su vaikais“. **T1** „<...> susimąsčiau, ką ne taip dariau, noriu pasikeisti“. **T2** „<...> laukdavau mokymų, susitikimo su kitais tėvais atvejų diskusijų, pamokymų“. **T3** „Vadovė įdomiai pasakojo, todėl dalyvauti buvo įdomu“. **T4** „Bet paskui susidraugavom su tėvais, tai norėjau iš namų išvažiuoti“. **T6**
Motyvacijos didėjimas	„Man atrodo, kad su kiekviena mokymų diena motyvacija didėjo“. **T5** „Mano noras dalyvauti mokymų metu didėjo, norėjau sužinoti naujų žinių“. **T1**

Tyrimas rodo, kad kai kuriems tyrimo dalyviams mokymų pradžia buvo sunki, jie *nenorėjo* dalyvauti užsiėmimuose. Tėvai jautė baimę pasakotis apie savo problemas. Kai kurie informantai nurodė, kad iš pradžių jie buvo skeptiškai nusiteikę mokymų atžvilgiu. Jiems atrodė, jog mokymai neduos jokios naudos. Nenorą nulėmė ir laiko stoka.

Pažymėtina, kad mokymuose dalyvavusių tyrimo dalyvių nuomonė kito teigiama linkme. Anot informantų, tai lėmė draugiška grupė, vadovai, kurie įdomiai veda užsiėmimus, dalijimasis patirtimi su kitais tėvais. Tokių mokymų metu dalyviai gali motyvuoti vienas kitą, kadangi tėvų istorijos yra puiki pamoka, jog gyvenime yra daugiau žmonių su panašiomis situacijomis, o kai žmogus jaučiasi ne vienas, jam yra daug lengviau įveikti sunkumus. Pavyzdžiui, vienas informantas teigė: „bet paskui susidraugavom su tėvais, tai norėjau iš namų išvažiuoti.“ (T6). Tai rodo, kad dalyvaujančių tėvų nuomonė mokymo metu keičiasi, jie aktyviai įsitraukia į veiklas. Tyrimo dalyviai prisipažino, kad jų motyvacija mokymų didėjo, šie susitikimai jiems buvo naudingi: „man atrodo, kad su kiekviena mokymų diena motyvacija didėjo.“ (T5); „mano noras dalyvauti mokymų metu didėjo, norėjau sužinoti naujų žinių.“ (T1).

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti **tėvystės įgūdžių mokymų naudą tėvams**. Išanalizavus tyrimo duomenis, išskirtos trys kategorijos: 1) **naujos auklėjimo priemonės,** 2) **tėvų ir vaikų tarpusavio santykių pagerėjimas,** 3) **tėvų emocinės būsenos pagerėjimas** (23 lentelė).

23 lentelė. **Tėvystės įgūdžių mokymų nauda**

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Naujos auklėjimo priemonės	Namų taisyklės ir ribos	„Supratau, kaip reikia brėžti ribas vaikams“**T5** „Įvedžiau namų taisykles“. **T4** „Nustačiau vaikams ribas, anksčiau, jei vyresnysis nepareidavo laiku, tik aprėkdavau, dabar neberėkiu, o išjungiu interneto prieigą, neduodu kišenpinigių“. **T3**
	Drausminamosios priemonės be fizinių bausmių	„Taip pat nebeleisiu sugyventiniui diržu auklėti vaiką, galime kitaip drausminti“.**T6** „<...> bandysime nebenaudoti smurto namuose.“ **T3**
	Skatinimas	„Išmokau vaikus apkabinti, pamyluoti, pagirti, jei būna geri“. **T4**
Tėvų ir vaikų tarpusavio santykių pagerėjimas	Pagerėjo tarpusavio bendravimas šeimoje	„Sužinojau daug apie vaikus. Supratau, kad labai dažnai problemos kyla dėl laiko stokos pabūti su vaiku“. **T1** „<...> daugiau žinanti, kaip bendrauti“. **T3** „Sužinojau, kaip kai kuriais atvejais bendrauti su vaikais, kai jie pyksta ir neklauso“. **T4** „Tai pastebėjo ir socialinė darbuotoja ir pagyrė, kad geresnis bendravimas“ **T3** „<...> daugiau stengiamės bendrauti ir pradėjome kartu susėsti prie stalo ir kalbėtis, kaip kam sekėsi per dieną“**. T5**
	Konfliktų mažėjimas	„<...> supratau, kad galima bendrauti kitaip, nesukeliant konflikto <...>“. **T2** „Mažiau pykstamės, bandome ieškoti išeičių“. **T3** „Dabar nebesipykstame tiek, padedu kartu ruošti pamokas“.**T2**
Tėvų emocinės būsenos pagerėjimas	Pasitikėjimas savimi	„Jaučiuosi stipresnė, pasitikinti savimi“. **T5** „Aš dabar jaučiuosi stipresnė“ **T3**
	Pagarba	„Pradedame gerbti vienas kitą“. **T3** „ Dabar nebesipykstame tiek, padedu kartu ruošti pamokas, dabar mokomės gerbti vieni kitus šeimoje.“ **T2**
	Suvokimas dėl papildomos pagalbos	„Supratau, kad mano vaikui reikia medicininės pagalbos, nes jis negali valdyti emocijų ir elgesio“. **T6** „<...> pasikeitė mano požiūris į socialinės darbuotojos teikiamą pagalbą, dabar ją priimsiu“. **T2**
	Baimių mažėjimas	„Baimė liko, kad kas nors nepavyks, bet mažiau“.**T1** „<...> mažiau bijau, jei kas nepavyks, žinau, kur galiu kreiptis“**.T4**

Tyrimo rezultatai rodo, kad po mokymų tėvai pradeda naudoti **naujas vaikų auklėjimo priemones**. Iš informantų teiginių išryškėjo, kad tėvai namuose įvedė *namų taisykles ir ribas*: „nustačiau vaikams ribas, anksčiau, jei vyresnysis nepareidavo laiku, tik aprėkdavau, dabar neberėkiu, o išjungiu interneto prieigą, neduodu kišenpinigių.“ (T3). Tėvai minėjo, kad taisykles ir jų nesilaikymo pasekmes aptarė šeimoje. Tai rodo, kad tėvai pritaiko naujas pozityvaus auklėjimo priemones, apie kurias sužinojo tėvystės įgūdžių mokymuose. Kaip teigė S. Burvytė (2016a), pozityvios tėvystės modeliui yra būdingas nuoseklus auklėjimo procesas, kuriam reikalingos aiškios, suprantamos taisyklės ir nurodymai, kaip jų reikėtų laikytis.

Tėvų teiginiai liudija, kad po mokymų ne vienas iš tėvų pradėjo taikyti *drausminamąsias priemones be fizinių bausmių:* „taip pat nebeleisiu sugyventiniui diržu auklėti vaiką, galime kitaip drausminti.“ (T6); „<...> bandysime nebenaudoti smurto namuose.“ (T3).

Vadinasi, galima daryti išvadą, kad tėvai supranta fizinių bausmių žalą, ieško kitų vaikų drausminimo priemonių.

Nustatyta, kad po mokymų tėvai suvokia vaiko pagyrimo, jo *paskatinimo* svarbą ir šias priemones pradeda taikyti auklėdami savo vaikus. Tai rodo, kad mokymai yra naudingi. Tėvai išmoksta rodyti šiltus jausmus bei pagirti vaikus. Anot S. Burvytės (2016a), pozityvus ir geras santykis su vaiku yra kuriamas rodant pagarbą vaikui, pagiriant jį už tinkamą elgesį.

Atlikus tyrimą, paaiškėjo, kad po tėvystės įgūdžių mokymų **pagerėjo tėvų ir vaikų tarpusavio santykiai.** Svarbu pabrėžti, kad prieš mokymus tėvams trūko žinių, kaip bendrauti su vaikais, todėl ateidami į mokymus, jie tikėjosi gauti informacijos apie bendravimą šeimoje. Atlikto kokybinio tyrimo rezultatai parodė, kad tėvai suvokė mokymų metu pateiktas žinias apie *bendravimą*. Tai patvirtina ir informantų teiginiai: „<...> daugiau stengiamės bendrauti ir pradėjome kartu susėsti prie stalo ir kalbėtis, kaip, kam sekėsi per dieną.“ (T5); „sužinojau, kaip kai kuriais atvejais bendrauti su vaikais, kai jie pyksta ir neklauso.“ (T4). Panašias tendencijas analizuojamu aspektu atskleidė ir H. Gulliford, J. Deans, E. Frydenberg (2015), teigdami, jog tėvystės įgūdžių mokymų metu tėvai išmoksta efektyvaus bendravimo įgūdžių, kurie teigiamai veikia visos šeimos bendravimą. Pozityvus bendravimas skatina ir *konfliktų mažėjimą* šeimoje. Informantai pasakojo, kad mažiau konfliktuoja su vaikais, bando be pykčio ieškoti kompromiso.

Tėvystės įgūdžių mokymų nauda sietina ir su **pagerėjusia tyrimo dalyvių emocine būsena**. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad informantai labiau *pasitiki savimi*. Jie jaučia, kad gali efektyviau spręsti problemas, susijusias su vaikų auklėjimu: „jaučiuosi stipresnė, pasitikinti savimi.“ (T5). S. Burvytė (2016a, p. 47) akcentuoja, kad „tėvams pasitikėjimo savimi suteikia turimos žinios ir nuolatinis mokymasis iš savo patirties bei keitimasis informacija su kitais tėvais“.

Tėvų dalyvavimas tėvystės įgūdžių mokymuose paskatino tėvus *suvokti pagalbos poreikį ir priimti kitų pagalbą* („supratau, kad mano vaikui reikia medicininės pagalbos, nes jis negali valdyti emocijų ir elgesio.“ (T6), *mažiau bijoti pokyčių* („baimė liko, kad kas nors nepavyks, bet mažiau.“ (T1).

Atliekant tyrimą, norėta išsiaiškinti, ***kokius pasiūlymus tėvai galėtų pateikti asmenims, kurie kuruoja tėvystės įgūdžių mokymų programą.*** Išanalizavus tyrimo duomenis, išskirta kategorija „**Tėvų pasiūlymai tėvystės įgūdžių mokymų programos kuratoriams**“ ir ją papildančios 5 subkategorijos, atspindinčios tėvų pasiūlymus dėl *informacijos sklaidos apie tėvystės įgūdžių mokymus, mokymų laiko ir prieinamumo, transporto, mokymų tęstinumo ir mokymus vedančių specialistų* (24 lentelė).

24 lentelė. **Tėvų pasiūlymai dėl mokymų tobulinimo**

Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Informacijos sklaida apie tėvystės įgūdžių mokymus	„Iki tol net nežinojau, kad galima eiti į tokius kursus, o kai posėdyje įpareigojo, galėjau eiti.“ **T1** „Galėtų vykti visiems norintiems, nes man juos pasiūlė tik tada, kai turėjau problemų vaikų auklėjime, o nežinojau apie mokymus“.**T2** „Prieš tai nežinojau, kad tokie mokymai yra, socialinė darbuotoja buvo užsiminusi, bet galvojau, kad už juos reikia mokėti“.**T5**
Mokymų laikas ir prieinamumas	„Galėtų būti dažnesni susitikimai <..> “. **T3** „<...> juos organizuoti savaitgaliais“. **T4** „Galėtų vykti visiems norintiems, nes man juos pasiūlė tik tada, kai turėjau problemų vaikų auklėjime bei galėtų būti seniūnijoje, o ne mieste“. **T1** „Pageidaučiau individualių konsultacijų, ne grupinių“. **T2**
Transportas	„Galėtų pasirūpinti transportu <...>“. **T2** „<...> gerai būtų, kad socialinių paslaugų centras suorganizuotų transportą ir atvežtų“. **T4**
Mokymų tęstinumas	„Manau, būtų gerai, kad po mokymų vyktų tęstiniai susirinkimai“. **T3** „Manyčiau, kad po mokymų galėtų dar vykti tęstiniai susitikimai, kartą per mėnesį, tėvai galėtų apžvelgti savo lūkesčius, papasakoti, kaip jiems sekasi“. **T5**
Mokymus vedantys specialistai	„<...> kad mokymus vestų ne mano socialinė, o kita specialistė“. **T6** „ Norėčiau, kad ir psichologai vestų tokius mokymus, ne vien mano socialinė darbuotoja“.**T5**

Tyrimas parodė, kad tėvams *stinga informacijos apie tėvystės įgūdžių mokymus*. Galima manyti, kad jei būtų pakankamai informacijos apie tėvystės įgūdžių mokymus, galbūt programoje dalyvautų daugiau šeimų. Tyrimo dalyviai pateikė pasiūlymų dėl *mokymų laiko ir prieinamumo*. Pageidautina, kad mokymai būtų ilgesni, galėtų vykti savaitgaliais, arčiau tėvų gyvenamosios vietos, seniūnijose, ne tik mieste. Taip tėvams, auginantiems mažamečius vaikus, būtų lengviau išspręsti vaikų priežiūros klausimą ir atvykimą. Kiti tėvai pateikė pasiūlymą dėl *transporto organizavimo pavežėjant tėvus į mokymus*. Informantai nurodė, kad kai kurie tėvai neturi savo automobilio, yra prastas susisiekimas, todėl sunku atvykti į mokymų vietą. Transporto organizavimas yra realus pasiūlymas, jei iš vienos vietovės susirinktų didžioji dalis mokymų dalyvių.

Tyrimo dalyviai pabrėžė, kad po mokymų reikalingi *tęstiniai tėvystės įgūdžių mokymai*: „manyčiau, kad po mokymų galėtų dar vykti tęstiniai susitikimai, kartą per mėnesį, tėvai galėtų apžvelgti savo lūkesčius, papasakoti, kaip jiems sekasi.“ (T5). Dalis informantų pageidavo, kad mokymus vestų ne jų šeimoms socialines paslaugas teikiantys specialistai.

IŠVADOS

1. Išanalizavus mokslinę literatūrą paaiškėjo, kad socialinę riziką patirianti šeima yra tokia šeima, kurioje dėl pasireiškiančių tam tikrų rizikos veiksnių (tėvystės ir socialinių įgūdžių stokos ar jų nebuvimo, vertybinių nuostatų, elgesio modelių ar žalingų įpročių), suaugusieji negali tinkamai prižiūrėti ir ugdyti vaikus, neužtikrina vaikų visapusiško fizinio, protinio, dvasinio, dorovinio vystymosi ir saugumo. Socialinę riziką patiriančiai šeimai, kad ji galėtų visapusiškai atlikti savo funkcijas, reikalinga valstybės ir visuomeninių institucijų pagalba įvairiose šeimos srityse. Šiame kontekste svarbią vietą užima tėvystės įgūdžių ugdymas.
2. Tėvystės įgūdžių ugdymas yra taikomas įvairiose šalyse. Siekiant tėvams suteikti reikiamų žinių, kuriamos pozityvios tėvystės strategijos. Ispanijoje, Airijoje, Švedijoje tėvams skirtą tėvystės ugdymo paramą teikia valstybinės, nevyriausybinės (savanoriškos) ir regioninės organizacijos. Lietuvoje šiek tiek vėliau nei kitose Europos Sąjungos šalyse pradėtos įgyvendinti tėvystės įgūdžių ugdymo programos. Lietuva, kaip ir daugelis ES valstybių, 2004 m. pritaikė A. Ralph, M. R. Sanders (2004) siūlomą tėvystės ir šeimos paramos strategiją, vadinamą triguba P (positive parenting programme). Lietuvoje sparčiai auga tėvystės įgūdžių ugdymo paslaugų pasiūla. Kitų šalių patirtis rodo, kad siekiant didinti tėvystės ugdymo veiksmingumą, tai daryti reikia valstybės lygmeniu.
3. Socialinio darbuotojo teikiamos socialinės paslaugos šeimoms, patiriančioms socialinę riziką, yra vystomos. Su šeimomis dirbama taikant Atvejo vadybą, į pagalbos/ palaikymo procesą įtraukiant kitų sričių specialistus ir pačią šeimą. Neretai socialinę riziką patiriančių šeimų tėvai susiduria su tėvystės įgūdžių stoka, todėl labai svarbus socialinio darbuotojo vaidmuo, norint *įgalinti* tėvus dalyvauti tėvystės įgūdžių ugdymo procese. Tėvystės įgūdžių ugdymo mokymuose socialiniai darbuotojai tėvams suteikia žinių ir padeda ugdytis įgūdžius, įgalinančius tėvus tinkamai auklėti vaikus ir tinkamai spręsti kylančius konfliktus šeimoje. Tai padeda užkirsti kelią nepageidaujamoms pasekmėms ateityje, spręsti šeimoje kylančius konfliktus, skatina pozityvų vaikų auklėjimą, gerina šeimos klimatą ir skatina teigiamus pokyčius.

4. Atliktas socialinių darbuotojų patirčių, ugdant tėvystės įgūdžius socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams, tyrimas atskleidė:

- **Tėvų patiriamus sunkumus prieš mokymus.** Socialinių darbuotojų požiūriu sunkumai, su kuriais susiduria socialinę riziką patiriantys tėvai ugdydami vaikus, yra netinkami vaikų auklėjimo šeimoje būdai (netinkamos bausmės, vaikų poreikių

neišmanymas, taisyklių ir ribų nebuvimas, komunikacijos trūkumas ir artumo stoka), netinkamas vaikų elgesys (priešiškumas, psichoaktyvių medžiagų vartojimas ir socialinių įgūdžių stoka). Tėvams spręsti problemas, turinčias įtakos vaikų ugdymui, jų gerovei, padeda socialiniai darbuotojai, teikdami bendrąsias socialines paslaugas (informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo) bei specialiąsias socialines paslaugas (tėvystės įgūdžių ugdymas).

- **Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų patekimo į tėvystės įgūdžių mokymus priežastis ir būdus.** Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvai į tėvystės įgūdžių mokymus patenka dėl šių priežasčių: jie stokoja socialinių, tėvystės įgūdžių, tėvai nežino kaip tinkamai auklėti vaikus, siekia susigrąžinti teises į vaikus arba siekia neprarasti šių teisių. Tėvų patekimo į tėvystės įgūdžių mokymus būdai: įpareigoti kitų institucijų, specialistų arba institucijos rekomenduoja dalyvauti mokymuose.
- **Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų motyvaciją dalyvauti mokymuose ir jos kaitos tendencijas mokymų metu.** Mokymų pradžioje dalis tėvų į mokymus atvyksta nemotyvuoti; tik dalis tėvų noriai dalyvauja mokymuose arba atvyksta su tikslu norėdami susigrąžinti arba neprarasti vaikų. Socialinių darbuotojų patiriami sunkumai su nemotyvuotais tėvais yra šie: tėvų neatvykimas arba vėlavimas, tėvų nenoras dalyvauti veiklose bei išankstinis neigiamas nusistatymas. Atskleisti socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų motyvavimo šaltiniai, skatinantys juos aktyviai dalyvauti tėvystės mokymuose: pačių tėvų sąmoningumas, jų teigiamas nusiteikimas dalyvauti mokymuose, palaikymas ir motyvavimas iš artimos aplinkos, taip pat socialinių darbuotojų ir kitų specialistų motyvavimas, mokymuose pateiktos įdomios užduotys ir jauki aplinka. Išsiskyrė tėvų, dalyvaujančių mokymuose, motyvacijos kaita mokymų metu, t. y. motyvacija gerėja, matant užsiėmimų naudą arba motyvacija nesikeičia. Veiksniai, kurie motyvuoja socialinę riziką patiriančių šeimų tėvus dalyvauti tėvystės įgūdžių mokymuose, yra šie: socialinio darbuotojo įtaka, tėvų įsiliejimas į mokymų metu organizuojamas veiklas, vaikų susigrąžinimas bei įgytų žinių praktinis taikymas. Socialinių darbuotojų išskirti tėvus demotyvuojantys veiksniai: kitų tėvų neigiamas požiūris, nenoras įsitraukti į veiklas, tėvų patiriami sunkumai pritaikant įgytas žinias praktiškai, artimųjų nepalaikymas, situacijos artimoje aplinkoje nepasikeitimas.
- **Situaciją šeimoje po tėvystės įgūdžių mokymų.** Po mokymų situacija šeimoje kinta, tai rodo šios pozityvios tendencijos: kintantis bendravimas šeimoje, tėvų pykčio valdymas, pasitikėjimas savimi, praktinis žinių taikymas. Atskleista, kad ne visada socialiniai darbuotojai turi grįžtamąjį ryšį iš mokymuose dalyvavusių tėvų

(jie vieni su kitais nesusitinka). Pasibaigus mokymams tėvams reikia socialinių darbuotojų, kitų specialistų palaikymo, paskatinimo, o kai kuriems tėvams reikia ir tęstinių mokymų.

5. Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų, dalyvavusių tėvystės įgūdžių ugdymo programose, patirčių analizė atskleidė:

- **Tėvų patiriamus sunkumus auklėjant vaikus ir jų sprendimo būdus prieš tėvystės įgūdžių mokymus.** Tyrimu atskleista, kad tėvams trūksta žinių apie skirtingus vaikų amžiaus ypatumus, stinga bendravimo ir savitvardos įgūdžių, todėl tėvai, auklėdami vaikus, patiria įvairaus pobūdžio sunkumų: nesusikalba su savo vaiku, vaikas nenori lankyti mokyklos, bėga iš pamokų, būdingas agresyvus vaiko elgesys, vaikas vartoja psichoaktyvias medžiagas, nėra vaikams nustatytų aiškių taisyklių, dėl to kyla problemos. Tėvai taiko šiuos vaikų auklėjimo būdus: kalbasi su vaiku, bandydami paaiškinti, kad vaikas elgiasi netinkamai; tėvai šaukia, taiko bausmes. Spręsti vaikų auklėjimo problemas tėvams padeda artimieji, socialiniai darbuotojai, mokytojai, socialiniai pedagogai, psichologai, informacijos ieškoma internete, spaudoje.
- **Tėvų motyvaciją dalyvauti tėvystės įgūdžių mokymuose.** Mokymų pradžia tėvams buvo sunki, jie nenorėjo dalyvauti ir menkai įsitraukė į veiklas. Mokymo eigoje nuomonė kito teigiama linkme, motyvacija mokymams didėjo. Tėvai iš mokymų tikėjosi sulaukti informacijos vaikų drausminimo klausimais bei tikėjosi gauti informacijos, kaip bendrauti su vaikais. Išaiškinti šie socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų paskatinimo dalyvauti tėvystės įgūdžių ugdymo programoje šaltiniai: socialinės darbuotojos paskatinimas, savarankiškas tėvų sprendimas, įpareigojimas atvejo vadybos posėdyje.
- **Tėvų patirtis apie mokymus.** Teigiama tėvų patirtis apie tėvystės įgūdžių mokymus sietina su vykstančiais mokymais nedidelėje grupelėje ir joje vyraujančia palankia mikroaplinka, praktiškomis ir įdomiomis užduotimis bei galimybe pasidalinti patirtimi su kitais tėvais. Išryškėjo tėvystės įgūdžių mokymų trūkumai: mokymų trukmė ir laikas (dirbantiems tėvams sunku suderinti laiką), atstumas (daugelis tėvų gyvena kaimiškosiose seniūnijose), neturėjimas kam palikti vaikų, mokymo forma (kitiems dalyviams priimtinas individualūs užsiėmimai), specialistas(kai kurie tėvai jaučiasi nejaukiai, jei juos veda jų šeimai socialines paslaugas teikianti socialinė darbuotoja) bei kitų mokymų dalyvių požiūris bei neigiamas nusiteikimas.

- **Tėvystės įgūdžių mokymų nauda tėvams.** Po tėvystės įgūdžių mokymų tėvai įgytas žinias ir įgūdžius pritaiko šeimoje t. y. pradeda taikyti naujas auklėjimo priemones: namų taisyklės ir ribos, drausminamųjų priemonių be fizinių bausmių taikymas, vaiko skatinimas. Pastebimas tėvų ir vaikų tarpusavio santykių pagerėjimas, konfliktų mažėjimas. Nustatytas tėvų emocinės būsenos pagerėjimas: pasitikėjimas savimi, pagarba šeimos nariui, pagalbos priėmimas, baimių mažėjimas. Tinkamai pritaikę tėvystės įgūdžių mokymų žinias, tėvai kuria pozityvius santykius su vaikais, geba tinkamai spręsti vaikų elgesio problemas.
- **Tėvų pasiūlymai dėl mokymų tobulinimo.** Tyrimas atskleidė, kad tėvams stinga informacijos apie tėvystės įgūdžių mokymus, taip pat tėvai pateikė pasiūlymų dėl mokymų laiko ir prieinamumo. Kiti tėvai pateikė pasiūlymą dėl transporto organizavimo pavežėjant tėvus į mokymus. Keli tėvai pageidavo, kad mokymus vestų ne jų šeimoms socialines paslaugas teikiantys specialistai. Tėvai pabrėžė, kad po mokymų reikalingi tęstiniai tėvystės įgūdžių mokymai.

REKOMENDACIJOS

Tėvystės įgūdžių užsiėmimų organizatoriams

1. Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų motyvacija yra vienas iš svarbiausių elementų, sąlygojančių tėvystės igūdžių mokymų veiksmingumą. Rekomenduojama sudaryti individualias motyvacijos programas nemotyvuotiems socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams.

2. Tobulinti informacijos sklaidą apie tėvystės įgūdžių mokymus, juos reklamuojant vietinės žiniasklaidos priemonėse, savivaldybių, seniūnijų tinklalapiuose, seniūnijose skelbti informaciją stenduose, lankstinukų pagalba, kad informacija tėvams būtų prieinama ir pasiekiama, ne tik iš socialinių darbuotojų.

3. Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams po tėvystės įgūdžių mokymų reikalinga pagalba. Siūloma po mokymų gauti atgalinį ryšį iš mokymuose dalyvavusių tėvų, organizuojant tęstinius tėvystės įgūdžių mokymus.

4. Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams, kurie gyvena kaimiškose seniūnijose ir dalyvauja tėvystės įgūdžių mokymuose, bet turi sunkumų dėl transporto atvykimo į mokymus, siūloma organizuoti transporto paslaugą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Adomaitytė-Subačienė, I. (2015). Socialinių paslaugų kokybės standartizavimas Lietuvoje. *STEPP: socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, (11), 54-65.
2. Airijos vaikų ir jaunimo departamentas (2020). *Department of Children and Youth Affairs. Better outcomes, brighter futures: The National policy framework for children and young people 2014–2020.* Dublin: Department of Children and Youth Affairs. Prieiga per internetą: https://www.gov.ie/en/publication/775847-better-outcomes-brighter-futures/
3. Airijos vaikų ir šeimos agentūra (2013). *Child and Family Agency. Investing in families: Supporting parents to improve outcomes for children.* Dublin: Child and Family Agency. Prieiga per internetą: https://www.gov.ie/en/organisation/department-of-children-and-youth-affairs/?referrer=/*
4. Andrade, B. F., Browne, D. T., & Naber, A. R. (2015). Parenting skills and parent readiness for treatment are associated with child disruptive behavior and parent participation in treatment. *Behavior Therapy*, *46*(3), 365-378.
5. Antanavičiūtė D., *Psichologas apie vaikų teises ir norus.* Prieiga per internetą: http://www.fm99.lt/psichologas-apie-vaiko-teises-ir-norus/
6. Aramavičiūtė, V. (2005). Vertybės kaip gyvenimo prasmės pamatas. *Acta paedagogica vilnensia*, (14), 18-27.
7. Augutavičius R., Barkauskaitė Lukšienė Ž., Gudžinskienė V., ir kt. (2013). *Outlines of Social Innovations in Lithuania*. European Scientific Institute, Kocani, Republic of Macedonia.
8. Augutavičius, R. (2019). *Įtraukiantis santykis socialinės rizikos veiksnius patiriančių šeimos narių neformaliojo ugdymo(si) procese: grindžiamoji teorija* (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas). Prieiga per internetą: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15759/R.Augutavicius_disertacija_WEB.pdf?sequence=2
9. Bačienė G., Kurienė A., Kuraitė E., Povilėnaitė S., Mačiūnė I., Petkutė E. (2012). *Aukime kartu – esminiai sėkmingos tėvystės veiksniai ir komponentai*. Vilnius: UAB Petro Ofsetas. Prieiga per internetą: http://www.pozityvitevyste.lt/_sites/pozityvitevyste/media/Pagal_meniu/Tevams/Rekomenduojame_paskaityti/2012%2003%20smack%20free%20home%20knygute%20aukime%20kartu.pdf
10. Bajoriūnas, Z. (2004). Šeimos ugdymo mokslas ir praktika. *Vilnius: Kronta*.

11. Bardauskienė, R. (2016). Socialinio darbuotojo veiklos efektyvumas ir jį ribojantys veiksniai. *Socialinis darbas, 14*(2), 162-173.
12. Berns, R. M. (2009). Vaiko socializacija: šeima, mokykla, visuomenė. *Vilnius: Poligrafija ir informatika.*
13. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V.(2008). Kokybinių tyrimų metodologija Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams. II dalis. Klaipėda: *S. Jokužio leidykla.*
14. Bornstein, M. H., Putnick, D. L. (2012). Cognitive and socioemotional caregiving in developing countries. *Child development, 83*(1), 46-61.
15. Bracke, D., Corts, D. (2012). Parental involvement and the theory of planned behavior. *Education*, 133(1), 188-201.
16. Bradshaw, S., Bem, D., Shaw, K., Taylor, B., Chiswell, C., Salama, M., Cummins, C. ir kt. (2019). Improving health, wellbeing and parenting skills in parents of children with special health care needs and medical complexity–a scoping review. *BMC pediatrics, 19*(1), 301.
17. Breidokienė, R., Ignatovičienė, S. (2015). Pozityviosios tėvystės įgūdžių ugdymo. *Metodinės rekomendacijos*. Prieiga per internetą: http://www.sppd.lt/media/mce_filebrowser/2015/02/18/Pozityvios_tevystes_igudziu_ugdymo_metodines_rekomendacijos.pdf
18. Burvytė, S. (2013). Šeimos ir ikimokyklinių ugdymo institucijų bendradarbiavimas: pozityviosios tėvystės skatinimo aspektas. *Socialinis ugdymas*, (3), 122-136.
19. Burvytė, S. (2016a). Tėvų, auginančių ikimokyklinio amžiaus vaikus, pozityviosios tėvystės suvokimas. *Socialinis ugdymas, 44*(3).
20. Burvytė, S., (2016b). *Tėvystės įgūdžių stiprinimas – vaikų priklausomybių prevencijos pagrindas.* Vilnius: VŠĮ "Vaikų ugdymas". Prieiga per internetą: https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=2036
21. Burvytė, S., Ralys, K. ir Ilgūnienė, R. (2012). *Ugdymo šiuolaikinėje šeimoje konceptas: mokslo studija*. Vilnius: Edukologija.
22. Burvytė, S., Trečiakauskienė, R. (2013). Tėvų, auginančių jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikus, pozityviosios tėvystės suvokimas. *Socialinio darbo tyrimai ir aktualijos: tęstinis mokslo straipsnių leidinys. T. 2/Lietuvos edukologijos universitetas. Socialinės komunikacijos institutas., T. 2*.
23. Cherry K. (2015). *Parenting styles: What they are and why they matter*. Prieiga per internetą:http://psychology.about.com/od/developmentalpsychology/a/parenting-style.htm.

24. Civinskas, R., Levickaitė, V., Tamutienė, I. (2006). Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai: monografija.
25. Connoly N., Devaney C., Crose R.,(2017). *Parenting support and Parental Participation: Mapping Parenting Support in the Irish Context*. Prieiga per internetą: http://www.childandfamilyresearch.ie/media/unescochildandfamilyresearchcentre/dmpfilesmaster/2017_Mapping-Parenting-Support-final_digital.pdf
26. Connoly N., Devaney C.,(2017). *Parenting Support: Policy and Practice in the Irish Context.* Preiga per internetą: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13575279.2016.1264365?scroll=top&needAccess=true
27. Corliss, B. A., Lawrence, E. C., Nelson, M. A. (2008). Families of children with serious emotional disturbances: Parent perceptions of family resources and stressors. *Child and Adolescent Social Work Journal*, *25*(4), 271-285.
28. Coste, B. (2009). *Positive psichology theory and positive parenting*. Preiga per internetą: http://www.positve-parenting-ally.com/psichology-theory.html.
29. Council of Europe. (2008). *Fizinių bausmių vaikams uždraudimas: Klausimai ir atsakymai*. Prieiga per internetą: http://www.coe.int/t/dg3/children/corporalpunishment/pdf/
30. Creswell, J. W. (2009). Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. *Los angeles: University of Nebraska–Lincoln*.
31. Dawson, K., Berry, M. (2002). Engaging families in child welfare services: An evidence-based approach to best practice. *Child welfare*, *81*(2).
32. Deci, E. L., Ryan, R. M. (2008). Facilitating optimal motivation and psychological well-being across life's domains. *Canadian psychology/Psychologie canadienne*, *49*(1), 14.
33. Dreikurs, R. ir Soltz, V. (2017*). Laimingi vaikai. Išsūkis tėvams*. Vilnius: Vaga.
34. Drobelienė, G. (2016). *Švietimo problemos analizė: Tėvystės gebėjimų ugdymo veiksmingumo didinimo perspektyvos.* Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/tyrimai_ir_analizes/T%C4%97vyst%C4%97s%20ugdymas_GALUTINIS.pdf
35. Duncan, G. J., Brooks-Gunn, J. (2000). Family poverty, welfare reform, and child development. *Child development*, *71*(1), 188-196.
36. Durran, J. (2012). Stiprių santykių tarp tėvų ir vaikų kūrimo vadovas: teigiamas vaiko teisių nuostatomis pagrįstas požiūris. *Vilnius: VšĮ „Gelbėkit vaikus“*. Prieiga per

internetą: http://www.pozityvitevyste.lt/_sites/pozityvitevyste/media/Pagal_meniu/Tevams/Rekomenduojame_paskaityti/knyga%20stipriu%20santykiu%20tarp%20tevu%20ir%20vaiko%20kurimo%20vadovas.pdf

37. Eidukevičiūtė, J. (2017). Vyras tėvas kaip socialinių paslaugų gavėjas: istorinės patirties raiška socialinio darbuotojo profesinėje komunikacijoje. *Informacijos mokslai, Nr. 80.*
38. Eidukevičiūtė, J. (2019). Socialinių darbuotojų pagalbos motinai konstruktai Vaikų dienos centre. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai= Social work. Experience and methods. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2019, T. 23 (1)*.
39. Enebrink, P., Danneman, M., Mattsson, V. B. (2015). ABC for Parents: Pilot study of a Universal 4-session Program Shows Increased Parenting Skills, Self-effcacy and Child Wel-Being. *Journal of Child and Family Studies*, Vol 24, Is 7.
40. Faber, A. ir Mazlish, E. (2012). *Kaip kalbėti su vaikais, kad jie klausytų ir kaip klausyti, kad vaikai kalbėtų*. Vilnius: Vaga.
41. Fedulova, A. B. (2007). Šeima kaip socialinio darbo klientas. *Socialinis darbas. Profesinės veiklos įvadas.* Sudarė Kozlovas A. A. ir kt. (p. 126 – 130). Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
42. Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
43. Garcia, D., Bagner, D. M., Pruden, Sh. M. (2015). Language Production in Children With and At Risk for Delay: Mediating Role of Parenting Skills. *Journal of Clinical Child and Asolescent Psichology*, Vol 44, Is 5, p. 814-825.
44. Gershoff, E. T. (2010). More harm than good: A summary of scientific research on the intended and unintended effects of corporal punishment on children. *LAW & contemp. probs.*, *73*, 31.
45. Giddens, A. (2005). *Sociologija.* Kaunas: Poligrafija ir informatika.
46. Gippenreiter, J. (2008). *Bendrauti su vaiku. Kaip?* Klaipėda: Nandanas.
47. Global initiative to end all corporal punishment of children and save the children Sweden. *Interview with the author: Joan E. Durrant, Ph. D.* Prieiga per internetą: https://resourcecentre.savethechildren.net/library/positive-discipline-interview-dr-joan-e-durrant
48. Golze, D. (2007). *Kinderschutzgehtvor.* Prieigą per internetą: http://www.dianagolze.de/bundespolitik/reden/detail/artikel/kinderschutz-geht-vor/
49. Gray J. (2001). Vaikai kilę iš dangaus. *Pozityvaus vaikų auklėjimo metodai. Vilnius.*

50. Gudžinskienė V., Burvytė, S. (2018). Mentorystės patirtys padedant tėvams ugdytis pozityvios tėvystės įgūdžius vaikų dienos centruose. *Pedagogika*. Prieiga per internetą: http://lenus.ie/hse/handle/10147/44896
51. Gulliford, H., Deans, J., Frydenberg, E., Liang, R. (2015). Teaching Coping Skills in the Context of Positive Parenting Within a Preschool Setting. *Australian Psychologist*, *50*(3), 219-231.
52. Gvaldaitė, L., Atas, A,. Giknienė, N., Zbarauskaitė, A. (2012). *Šeima: problemų šaltinis ar ištekliai?* Vilnius: Sotas.
53. Hardcastle, K. A., Bellis, M. A., Hughes, K., Sethi D. (2015). Implementing child maltreatment prevention programmes: what the experts say. *World Health Organization.* Prieiga per internetą: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/326346/9789289051132-eng.pdf
54. Hardiker, P., Exton, K. Barker, M. (1991) The social policy contexts of prevention in child care, *British Journal for Social Work,* 21(4).
55. Holt, A. (2010). Managing 'spoiled identities': Parents' experiences of compulsory parenting support programmes. *Children & Society*, *24*(5), 413-423.
56. Yousafzai, A. K., Rasheed, M. A., Rizvi, A., Armstrong, R., Bhutta, Z. A. (2015). Parenting skills and emotional availability: an RCT. *Pediatrics*, *135*(5).
57. Ivanauskienė, V. (2008). Socialinio darbo su šeima teoriniai ir praktiniai aspektai. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, (2), 77-86.
58. Johnson L. C. (2001). Socialinio darbo praktika. Bendrasis požiūris. *Vilnius: Vilniaus universitetas.*
59. Jonynienė, J. (2010). Tėvystės įgūdžių lavinimo programų efektyvumo veiksnių apžvalga. *Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris*, (5), 119-137.
60. Kairienė B., (2013). Agresyvaus tėvų elgesio su savo vaikais prevencijos prielaidos. *Vilnius: MRU*
61. Kardelis K., (2016). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: edukologija ir kiti socialiniai mokslai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
62. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus.
63. Karmaza, E,. (2009). *Fizinių bausmių, kaip vaikų auklėjimo priemonės, pasekmės vaiko vystymuisi.* Vilnius: VĮ „Vaiko namas".
64. Kisthardt, W. (2006). The opportunities and challenges of strengths-based, person-centered practice: Purpose, principles, and applications in a climate of systems' integration. *The strengths perspective in social work practice*, 171-196.

65. Leliūgienė I. (2002). *Socialinė pedagogika*. Vadovėlis. Kaunas, Technologija.
66. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas,Technologija.
67. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios,* (74-2262).
68. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios,* (74-2262).
69. Lietuvos Respublikos Seimas. Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija (2003). *Valstybės žinios*, Nr. 52-2316.
70. Lietuvos Respublikos Seimas. Valstybinė šeimos politikos koncepcija (2008, galiojanti suvestinė redakcija 2011-09-30). *Valstybės žinios*, Nr. X-1569.
71. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos informacija (2020). *Kompleksinės paslaugos šeimai*. Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/seimos-politika/kompleksines-paslaugos-seimai
72. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas (2018, galiojanti suvestinė redakcija 2020-01-01) „Dėl atvejo vadybos tvarkos aprašo patvirtinimo“. *TAR*, Nr. 4881.
73. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo“ (2003, nebegalioja). *Valstybės žinios*, Nr. 9-254.
74. Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas (2006, galiojanti suvestinė redakcija 2019-10-01). *Valstybės žinios*, Nr. 17-589.
75. Lietuvos Respublikos šeimos stiprinimo įstatymas (2017, galiojanti suvestinė redakcija 2020-01-01) *TAR*, Nr. 17495.
76. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas (2006, galiojanti suvestinė redakcija 2020-02-05) „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, Nr. 43-1570.
77. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2018 metų ataskaita (2018). Prieiga per internetą: https://vaikoteises.lt/veikla/veiklos-ataskaitos/
78. Lietuvos Respublikos Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2019 metų veiklos ataskaita (2020). Prieiga per internetą: https://vaikoteises.lt/media/file/2019/2019%20m.%20veiklos%20ataskaita%203.pdf
79. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996, galiojanti suvestinė redakcija 2020-01-01). *Valstybės žinios*, Nr. 33-807.
80. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. (2012). *Įpareigojimo išklausyti bendravimo su vaikais tobulinimo kursus vykdymo tvarkos aprašas* (2012 m. gruodžio 12 d. nutarimas

Nr. 1517). Prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.496CD3CF3111.

81. Lietuvos statistikos departamentas. *Socialinės rizikos šeimų skaičius metų pabaigoje.* Prieiga per internetą: https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliuanalize?hash=9b1ad123-5efb-45a5-ba07-5d7ecf5652ef#/
82. Lindsay, G., Strand, S., Davis, H. (2011). A comparison of the effectiveness of three parenting programmes in improving parenting skills, parent mental-well being and children's behaviour when implemented on a large scale in community settings in 18 English local authorities: the parenting early intervention pathfinder (PEIP). *BMC Public Health*, *11*(1), 962.
83. Liobikienė, T. N . (2013). Vaikystėje patirtų drausminimo būdų kritinė refleksija. *Socialinis ugdymas*, 3 (35), 137-143.
84. Liobikienė, T. N. (2009). Sisteminė pozityvios tėvystės raiškos ir ugdymo perspektyva. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, (4), 107-123.
85. Luobikienė, I. (2011). *Socialinių tyrimų metodika (7-oji laida).* Kaunas: Technologija.
86. Matulionis, A. V. (2003). *Sociologija*. Vilnius: Homo Liber.
87. *Mikro ir makro aplinkos įtaka pozityvios tėvystės raiškai: geroji praktika, tarptautinė patirtis.* (2008). Tarptautinė konferencija skirta pozityviai tėvystei, Vilnius, 2008, lapkričio 20–21 d. Prieiga per internetą: http://www.socmin.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/archive/p1990/vilniuje-vyks-tarptautine-bhf1.html
88. Milaknienė, V., Smirnovienė, R. (2010). *Klasės vadovo bendravimo ir bendradarbiavimo su ugdytinių tėvais formos ir būdai.* Prieiga per internetą: https://www.upc.smm.lt/ekspertavimas/mddb/Pradinis%20ugdymas/Pagalba%20klas%C4%97s%20vadovui/Metodinis%20darbas%20%E2%80%9EKlas%C4%97s%20vadovo%20bendravimo%20ir%20bendradarbiavimo%20su%20ugdytini%C5%B3%20t%C4%97vais%20b%C5%ABdai%20ir%20formos%E2%80%9C.pdf\
89. Milkintaitė, L., Marcinkevičienė, D. (2013). Socialinio darbuotojo realizuojami vaidmenys smurto pasireiškime socialinės rizikos šeimose. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, *11*, 81-89.
90. Mistry, R. S., Benner, A. D., Biesanz, J. C., Clark, S. L., & Howes, C. (2010). Family and social risk, and parental investments during the early childhood years as predictors of low-income children's school readiness outcomes. *Early Childhood Research Quarterly*, *25*(4), 432- 449.
91. Miškinis, K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra.

92. Mitrikas, A. A. (2003). *Šeimos vertybių kaita: pagrindinės tendencijos ir bruožai.* Besivienijanti Europa. Vilnius.
93. Morawska, A., Sanders, M. (2011). Parental use of time out revisited: A useful or harmful parenting strategy?. *Journal of Child and Family Studies*, *20*(1), 1-8.
94. Nasvytienė, D. (2005). *Vaiko elgesio ir emocinės problemos*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
95. Norkūnienė, Z., Drąsutė, V., Koršunovė, U. ir kt. (2017). *Mokykime pozityvios tėvystės.* Metodinė knyga. Vilnius: Viešoji įstaiga „Mano šeimos akademija“.
96. Petkutė, A., Kasnauskienė, J. (2010). Tėvystės įgūdžių programos poveikis socialinės rizikos šeimai. *Studentų tiriamųjų kompetencijų ugdymas*. 60-68.
97. Pickering, J. A., Sanders, M. R. (2013). Enhancing communities through the design, development and dissemination of positive parenting interventions. *Journal of Applied Research on Children: Informing Policy for Children at Risk*, *4*(2), 18.
98. Pilkionienė, I., Jonynienė, J. (2016). *Tėvystės įgūdžių ugdymas: STEP programos dalyvių (tėvų) patiriami auklėjimo sunkumai ir jų kaita.* Psichologija: mokslu grindžiama praktika žmogui ir visuomenei. Lietuvos psichologų kongresas, Kaunas. Prieiga per internetą: https://www.lsmuni.lt/cris/handle/20.500.12512/99192
99. Pozityvaus auklėjimo konsultantų asociacija (PAKA). (2016). *STEP: Sisteminis efektyvaus auklėjimo įgūdžių lavinimas*. Prieiga per internetą: http://www.stepgrupes.lt/step-programa/step-idejos/.
100. Pozityvaus auklėjimo konsultantų asociacija (PAKA). (2020). *STEP: Sisteminis efektyvaus auklėjimo įgūdžių lavinimas*. Prieiga per internetą: http://www.stepgrupes.lt/ankstyvuju-tevystes-igudziu-stiprinimo-grupes-finansuotos-visuomenes-sveikatos-stiprinimo-fondo-lesomis/
101. Prakapas, R. (2007). Socialinių darbuotojų santykiai su klientais: vertybinis aspektas. *Socialinis darbas*, 6(1), 62–67.
102. Pro Coaching. *Dr. Thomas Gordon Pozityvios Tėvystės įgūdžių lavinimo programa (Parent Effectiveness Training – P.E.T).* Prieiga per internetą: https://www.gordontraining.com/parent-programs/parent-effectiveness-training-p-e-t/
103. Račkauskienė, S., (2018). Tėvų, patiriančių socialinę riziką, patirtys po pozityvios tėvystės mokymų. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, Nr.14, p. 87-97.
104. Rahmqvist, J., Wells, M. B., Sarkadi, A. (2014). Conscious parenting: a qualitative study on Swedish parents' motives to participate in a parenting program. *Journal of Child and Family Studies, 23*(5), 934–944.

105. Ralys, K. (2018). Rengimasis tėvystei ir motinystei–šeimos pagrindas. *Socialinis ugdymas, 48* (1).

106. Ralph, A., Sanders, M. R. (2004). The 'Teen Triple P' Positive Parenting Program: A preliminary evaluation. *Trends Issues in Crime and Criminal Justice*, 282, 1-6.

107. Raudeliūnaitė, R., Buškevičiūtė, E. (2014). Socialinių darbuotojų veiklos ypatumai teikiant socialines paslaugas sveikatos priežiūros įstaigose: socialinių darbuotojų patirties analizė. *Socialinis darbas, 13*(2), 204-220.

108. Reid, L. A., Weber, C. M. (2008). Using technology-enabled active learning tools to introduce business ethics topics in business law courses: A few practical examples. *J. Legal Stud. Educ., 25*, 283.

109. Rimkus, V. (2010). *Socialinis palaikymas socialiniame darbe*. Mokomoji knyga, Klaipėda: Klaipėdos universitetas.

110. Rodrigo, J. M., Byrne, S., Álvarez, M. (2012). Preventing child maltreatment through parenting programmes implemented at the local social services level. *European Journal of Developmental Psychology,* 9 (1), 89-103.

111. Rodrigo, M. J. (2016). Quality of implementation in evidence-based positive parenting programs in Spain: Introduction to the special issue. *Psychosocial Intervention, 25*(2), 63-68.

112. Rodrigo, M. J., Máiquez, M. L., Martín, J. C. (2011). *Buenas prácticas profesionales para el apoyo a la parentalidad positiva.* Madrid: Federación Espa˜nola deMunicipios y Provincias (FEMP). Prieiga per internetą: http://www.msssi.gob.es/ssi/familiasInfancia/docs/BuenasPractParentalidadPositiva.pdf

113. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija: metodinė knyga*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla

114. Ruškus, J., Mažeikienė, N., Naujanienė, R., Motiečienė, R., Dvarionas, D. (2013). Įgalinimo samprata socialinių paslaugų kontekste. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai,12.* Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

115. Sanders, M. R. (2012). Development, evaluation, and multinational dissemination of the Triple P-Positive Parenting Program. *Annual Review of Clinical Psychology, 8*, 345-379.

116. Sanders, M. R., Kirby, J. N., Tellegen, C. L., Day, J. J. (2014). The Triple P-Positive Parenting Program: a systematic review and meta-analysis of a multi-level system of parenting support. *Clinical Psychology Review. Volume:* 34(4).

117. Seliokienė, L. (2004). Šeimos pedagogika. *Marijampolė: Marijampolės kolegijos leidybos centras*.

118. Socialinės paramos šeimai informacinės sistemos(SPIS) duomenų analizė, 2018. Prieiga per internetą: http://vaikoteises.lt/media/file/SPIS%20ataskaita%20sutvarkyta.pdf

119. Spanjaard, H. (2011). Išmokimas, motyvacija ir įgalinimas. Spanjaard, H., Krooi, H., Blažaitė, J. (Red.). *Vaiko teisių apsauga bendruomenėje. Praktiniai patarimai darbui su vaikais ir tėvais bei tarpžinybiniam bendradarbiavimui.* Vilnius: Vitanika.

120. Spanjaard, H. (2008*).* Spanjaard, H., Krooi, H., Blažaitė, J. (Red.). *Tėvystės gebėjimų ugdymas. Vaiko teisių apsauga bendruomenėje. Praktiniai patarimai darbui su vaikais ir tėvais bei tarpžinybiniam bendradarbiavimui*. p. 78 . Vilnius: Vitanika.

121. Stormshak, E. A., McIntyre, L. L., Garbacz, S. A. (2019). Family-centered prevention to enhance parenting skills during the transition to elementary school: A randomized trial. *Journal of Family Psychology*, Vol 33, Is. 7.

122. Šeimos universiteto informacija (2020). *Tėvystės kursai tėvams.* Prieiga per internetą: https://seimu.lt/mokymu-programos/programos-tevams/

123. Švedijos Stokholmo tėvų mokymai (2020). Prieiga per internetą: https://etjanster.stockholm.se/Foraldraskapsstod/komet

124. Švedijos Valstybinė tėvų paramos plėtojimo strategija (2009). Föräldrastöd – en vinst för alla. Nationell strategi. Prieiga per internetą: https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2009/01/sou-2008131/

125. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.

126. Uzdila, J. V. (2001). *Lietuvių šeimotyra: Kritinė familistinė XX a. panorama*. Vilnius: Lietuvos mokslas.

127. Vaitiekienė, N. (2013). Socialinės rizikos šeimų vaikų, lankančių dienos veiklos tarnybą, socialinių įgūdžių analizė. *Profesinės studijos*: *teorija ir praktika*, 11, 124 – 133.

128. Vasiliauskas, R. (2005). *Vertybių pedagogika*. Vilnius: VPU.

129. Vyšniauskytė-Rimkienė, J., Matulevičiūtė, D. (2016). Tėvystės įgūdžių lavinimas tėvų grupėse: socialinių darbuotojų patirties refleksija. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, Nr. 18(2).

130. Ward, H., Brown, R., Hyde-Dryden, G. (2014). *Assessing Parental Capacity to Change when Children are on the Edge of Care: an overview of current research evidence*. London, United Kingdom: Department for Education.

131. Widding, U. (2018). Parental determinism in the Swedish strategy for parenting support. *Social Policy and Society*, *17*(3), 481-490.

132. Zavadskienė, J. Ruškus, J. (2017). Socialinio darbo potencialas praktikuojant stipriųjų pusių perspektyvą probacijoje. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, Nr. 19 (1).

133. Žydžiūnaitė, V., Sabaliauskas S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai.* Kaunas.

SANTRAUKA

Tėvystės įgūdžių ugdymas socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams socialinio darbo kontekste

Šiuolaikinėje visuomenei atsiranda naujesnių teorijų, skirtų vaiko auklėjimui šeimoje, naujų tėvystės ugdymo mokymų programų. Ne retai socialinę riziką patiriančių šeimų tėvai susiduria su tėvystės įgūdžių stoka, todėl labai svarbus socialinio darbuotojo vaidmuo.

Tyrimo objektas – socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžių ugdymas.

Tyrimo tikslas – atskleisti teoriškai ir empiriškai tėvų tėvystės įgūdžių ugdymą socialinę riziką patiriančiose šeimose.

Siekiant šio tikslo buvo suformuluoti tokie **tyrimo uždaviniai**:

1. Atskleisti socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžių ugdymo aktualumą.
2. Pateikti socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžių ugdymo patirtį užsienio šalyse ir Lietuvoje.
3. Atskleisti socialinio darbuotojo vaidmenį, ugdant socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų tėvystės įgūdžius.
4. Identifikuoti socialinių darbuotojų patirtis, ugdant tėvystės įgūdžius socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams.
5. Pateikti socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų, dalyvavusių tėvystės įgūdžių ugdymo programose, patirtis ugdantis tėvystės įgūdžius.

Tyrimo metodai: 1) mokslinės literatūros analizė; 2) kokybinio tyrimo tipas; 3) duomenų rinkimo metodas – pusiau struktūruotas interviu metodas su dvejomis tikslinėmis grupėmis: socialiniais darbuotojais bei socialinę riziką patiriančių šeimų tėvais; 4) empirinių duomenų rinkimas ir jų apdorojimas; 5) rezultatų analizė ir jų aprašymas.

Išvados. Atliktas socialinių darbuotojų patirčių, tyrimas atskleidė, kad sunkumai, su kuriais susiduria tėvai ugdydami vaikus yra: netinkami vaikų auklėjimo šeimoje būdai bei netinkamas vaikų elgesys. Socialiniai darbuotojai padeda tėvams spręsti problemas teikdami bendrąsias socialines paslaugas bei specialiąsias socialines paslaugas (tėvystės įgūdžių ugdymas). Tėvai į tėvystės įgūdžių mokymus patenka įpareigoti arba rekomenduoti institucijų, specialistų dėl socialinių ir tėvystės įgūdžių stokos. Socialiniai darbuotojai mokymų pradžioje patiria sunkumus su nemotyvuotais tėvais. Tėvus motyvuojantys veiksniai: pačių tėvų sąmoningumas, palaikymas ir motyvavimas iš artimos aplinkos, socialinių darbuotojų motyvavimas, įdomios užduotys ir jauki aplinka. Tėvus demotyvuojantys veiksniai: kitų tėvų neigiamas požiūris, nenoras įsitraukti į veiklas, tėvų sunkumai pritaikant įgytas žinias praktiškai, artimųjų nepalaikymas, situacijos artimoje aplinkoje nepasikeitimas. Atskleista, kad ne visada socialiniai darbuotojai turi grįžtamąjį ryšį iš mokymuose dalyvavusių tėvų.

Socialinę riziką patiriančių šeimų tėvų, tyrimas atskleidė, kad tėvai, auklėdami vaikus, patiria šiuos sunkumus: nesusikalba su savo vaiku, vaikas nelanko mokyklos, agresyvus vaiko elgesys, vaikas vartoja psichoaktyvias medžiagas, vaikams nėra nustatytų aiškių taisyklių.Taip pat tėvams trūksta žinių apie skirtingus vaikų amžiaus ypatumus, stinga bendravimo ir savitvardos įgūdžių. Tėvai taiko šiuos vaikų auklėjimo būdus: kalbasi su vaiku, tėvai šaukia, taiko bausmes. Mokymų metu keitėsi tėvų motyvacija (nenoras dalyvauti ir įsitraukti į veiklas; pasikeitusi nuomonė, kad mokymai yra naudingi; padidėjusi motyvacija). Tyrimo duomenys atskleidė mokymų naudą tėvams: pradėtos taikyti naujos auklėjimo priemonės (namų taisyklės ir ribos, drausminamųjų priemonių be fizinių bausmių taikymas, vaiko skatinimas). Pastebimas tėvų ir vaikų tarpusavio santykių pagerėjimas, konfliktų mažėjimas. Nustatytas tėvų emocinės būsenos pagerėjimas. Tyrimas atskleidė, kad tėvams stinga informacijos apie tėvystės įgūdžių mokymus, pasibaigus mokymams tėvams reikia socialinių darbuotojų, kitų specialistų palaikymo, paskatinimo, o kai kuriems tėvams reikia ir tęstinių mokymų.

Raktiniai žodžiai: šeima, socialinis darbuotojas, socialinė rizika, tėvystės mokymai, vaikas, įgūdžių ugdymas.

SUMMARY

Development of parenting skills for parents of families at social risk in the context of social work.

In modern society, attitudes towards fatherhood and parenting have changed. More and more newer theories for bringing up a child in the family, new curricula for parenting education are emerging. It is not uncommon for parents of families at social risk to face a lack of **parenting** skills, which is why the role of the social worker is very important.

The object of the research: development of parenting skills of parents of families at social risk.

The aim of the study: to disclose theoretically and empirically the development of parenting skills in families at social risk.

To fulfil this aim, the following **research objectives** were formulated:

1. Reveal the relevance of the development of parenting skills of parents of families at social risk.
2. Provide experience of parenting skills of parents of families at social risk in foreign countries and Lithuania.
3. To disclose the role of the social worker in developing the parenting skills of parents of families at social risk.
4. Identify the experiences of social workers by developing parenting skills for parents of families at social risk.
5. To present the experience of parents of families at social risk who have participated in parenting skills development programs in developing parenting skills.

Research methods:1) analysis of the scientific literature; 2) the type of qualitative examination; 3) 'data collection method' means a semi-structured interview approach with two target groups: social workers and parents of families at social risk; 4) collection and processing of empirical data; 5) analysis and description of the results.

Conclusions A study of social worker experiences has shown that the difficulties faced by parents in raising children are: inappropriate ways of bringing up children in the family and mistreating children. Social workers help parents solve problems by providing general and special social services (developing parenting skills). Due to lack of social and parenting skills, parents are required or recommended to participate in parenting skills training. Social workers face difficulties with unmotivated parents at the beginning of their education. Factors motivating parents: awareness, support and motivation of parents themselves from close proximity, motivation of social workers, interesting tasks and a cozy environment. Factors denouncing parents: negative attitudes of other parents, reluctance to engage in activities, difficulties of parents in adapting acquired knowledge in practice, non-support of loved ones, no change in the situation in the immediate environment. It has not always been revealed that social workers have feedback from parents who have taken part in training.

The study of parents of families at social risk found that parents experience the following difficulties when raising children: not talking to their child, the child does not attend school, the child's aggressive behaviour, the child's use of psychoactive substances, and there are no clear rules for children. There is also a lack of knowledge of the different characteristics of children's age, lack of communication and self-esteem skills. Parents use the following ways of parenting: talking to the child, parents shouting, imposing punishments. Parents' motivation changed during the training (increased motivation). The study data revealed the benefits of training for parents: new parenting measures were introduced (home rules and boundaries, disciplinary measures without physical punishment, promotion of the child). There is an improvement in the relationship between parents and children, a decrease in conflicts. An improvement in the emotional state of the parents was observed. The study revealed that parents lack information about parenting skills training, parents need support from social workers, other professionals, and some parents need continuing training after training.

Keywords: family, social worker, social risk, parenting training, child, skills development.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

INTERVIU KLAUSIMYNAS SOCIALINIAMS DARBUOTOJAMS

1. KĄ REIŠKIA SOCIALINIAM DARBUOTOJU DIRBTI SU SOCIALINĘ RIZIKĄ PATIRIANČIŲ ŠEIMŲ TĖVAIS IR UGDYTI JŲ TĖVYSTĖS ĮGŪDŽIUS MOKYMUOSE?

Papildomas klausimas: Kokia Jūsų kvalifikacija (socialinis darbuotojas, vyriausiasis socialinis darbuotojas, ekspertas socialinis darbuotojas) ir koks Jūsų darbo stažas?

1.1. Apibūdinkite socialinio darbuotojo veiklą su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis.

1.2. Papasakokite, su kokiais sunkumais susiduria socialinę riziką patiriančių šeimų tėvai ugdydami vaikus ir kaip tėvai jas sprendžia?

1.3. Kaip Jūs padedate spręsti socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams su vaikais susijusias problemas?

1. 4. Apibūdinkite, dėl kokių priežasčių socialinę riziką patiriančių šeimų tėvai patenka į tėvystės įgūdžių mokymus?

2. SOCIALINĘ RIZIKĄ PATIRIANČIŲ ŠEIMŲ TĖVŲ MOTYVACIJA DALYVAUTI TĖVYSTĖS ĮGŪDŽIŲ MOKYMAMS?

2.1. Papasakokite, su kokia motyvacija atvyksta socialinę riziką patiriančių šeimų tėvai į tėvystės įgūdžių mokymus?

2.2. Su kokiais sunkumais susiduriate kai į mokymus atvyksta nemotyvuoti mokymams tėvai?

2.3. Jūsų nuomone, kas ir kaip turi motyvuoti socialinę riziką patiriančių šeimų tėvus dalyvauti mokymuose? Kaip jūs motyvuojate, kad jie aktyviai dalyvautų mokymų veikloje?

2.4. Kaip keičiasi tėvų motyvacija dalyvauti tėvystės įgūdžių mokymuose?

2.5. Kokie veiksniai motyvuoja ir demotyvuoja tėvus dalyvauti tėvystės įgūdžių mokymuose?

3. TĖVYSTĖS ĮGŪDŽIŲ MOKYMŲ REZULTATAI

3.1. Kaip keičiasi situacija šeimoje po tėvystės mokymų ?

3.2. Kokios pagalbos tėvams reikia po mokymų? Kodėl?

2 PRIEDAS

INTERVIU KLAUSIMYNAS SOCIALINĘ RIZIKĄ PATIRIANČIŲ ŠEIMŲ TĖVAMS

1. TĖVŲ SUNKUMAI PRIEŠ MOKYMUS

Papildomas klausimas: Kiek Jums metų ?

1.1. Kiek vaikų Jūs auginate ir koks jų amžius?

1.2. Visi tėvai augindami vaikus patiria sunkumus, o su kokiais sunkumais susiduriate Jūs augindami vaikus? Papasakokite kuo šie sunkumai pasireiškia ?

1. 3. Kaip Jūs sprendžiate tuos sunkumus?

1. 4. Kas ir kaip padeda spręsti Jums šias problemas?

1. 5. Kaip Jūs manote, kokių žinių ar įgūdžių Jums trūksta sprendžiant vaikų ugdymo problemas?

2. TĖVŲ MOTYVACIJA TĖVYSTĖS ĮGŪDŽIŲ MOKYMAMS

2.1. Kas paskatino Jus dalyvauti tėvystės įgūdžių ugdymo programoje?

2.2. Kokie buvo Jūsų lūkesčiai, ko jūs tikėjotės iš mokymų?

3. TĖVŲ PATIRTIS, SUSIJUSI SU MOKYMAIS

3.1. Kaip vyko mokymai, papasakokite plačiau?

3.2. Kas labiausiai patiko juose?

3.3. Kokius įžvelgėte trukumus mokymuose? Pasidalinkite savo patirtimi.

3.4. Kaip keitėsi Jūsų motyvacija dalyvauti mokymuose mokymo metu?

3.5. Kuo Jums buvo naudingi tėvystės įgūdžių mokymai?

3.6. Kokių pasiūlymų turėtumėte dėl tėvystės įgūdžių mokymų.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2020-04-27

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau –Universitetas), Edukologijos ir socialinio darbo institutas, Socialinis darbas, _____

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

studentas(-ė) Lolita Dulevičienė,_____

(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Tėvystės įgūdžių ugdymas socialinę riziką patiriančių šeimų tėvams socialinio darbo kontekste“.:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbu metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą –plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

_____ Lolita Dulevičienė

(parašas) (vardas, pavardė)